

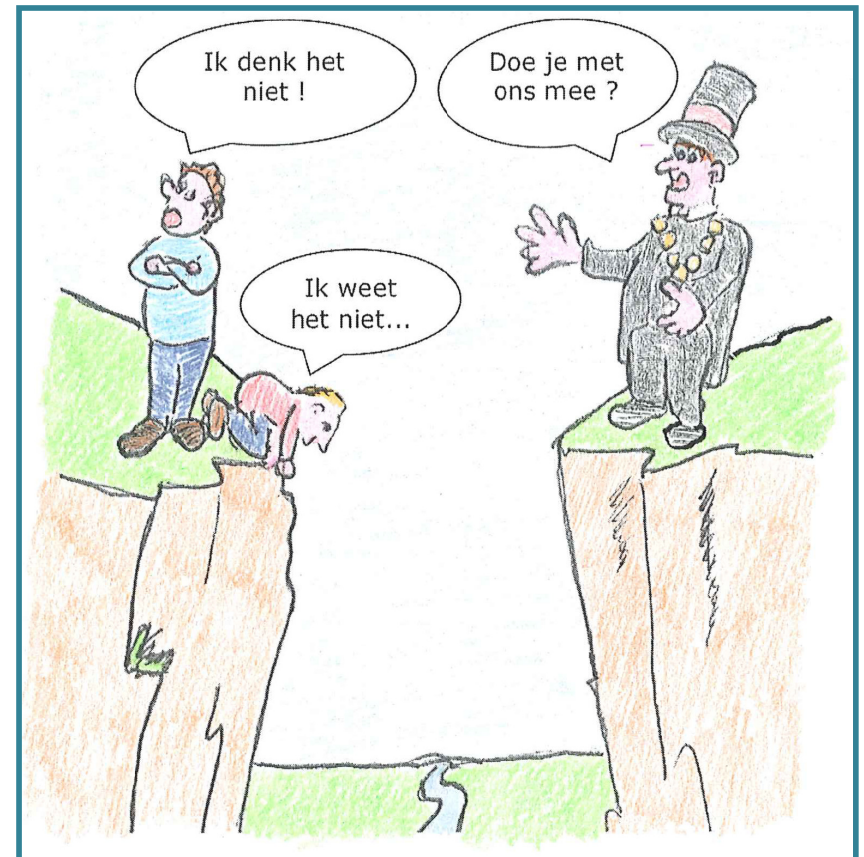
Bewoners gevraagd. Per direct beginnen!

Een onderzoek naar bewonersparticipatie bij het beheer van openbare ruimten in Aawijk Zuid te 's-Hertogenbosch

Afstudeerscriptie ten behoeve van de master Stadsgeografie

Datum: 18 september 2012

Student: Mariëlle Roubos
Universiteit Utrecht

Colofon

Titel:	Bewoners gevraagd. Per direct beginnen!
Datum:	18 september 2012
Student:	Mariëlle Roubos
Begeleider <i>Universiteit Utrecht</i> :	Irina van Aalst
Begeleiders <i>Urbanapps</i> (stage):	Gertjan Arts, <i>Gerrichhauzen en Partners</i> Jeroen van de Ven, <i>Tarra architectuur & stedenbouw</i>

VOORWOORD

Voor u ligt mijn afstudeeronderzoek ten behoeve van de masteropleiding *Stadsgeografie* aan de *Universiteit van Utrecht*. Voordat u deze leest, wil ik u kort vertellen wie ik ben en wat ik zoal heb gedaan. Wellicht kunt u zich dan een beeld vormen van waarom gekozen is voor dit onderwerp en deze methoden.

Mijn naam is Mariëlle Roubos en ik ben 24 jaar oud. Ik ben opgegroeid in een Brabants dorp genaamd Werkendam. Een overwegend christelijke gemeenschap, waar de mannen met hun handen werken en de vrouwen voor de kinderen zorgen. Het is dan ook niet gebruikelijk om na het behalen van het middelbare schooldiploma verder te studeren. Zeer nieuwsgierig naar het leven buiten mijn directe woonomgeving en eigenzinnig als ik ben, besloot ik dat Werkendam voor mij te klein was en ik meer wilde zien en weten van het leven daarbuiten.

Ik ben de hbo-opleiding *Vastgoed en Makelaardij* op de *Fontys Hogeschool* in Eindhoven gaan volgen. De beleving van verschillende wijken en openbare ruimten, was de essentie van mijn afstudeeronderzoek. Per trein ben ik naar verschillende Europese steden gegaan ten behoeve van mijn afstudeeronderzoek. Naarmate ik ouder werd en wat meer vrijheid kreeg, hielden ook de landsgrenzen mij niet meer tegen.

Mei 2009 ben ik in de stad Utrecht gaan wonen, samen met mijn man. De kleine en grote contrasten tussen het dorps- en stadsleven wekte mijn interesses. Na mijn hbo-opleiding wilde ik dan ook meer weten over het dagelijks leven in een stad en het functioneren van een stad. Mijn hbo-leiding had een sterke economische invalshoek. Ik wilde vanaf dat moment breder kijken door vanuit verschillende invalshoeken stedelijke ontwikkelingen te analyseren. Ik besloot de masteropleiding *Stadsgeografie* aan de *Universiteit Utrecht* te gaan volgen. *Stadsgeografie* richt zich op de bestudering van de ruimtelijke structuur en de daarmee samenhangende processen in steden en stedelijke gebieden. Nieuwsgierig naar het dagelijks leven van stadsbewoners heb ik gekozen voor de specialisatie *Urban Daily Life*.

De combinatie van bewoners en openbare ruimten in mijn afstudeeronderzoek komt voort uit waar ik ben opgegroeid, hoe ik ben opgevoed en mijn eeuwige nieuwsgierigheid naar 'de anderen', de stadsbewoners, en hun dagelijkse leefomgeving. Wellicht verklaart mijn dorpse achtergrond ook waarom ik voorstander ben van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Iedereen kent iedereen in een dorp, daarbij is het gebruikelijk op de man af te stappen. In de stad houden bewoners meer afstand.

Hoewel ik nu al 3,5 jaar zelf een stadsbewoner ben, mijn weg aardig weet te vinden en geniet van de afstand en anonimiteit, ben ik nog steeds *het dorpsmeisje in de grote stad*. Grappig is dat, want wanneer ik Werkendam bezoek, ben ik *het stadsmeisje uit Utrecht*. Hoe dan ook, middels deze scriptie hoop ik zelf bij te dragen aan het doorgronden van de complexiteit van steden, het dagelijks leven in de stad en de stadsbewoners.

Tot slot wil ik van deze gelegenheid gebruik maken een aantal mensen te bedanken voor hun bijdrage aan dit onderzoek. Mijn dank gaat uit naar:

Irina van Aalst (*Universiteit Utrecht*), Gertjan Arts (*Gerrichhauzen en Partners*) en Jeroen van de Ven (*Tarra architectuur & stedenbouw*) voor hun kritische blik, geduld en vertrouwen. Het kwartje viel soms wat laat.

Gertjan en Jeroen in het bijzonder voor hun gastvrijheid en flexibiliteit. Als een collega ben ik ontvangen en opgenomen in jullie bedrijf. Ik heb dankbaar gebruik gemaakt van de beschikbare werkplek.

De collega's van *GenP* en *Tarra* voor hun interesse, support en gezelligheid.

De bewoners en professionals uit Aawijk Zuid die hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek. Zonder hen valt er niets te schrijven.

Mijn man, vader en schoonzus voor de tijd en energie die zij hebben gestoken in het lezen van mijn conceptscriptie en de 'ongezouten kritiek' die zij daarop hebben gegeven.

U als lezer voor de interesse in mijn onderzoek. Ik wens u veel leesplezier!

SAMENVATTING

Inleiding (hoofdstuk één)

Openbare ruimten vormen een belangrijk onderdeel van ons dagelijks leven: de speeltuin, het park of het pleintje om de hoek, de openbare weg en de stoep, het bloemenperkje etc. Vandaag de dag staan openbare ruimten onder druk. Enerzijds omdat ze veelal niet voorzien in de huidige behoefte van bewoners. Anderzijds omdat professionals minder budget hebben om erin te investeren. De focus ligt op efficiënt beheer en de participatie van bewoners daarbij.

Het doel van dit onderzoek is inzicht verwerven in bewonersparticipatie bij het beheer van openbare ruimten door enerzijds te kijken naar de vraag vanuit de professional, anderzijds vanuit de behoefte van de bewoner, en de factoren die hierbij een rol spelen.

Theoretisch kader (hoofdstuk twee en drie)

Openbare ruimte en beheer

Openbare ruimten staan voor toegankelijkheid en multifunctionaliteit. Dé openbare ruimte bestaat niet. Een openbare ruimte kent groenelementen, speelelementen en verharde of onverharde wegen. Openbare ruimten hebben een levenscyclus met daarin vier fasen: de initiatieffase, de ontwerpfase, de realisatiefase en de beheerfase. Oorspronkelijk is de overheid verantwoordelijk voor elk van de vier fasen uit. Sinds de invoering van het BBSH in 1993 is deze traditionele rolverdeling verleden tijd. De woningcorporaties zijn verzelfstandigd en moeten hun huurders betrekken bij het beleid en beheer betreffende de woonomgeving. Maatschappelijke ontwikkelingen als *horizontalisering* (druk op de lokale overheid van boven- en onderaf), *virtualisering* (nieuwe communicatie-technologieën) en bezuinigingen, pleiten voor bewonersparticipatie.

Diverse wetenschappelijke onderzoeken en beleidsstukken zijn geraadpleegd om verwachtingen omtrent bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte op te stellen. Er zijn vijf niveaus te onderscheiden waarop bewoners kunnen participeren: inspraak, consultatie, advies, coproductie en zelfbeheer.

Professionals en bewonersparticipatie

Professionals zijn terughoudend tegenover bewonersparticipatie, aldus diverse wetenschappers. Bewoners kunnen prima meedenken of ideeën aandragen, maar de professional beslist uiteindelijk wat en hoe het beheer wordt uitgevoerd. De bewoner zou dan ook het best fungeren als consultant. Ze dragen ideeën aan, maar de professional beslist in hoeverre zij er wat mee doen.

In de literatuur worden verschillende verklaringen genoemd voor deze terughoudendheid. Professionals hebben moeite om hun machtspositie los te laten en de verantwoordelijkheid te delen met bewoners. Ze willen de controle op wat er gebeurt in een wijk niet willen verliezen. Daarnaast zijn ze sceptisch over de capaciteiten en intenties van bewoners. Ondanks hun terughoudendheid hebben professionals toch behoefte aan bewonersparticipatie. Hun motieven zijn voornamelijk praktisch van aard. Participatie is een hulpmiddel om draagvlak te creëren onder bewoners, de kwaliteit van de openbare ruimte te behouden en bezuinigingen te realiseren. Ten slotte kan bewonersparticipatie als een vorm van democratie worden beschouwd. Bij ingrijpende beslissingen in het belang van de bewoner moet toestemming van hen worden verkregen.

Bewoners en bewonersparticipatie

Bewoners eisen steeds meer zeggenschap, vinden het belangrijk dat professionals naar hun ideeën luisteren en er ook wat mee doen. Het uitvoerend werk zien bewoners als een taak van de gemeente. Daarbij hebben bewoners alleen animo voor participatie op projectbasis, mits zij er belang bij hebben. Op de lange termijn verslapt al gauw de aandacht. Dit geldt zowel voor volwassenen als kinderen en jongeren. Een adviserende rol sluit daarom het beste aan bij de wensen van bewoners.

Conform de literatuur is er een aantal, dat van invloed zijn op de wijze waarop bewoners willen participeren: de leeftijd, afkomst, gezins- en werksituatie van de bewoner, zijn beleving van de openbare ruimte en de houding van de professionals tegenover bewonersparticipatie en het beheer.

Onderzoeksstrategie, - methoden en gebied (hoofdstuk vier en vijf)

Gekozen is voor een case studiedesign. Bij onvoldoende wetenschappelijk inzicht zijn praktijkvoorbeelden uitermate geschikt om tot meer inzicht te komen. Kwalitatieve methoden in de breedte en diepte sluiten hierbij het beste aan.

Voorafgaand aan het benaderen van professionals en bewoners is het zaak eerst grip te krijgen op wat bewonersparticipatie inhoudt, wat voor wijk Aawijk Zuid is en wat daar speelt. Breedteonderzoek door middel van een literatuurstudie en 25 observatiemomenten in het onderzoeksgebied dragen bij aan het verkennen van de wijk. Een tiental spontane gesprekken zorgen voor aanvullende informatie. Ingezoomd is op de ontwikkelingen die Aawijk Zuid heeft ondergaan; de bewoners die er wonen; de type openbare ruimten; het huidige en toekomstige beleid betreffende het beheer van de openbare ruimten.

Het semigestructureerd interview, onder dertien bewoners, vijf professionals van de gemeente 's-Hertogenbosch en woningcorporatie *BrabantWonen*, levert vervolgens veelzijdige en gedetailleerde informatie op. Buurtkinderen mogen niet ontbreken in dit onderzoek. Uit de literatuur is gebleken, dat openbare ruimten een belangrijk onderdeel zijn van hun dagelijkse leefomgeving en zij daarom ook openstaan voor participatie bij het beheer ervan. Naast deelnemen aan een klassikaal interview hebben de veertien basisschoolkinderen een mind map gemaakt van hun ideale openbare ruimte.

Aawijk Zuid toen en nu

Van oorsprong huisvestte Aawijk Zuid welvarende middenklasse bewoners. Sinds de bouw van goedkope huurwoningen na de Tweede Wereldoorlog en in de periode 1960-1975 kent Aawijk Zuid een toestroom van geschoolde en ongeschoolde arbeidersgezinnen. De laatste groep bewoners vormen vandaag de dag de meerderheid. Aawijk Zuid is dan ook een echte volksbuurt. Vele eerste huurders wonen er nog steeds. Het hoge aantal ouderen verklaart waarom er relatief weinig kinderen en jongeren in de wijk wonen. Dit lage aantal kinderen is weer terug te zien in de overwegend verlaten speeltuinen. De openbare ruimten dienen hoofdzakelijk als verfraaiing, een weg van a naar b en als parkeerplaats. Dat laatste is wel eens problematisch. Bewoners parkeren regelmatig hun auto op plaatsen die daar oorspronkelijk niet voor bedoeld zijn. Daarnaast is er in bepaalde openbare ruimten opmerkelijk meer zwerfafval.

Vanaf 2005 is er een instroom van bewoners uit de herstructureringswijken De Bartjes en Eikendonk. De geliefde wijk dicht bij de binnenstad voor bewoners uit het midden en hoge segment is nu een zogeheten preventiebuurt. De openbare ruimten staan onder druk vanwege bezuinigingen en leefbaarheidsproblematiek. De behoefte van professionals aan bewonersparticipatie is daarom des te groter.

Het openbare ruimtebeleid

In 2008 is de gemeente gestart met de campagne *Samen voor een schoon 's-Hertogenbosch*. Het uitvoerend beheer is voor rekening van de gemeente. Verder pleit deze voor een integrale aanpak met woningcorporaties *BrabantWonen* en *Zayaz*, Welzijnswerk *Divers* en de politie Brabant-Noord. In een woonwijk als Aawijk Zuid wordt het beheer op basisniveau uitgevoerd. Tijdens het wijkschouwen controleren gemeente- en corporatiemedewerkers of dit niveau wordt behaald. Bewoners kunnen het *Meldpunt Openbare Ruimte* raadplegen voor klachten of problemen. Verder zijn er wijkgerichte participatieprojecten zoals de jaarlijkse *Zwerfafvaldag*, het project *Proper Jetje jr.*, het *Klussenproject*, het project *Groene vingers te leen* en de stimulatie van geveltuinen. Het succes van deze acties is afhankelijk van bewonersparticipatie.

Er zijn ook meerdere bewoners die initiatieven opzetten betreffende de openbare ruimten in hun wijk. Van initiatieven gericht op ontmoeten, zoals een rommelmarkt of feest (Petra, Anita, Joke, Tom, Kees en Mark), tot initiatieven waarbij spelen en bewegen centraal staan, zoals het *Buurten in Beweging* aan de Oosterplas (Thea) of een straatspeeldag (Tom, Kees en Mark).

Het empirisch onderzoek (hoofdstuk zes en zeven)

De visie van professionals

De teamleider *Realisatie en Beheer*, de wijkbeheerder en interim-wijkconsulent opteren voor zelfbeheer op een klein schaalniveau, mits afspraken contractueel worden vastgelegd om het risico op afbreuk dicht te timmeren. Op een groter schaalniveau mogen bewoners consulteren. Zelfbeheer is niet wenselijk, want het algemeen belang en de veiligheid staat op het spel. Volgens de wijkmanager kunnen bewoners goed meepraten en ideeën aandragen, maar de gemeente beslist uiteindelijk wat er gebeurt en hoe. Bewoners stellen hun eigen belang

voorop. Ondanks zijn terughoudendheid ziet vooral hij vele voordelen in het toepassen van bewonersparticipatie. Het leidt tot minder beheerskosten, een hoger woongenot en meer vertrouwen in de overheid. Ten slotte wenst de projectleider *Wijkontwikkeling* dat bewoners fungeren als consultant, op afroep van de professionals als uitvoerder, maar zelf het initiatief nemen bij problemen. Bewoners kunnen dus prima participeren als consultant. Alle professionals zijn in zekere zin ontevreden over de openbare ruimte. Onduidelijk is of hun visie op bewonersparticipatie samenhangt met hun beleving. Twijfels over de intenties en capaciteiten domineren de voordelen die bewonersparticipatie kan bieden.

De visie van bewoners

Het merendeel van de volwassenen denkt dat hun buurtgenoten niet zitten te wachten op participatie. Tegenwoordig maakt men zich niet meer druk om de openbare ruimte en veel vrouwen werken. Ze betalen belasting en huur. Het onderhoud van de openbare ruimte is daarom een taak van de gemeente. Echter, niemand heeft deze tegenargumenten zelf aangehaald om niet te participeren.

Een aantal wil wel ideeën aandragen voor het ontwerp van de openbare ruimte. Er is geen noodzaak om gemeente te helpen de uitvoering ervan en het onderhoud, want de gemeente houdt de openbare ruimte prima bij. Een ander drietal wil zowel ideeën aandragen als eens per maand zwerfafval prikken. De veertien kinderen vinden het een leuk idee om eens per maand de openbare ruimte schoon te maken. De organisatrice van *Buurten in Beweging* zegt zich al genoeg in te zetten voor de wijk. Zij wil haar beschikbare tijd met haar gezin wil doorbrengen. Verder zijn alle bewoners met thuiswonende kinderen bereid te participeren. De zes overige bewoners zitten niet te springen op participatie bij het beheer van de openbare ruimte, omdat ze er lichamelijk niet toe in staat zijn.

Conclusies, aandachtspunten en aanbevelingen (hoofdstuk acht)

Conclusies

Dit onderzoek laat zien dat Aawijk Zuid nog niet rijp is voor bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimten. De wijk huisvest veel ouderen en weinig gezinnen met thuiswonende kinderen, dat het draagvlak voor participatie negatief beïnvloedt. Bovendien spreken de professionals en bewoners een andere taal. De professionals baseren hun visie op de openbare ruimte in het

algemeen. De bewoners refereren naar openbare ruimten in hun directe omgeving en hebben uiteenlopende belangen bij verschillende openbare ruimten. Daarbij heeft woningcorporatie BrabantWonen het overgrote deel van de huurwoningen in haar bezit. De corporatie neemt geen noemenswaardige rol in het beleid betreffende de openbare ruimte. Ondanks de terughoudend van bewoners en professionals naar bewonersparticipatie om verschillende redenen, zijn zij allemaal voorstander ervan. Gebleken is echter, dat dit geen garantie biedt voor het inzetten van bewonersparticipatie of daadwerkelijk willen participeren.

Aandachtspunten en aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Cross-sectioneel onderzoek naar lopende projecten biedt meer inzicht in de haalbaarheid van bewonersparticipatie. Het project in Aawijk Zuid liep snel vast. Dit onderzoek biedt minder inzicht dan het vooraf ambieerde.

Ook kunnen openbare ruimten met een buurtfunctie verder worden gespecificeerd. Door in te gaan op de relatie tussen het belang van type openbare ruimten voor de gewenste wijze van participatie, en dit te specificeren naar de demografische en sociaaleconomische achtergrond van bewoners, ontstaat per openbare ruimte een doelgroep.

Hoewel woningcorporaties medeverantwoordelijk zijn, is in de praktijk hun rol beperkt. Vervolgonderzoek kan ingaan op de individuele belangen van gemeenten, corporaties en bewoners bij het beheer van de openbare ruimte. Kijkend voorbij bewonersparticipatie en zoeken naar een andere verhouding tussen partijen, kan nieuwe mogelijkheden bieden voor effectief beheer.

Beleidsaanbevelingen

Focus als professional op meer bewonersparticipatie bij het onderhoud van de openbare ruimte, omdat in deze tijd van bezuinigingen effectief beheer prioriteit heeft. Meer draagvlak onder bewoners kan worden verkregen door: (1) rekening te houden met de juiste doelgroep bij elk type openbare ruimte; (2) bewoners bewust te maken van de kosten en aan te tonen hoe hun inzet deze verlaagt; en (3) hen tegemoet te komen door een belasting of huurverlaging. Duidelijke contractueel vastgelegde afspraken beperken het risico op afbreuk en vormen de basis voor een duurzame samenwerking aan een kwalitatieve openbare ruimte.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	3	3 BEWONERSPARTICIPATIE BIJ HET BEHEER	27
SAMENVATTING	4	3.1 INLEIDING	27
1 INLEIDING	11	3.2 BEGRIPSBEPALING	27
1.1 AANLEIDING, DOEL EN ONDERZOEKSVRAGEN	11	3.2.1 Participatie op niveau	27
1.2 RELEVANTIE VAN HET ONDERZOEK	12	3.3 DE PROFESSIONALS VRAGEN OM PARTICIPATIE	29
1.3 CENTRALE BEGRIPPEN	13	3.3.1 Wijze van bewonersparticipatie	29
1.3.1 Openbare ruimte	13	3.3.2 Verklarende factoren	30
1.3.2 Bewoners en professionals	14	3.3.3 Participatie bij beheer	31
1.3.3 Beheer	14	3.4 DE BEHOEFTE VAN BEWONERS AAN PARTICIPATIE	31
1.3.4 Bewonersparticipatie	15	3.4.1 Wijze van bewonersparticipatie	31
1.4 ONDERZOEKOPZET	15	3.4.2 Verklarende factoren	32
1.5 LEESWIJZER	16	3.5 CONCLUSIE	35
2 DÉ OPENBARE RUIMTE BESTAAT NIET	19	4 ONDERZOEKSSTRATEGIE EN -METHODEN	39
2.1 INLEIDING	19	4.1 INLEIDING	39
2.2 BEGRIPSBEPALING	19	4.2 ONDERZOEKSONTWERP	39
2.2.1 Een toegankelijke ruimte	19	4.2.1 Case studie	39
2.2.2 Een multifunctionele ruimte	20	4.3 ONDERZOEKSSTRATEGIE	39
2.3 DE LEVENSCYCLUS	21	4.4 ONDERZOEKSMETHODEN IN DE BREEDTE	40
2.3.1 Initiatieffase	21	4.4.1 Literatuurstudie	40
2.3.2 Ontwerpfase	21	4.4.2 Observaties	40
2.3.3 Realisatiefase	22	4.4.3 Analyse	41
2.3.4 Beheerfase	22	4.5 ONDERZOEKSMETHODEN IN DE DIEPTE	41
2.4 BEHEER IN ALLERLEI SOORTEN EN MATEN	22	4.5.1 Semigestructureerde interviews	41
2.5 DE TRADITIONELE ROLVERDELING OP DE SCHOP	23	4.5.2 Mind maps	42
2.5.1 De invoering van het Besluit Beheer Sociale Huursector	23	4.5.3 Benaderingswijze	42
2.6 DE BEHOEFTE AAN BEWONERSPARTICIPATIE VERKLAARD	24	4.5.4 Analyse	43
2.6.1 Het proces van horizontalisering	24	4.6 OPERATIONALISERING	44
2.6.2 Het proces van virtualisering	24	4.6.1 Bewonersparticipatie	44
2.7 CONCLUSIE	24	4.6.2 Verklarende factoren	44
		4.7 KWALITEIT VAN HET ONDERZOEK	45
		4.7.1 Representativiteit	45
		4.7.2 Respons en non-respons	45
		4.8 CONCLUSIE	47

5	EEN KIJKJE IN AAWIJK ZUID	49	8	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	77
5.1	INLEIDING.....	49	8.1	INLEIDING	77
5.2	DE HISTORIE VAN DE WIJK.....	49	8.2	CONCLUSIES	77
5.2.1	<i>Wonen en voorzieningen</i>	49	8.2.1	<i>Professionals</i>	77
5.2.2	<i>De wijkbewoners</i>	52	8.2.2	<i>Bewoners</i>	77
5.3	DE OPENBARE RUIMTEN	54	8.2.3	<i>De visies vergeleken</i>	79
5.3.1	<i>Verskillende typen</i>	54	8.3	AANDACHTSPUNTEN.....	81
5.3.2	<i>Het gebruik</i>	54	8.3.1	<i>Onderzoeksontwerp, -methoden en -proces</i>	81
5.4	HUIDIG EN TOEKOMSTIG BELEID.....	56	8.3.2	<i>Onderzoekresultaten</i>	82
5.4.1	<i>Samen voor een schoon 's-Hertogenbosch</i>	56	8.4	AANBEVELINGEN	83
5.4.2	<i>In de toekomst</i>	58	8.4.1	<i>Onderzoeksaanbevelingen</i>	83
5.5	BEWONERSINITIATIEVEN	58	8.4.2	<i>Beleidsaanbevelingen</i>	84
5.6	CONCLUSIE.....	60			
6	DE VISIE VAN PROFESSIONALS.....	63		LITERATUUR EN BRONVERMELDING	86
6.1	INLEIDING.....	63		GESCHREVEN BRONNEN.....	86
6.2	BELEVING VAN DE OPENBARE RUIMTE	63		INTERVIEWS.....	89
6.2.1	<i>Huidige situatie</i>	63		GESPREKKEN	90
6.2.2	<i>Ideale openbare ruimte</i>	64		FIGUREN	90
6.3	WIJZE VAN PARTICIPATIE	65		TABELLEN	92
6.3.1	<i>Klein schaalniveau</i>	65			
6.3.2	<i>Groot schaalniveau</i>	65	BIJLAGEN.....		94
6.4	VERKLARENDE FACTOREN	66	A.	OBSERVATIESCHEMA	94
6.4.1	<i>Voordelen</i>	66	B.	CODERSCHEMA'S INTERVIEWS	96
6.4.2	<i>Nadelen</i>	66	C.	FLYER	99
6.5	CONCLUSIE.....	67	D.	EMAIL SCHOOLHOOFD BASISCHOOL OBERON	99
7	DE BEWONERS AAN HET WOORD	69	E.	BRIEF OUDERS KINDEREN GROEP VIJF EN ZES BASISCHOOL OBERON.....	100
7.1	INLEIDING.....	69	F.	E-MAIL CORRESPONDENTIE SECRETARIS VAN HET LINGEPLEIN COMITÉ.....	100
7.2	BELEVING VAN DE OPENBARE RUIMTE	70			
7.2.1	<i>Huidige situatie</i>	70			
7.2.2	<i>De ideale openbare ruimte</i>	71			
7.3	WIJZE VAN PARTICIPATIE	72			
7.4	VERKLARENDE FACTOREN	74			
7.5	CONCLUSIE.....	74			

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding, doel en onderzoeksvragen

Openbare ruimten vormen een belangrijk onderdeel van ons dagelijks leven: de speeltuin in de straat, het nabijgelegen park, het pleintje om de hoek, maar ook de stoep waar we op lopen en het bloemenperkje waar we tegenaan kijken. In deze vrij toegankelijke ruimten kunnen we ons verplaatsen, vermaken of ontspannen, en anderen ontmoeten. Soms is het ontworpen volgens een strak design. Soms is het slechts restruimte dat tussen gebouwen ligt. Uniform is de beperkte levensduur van openbare ruimten. Materialen zijn aan slijtage onderhevig, of het ontwerp voldoet niet meer aan de behoeften van de gebruiker. De zogeheten levenscyclus van een openbare ruimte bestaat uit vier fasen: de initiatiefase, de ontwerpfase, de realisatiefase en de beheerfase (Baars, 2008; Nozeman & Fokkema, 2008; Wolting, 2006; Kuster, 1989). Volgens het traditionele Nederlandse model is de overheid verantwoordelijk voor elk van deze fasen (Berns e.a., 2010). Sinds in 1997 de taken van de corporatie zijn uitgebreid met het behoud van de leefbaarheid in wijken, vallen openbare ruimten ook onder hun verantwoordelijkheid (Tesselhoff, 2007, pp. 42, 46 & 47).

Vandaag de dag staat de openbare ruimte onder druk. Enerzijds omdat ze veelal niet voorziet in de huidige behoefte van bewoners. Zo is er een nog steeds groeiende vraag naar parkeerruimte (CBS, 2010). Anderzijds omdat gemeenten en woningcorporaties minder budget tot hun beschikking hebben dat in de openbare ruimte kan worden geïnvesteerd. (Her)ontwikkelingen blijven uit.

Het Brabants Dagblad van maandag 11 juni 2012 vermeldt, dat de *Vereniging voor Hoveniers en Groenvoorzieners* (VHG) in december 2010 een steekproef heeft gehouden onder Nederlandse gemeenten. Ruim 60% van de respondenten gaf aan te bezuinigen op groen in het jaar 2011. Efficiënte vormen van beheer zijn daarbij steeds belangrijker. Daarnaast vragen gemeenten en corporaties om participatie van bewoners (NORC, 2011; Gemeente Breda, 2011; Berns e.a., 2010). Participatie kan resulteren in een hogere kwaliteit van de openbare ruimten. Bewoners weten immers zelf het beste wat zij willen en hoe.

Daarnaast kan participatie leiden tot lagere beheerskosten (Westerink e.a., 2012). Enerzijds door mee te denken over effectief beheer, anderzijds door de handen uit de mouwen te steken. Participatie is dus een hulpmiddel om te bezuinigen en de kwaliteit van de openbare ruimte te vergroten. Van de bewoners wordt dan ook steeds meer een actieve houding verwacht (Müller, 2012; Brinkerhoff & Brinkerhoff, 2011; Elander & Blanc, 2001; Tabb, 2001).

De vraag is tot hoever de participatie van bewoners moet gaan. Draagt de gemeente de volledige verantwoordelijkheid over of blijft ze de regierol houden? Daarnaast is het de vraag in hoeverre bewoners willen participeren bij het beheer van de openbare ruimte. Niet iedereen is bereid of is in staat te participeren.

Het doel van dit onderzoek is inzicht verwerven in bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte. De deelantwoorden op onderstaande onderzoeksvragen leiden tot meer inzicht in de vraag naar participatie vanuit de professionals enerzijds en de behoefte van bewoners aan participatie anderzijds. De vraag is in hoeverre de behoeften op elkaar aansluiten. Niet alleen de gewenste wijze van bewonersparticipatie staat centraal, maar ook de factoren die daarbij een rol spelen. De onderzoeksvragen worden aan de hand van een literatuurstudie en case studie beantwoord.

Onderzoeksvragen:

- (a) **Op welke wijze willen *professionals* bewoners laten participeren bij het beheer van openbare ruimten en welke factoren spelen hierbij een rol?**
- (b) **Op welke wijze willen *bewoners* participeren bij het beheer van openbare ruimten en welke factoren spelen hierbij een rol?**

1.2 Relevantie van het onderzoek

Er is in ruime mate onderzoek gedaan naar verschuivingen van verantwoordelijkheden tussen publieke en private partijen, en de gevolgen voor het functioneren van openbare ruimten (Jacobs & Kievits, 2007; Van Melik, 2008; VROM, 2009). Daaruit is gebleken, dat privatisering enerzijds kan leiden tot een bedreiging voor de algemene gebruikersbelangen. Door het heffen van entreegelden of servicekosten, en het reguleren van het publiek middels hekken en voorschriften neemt de sociale en economische toegankelijkheid af (Van Melik, 2008). Bovendien kan privatisering leiden tot een gecompliceerd organisatieproces vanwege verschillende belangen (Van Melik, 2008; VROM, 2009). Anderzijds kan private betrokkenheid leiden tot een hoger budget, waardoor de ruimte fysiek aantrekkelijker kan worden en beter onderhouden. De creativiteit en ervaring van private partijen bevordert de samenhang tussen de openbare ruimte en de omliggende gebouwen. Deze ervaring kan tevens resulteren in lagere kosten en een kortere doorlooptijd (Jacobs & Kievits, 2007; Van Melik, 2008).

Bewoners participeren meer en meer bij de ontwerp- en realisatiefase betreffende openbare ruimte. Diverse wetenschappelijke onderzoeken zijn hiernaar gedaan (PPS, 2009; KEI, 2012; Coenen e.a., 2001; Van Marissing, 2008). Zo zijn de motieven van professionals voor bewonersparticipatie onderzocht. Uit deze onderzoeken is gebleken dat door het betrekken van bewoners tijdens de ontwerpfase, het draagvlak onder de bewoners wordt vergroot (Coenen e.a., 2001; Van Marissing, 2008). Dit kan het verloop van de realisatiefase positief beïnvloeden (KEI, 2012). Daarnaast kan participatie tijdens de ontwerpfase leiden tot een betere aansluiting tussen de openbare ruimte en de wensen van de bewoners. Bewoners hebben namelijk specifieke kennis en ervaring (KEI, 2012; PPS, 2009).

Er is nog maar weinig aandacht besteed aan bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte. Bovendien ligt in voorgaande onderzoeken de focus voornamelijk op de motieven van professionals voor of tegen participatie. De vraag in hoeverre de bewoners zitten te wachten op participatie wordt vaak buiten beschouwing gelaten. Er is dan ook nog weinig inzicht in de haalbaarheid

van bewonersparticipatie en de factoren die daarop van invloed zijn. Op het gebied van bewonersparticipatie, in het bijzonder bij het beheer van de openbare ruimte, zijn er nog verschillende gaten te vullen binnen de wetenschappelijke literatuur. Door in te gaan op de gewenste wijze van bewonersparticipatie bij het beheer en de factoren die daarbij een rol spelen, zowel voor professionals als bewoners, tracht dit onderzoek enkele gaten in de literatuur te vullen. Kijkend naar de factoren die daarbij een rol spelen, wordt de realiseerbaarheid van bewonersparticipatie inzichtelijk gemaakt. Om bewonersparticipatie vragen is stap één, het krijgen is stap twee.

Omdat er op dit moment onvoldoende wetenschappelijke kennis is over het onderwerp, is gekozen voor een case studie. Praktijkvoorbeelden kunnen tot meer inzicht leiden. De keuze is gevallen op de naoorlogse wijk Aawijk Zuid, gelegen in het zuidoosten van de stad 's-Hertogenbosch (figuur 1.1).

Gekozen is voor Aawijk Zuid om twee redenen. Allereerst vanwege de toenemende druk op de openbare ruimten, zoals in vele naoorlogse wijken het geval is. Kenmerkend voor dergelijke jaren '60 wijken zijn weliswaar de ruim opgezette straten. Echter, ze zijn niet berekend op het autobezit van vandaag de dag (Argioli e.a., 2008; CBS, 2012). Ten tweede, omdat op dit moment vanuit woningcorporatie *BrabantWonen* en de gemeente 's-Hertogenbosch vraag is naar bewonersparticipatie bij het verbeteren van de leefbaarheid in de wijk. Onderdeel van het plan is bewoners te betrekken bij het beheer van de openbare ruimten. Dit proces op de voet volgend, kan meer inzicht geven in bewonersparticipatie in de praktijk. Door niet alleen te kijken naar de bereidheid van bewoners om te participeren, maar ook naar de factoren die daarbij een rol spelen, krijgen professionals meer inzicht in de haalbaarheid van bewonersparticipatie. Dit onderzoek is daarom ook maatschappelijk relevant.

Figuur 1.1. Aawijk, 's-Hertogenbosch

Bron: door de auteur, 2012

1.3 Centrale begrippen

1.3.1 Openbare ruimte

De openbare ruimte staat centraal in dit onderzoek. Bij het definiëren van het begrip *openbare ruimte* is in dit onderzoek rekening gehouden met het feit dat dé openbare ruimte niet bestaat. Openbare ruimten zijn er in verschillende vormen en met diverse functies. In dit onderzoek wordt met openbare ruimte de publiek toegankelijke ruimte bedoeld, die zowel in sociaal, fysiek als economisch opzicht toegankelijk is. Een sociaal toegankelijke openbare ruimte is veilig en biedt toegang aan mensen van diverse culturen en inkomensklassen, van jong tot oud (Walzer, 1986). Mensen voelen zich vrij en gemakkelijk om een dergelijke ruimte te bezoeken of te passeren. Een openbare ruimte is economisch toegankelijk wanneer de toegang gratis is of tegen een symbolisch bedrag (Kohn, 2004, p. 13). Fysieke toegankelijkheid verwijst naar bereikbaarheid. Openbare ruimten als trottoirs, groenstroken, plantsoenen, pleinen en parken zijn zowel sociaal, fysiek als economisch toegankelijk.

Ruim een kwart van het oppervlak in steden wordt in beslag genomen door dergelijke openbare ruimten (VROM, 2009). Deze openbare ruimten dienen primair voor de bewoners in de buurt (Konijnenbelt, 1999). Gezien het grote aandeel dat deze ruimten in onze dagelijkse leefomgeving hebben, vormen de openbare ruimten op buurtniveau het uitgangspunt in dit onderzoek (trottoirs, groenstroken, plantsoenen, parken en pleinen). Verschillende studies zijn gedaan naar de functies die deze openbare ruimten kunnen vervullen. Zo dienen ze ter vermaak, als ontmoetingsplek of doorgang van de ene ruimte naar de andere, of ter verfraaiing van een wijk etc. (Van Melik, 2008, pp. 16 & 17; Van Aalst & Ennen, 2002; Orum & Neal, 2010). Hoofdstuk twee gaat dieper in op wat een openbare ruimte is. De definitie die in dit onderzoek is gehanteerd, luidt:

Openbare ruimte: een ruimte die sociaal, fysiek en economisch toegankelijk en tevens multifunctioneel is, deel uit maakt van de dagelijkse woonomgeving en dus primair dient voor de bewoners uit de buurt.

1.3.2 Bewoners en professionals

In dit onderzoek is bewust gekozen voor bewoners en niet voor een combinatie van bewoners en ondernemers, of gebruikers van de openbare ruimte in het algemeen. Het merendeel van de openbare ruimten vervult namelijk een buurtfunctie, waarbij het publiek bestaat uit buurtbewoners (Konijnenbelt, 2012). De meest gangbare term als we spreken over de gebruiker is dus de bewoner.

Andersom is een bewoner niet altijd een gebruiker. Een openbare ruimte maakt deel uit van een groter geheel, namelijk de woon- of werkomgeving. Iemand die niet gebruikmaakt van een openbare ruimte kan wel degelijk belang hechten aan de kwaliteit ervan. Denk aan een bewoner die uitkijkt op het buurtplein, maar dit niet bezoekt. De uitstraling ervan is wel van invloed op het woongenot van deze bewoner (Mannaerts e.a., 1990). Denk ook aan een winkelier die zelf het plein dat grenst aan zijn winkel niet gebruikt. De kwaliteit ervan beïnvloedt wel de uitstraling van zijn winkel. De bewoner en winkelier hebben indirect wel belang bij een aantrekkelijke openbare ruimte. Zij kunnen zeker behoefte hebben aan participatie bij het beheer van dat plein.

Hoewel de winkelier ook een belanghebbende is, wordt deze niet in dit onderzoek meegenomen. Het overgrote deel van de openbare ruimten met een buurtfunctie bevindt zich in buurten waarbij *wonen* de enige bestemming is. In dit onderzoek is daarom alleen gekeken naar bewoners. Dit zijn gebruikers als niet-gebruikers van de openbare ruimte. De bewoners van Aawijk Zuid in de stad 's-Hertogenbosch zijn het uitgangspunt.

Bij bewonersparticipatie ligt de nadruk meestal op de volwassenen uit de wijk (Ter Veen, 2012). In eerste instantie ligt dat voor de hand. Volwassenen zijn verantwoordelijk voor hun kinderen en maken daarom de beslissingen. Kinderen volgen hun ouders. Openbare ruimten vormen een belangrijk onderdeel van het dagelijks leven van kinderen (Ter Veen, 2012; Mortelmans e.a., 2002). Zij gebruiken de openbare ruimte om te voetballen, zitten op de wipwap of spelen tikkertje met andere buurtkinderen. Zij hebben een andere kijk op openbare ruimte dan volwassenen. Zo zijn ze speelser dan volwassenen en hebben dus andere behoeften. Daarnaast hebben ze ook meer vrije tijd. De visie van kinderen mag dan ook niet ontbreken in dit onderzoek.

Ook de visie van professionals op bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte, staat centraal in dit onderzoek. Het gaat om medewerkers van de gemeente of woningcorporatie die betrokken zijn bij de openbare ruimte in Aawijk Zuid. Voor het gemak zijn zij samen aangeduid als de professional. Overige professionals als de wijkagent of medewerkers van welzijnsorganisaties zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Wettelijk gezien zijn zij niet verantwoordelijk voor het beheer van de openbare ruimte. Hun kennis en ervaring over Aawijk Zuid draagt wel bij aan het verkennen van de case in hoofdstuk 5 van dit onderzoek.

Bewoner: inwoner van Aawijk Zuid in 's-Hertogenbosch; gebruiker of niet-gebruiker van de openbare ruimten in de wijk.

Professional: medewerker van de gemeente of woningcorporatie die betrokken zijn bij de openbare ruimte in Aawijk Zuid in 's-Hertogenbosch.

1.3.3 Beheer

In deze tijd van bezuinigingen blijven nieuwe en grootschalige herinvesteringen uit. Gemeenten en corporaties richten zich primair op het beheer, waarbij efficiëntie steeds belangrijker is. Dit onderzoek is daarom toegespitst op het beheer van openbare ruimten. Gekozen is voor het begrip *beheer* en niet voor *onderhoud*. Beheer is namelijk meer dan onderhoud plegen. Onderhoud betreft enkel het in goede staat houden van de openbare ruimte. Beheer betreft niet alleen het onderhouden van een openbare ruimte door onkruid te verwijderen, bomen te snoeien of kappen, te vegen etc. Maar ook het aanpassen van de openbare ruimte in de loop der tijd zoals het vervangen van een speeltoestel door een voetbalveldje (VROM, 2009, pp. 12 & 26).

Beheer: het in goede staat houden van de inrichting en het verrichten van (kleine) aanpassingen in de openbare ruimte in de loop der tijd.

1.3.4 Bewonersparticipatie

Dit onderzoek richt zich op bewonersparticipatie bij het beheer van openbare ruimte. Participatie is een ruim te interpreteren begrip. In de Van Dale (2012) wordt participatie gedefinieerd als: “meedoen met iemand of meedoen aan iets”. Participatie is dus samen met iemand ergens aan werken. Er is een initiatiefnemer en een participant. In dit onderzoek participeert een bewoner, indien hij bezwaar indient tegen een plan ten aanzien van het beheer, advies geeft, samen met de professional die de openbare ruimte beheert, of zelf het initiatief neemt en de taken uitvoert.

Bewonersparticipatie: bewoners werken mee aan het beheer van de openbare ruimte, dat is geïnitieerd door een professionele partij als de gemeente of woningcorporatie. Dit kan op vijf niveaus plaatsvinden: inspraak, consultatie, advies, coproductie of zelfbeheer.

1.4 Onderzoeksopzet

In paragraaf 1.2 zijn de twee deelvragen geïntroduceerd, die gezamenlijk inzicht geven op de rol van bewoners bij het beheer van de openbare ruimte. In diverse gemeenschappelijke onderzoeken en beleidsstukken wordt gepleit voor bewonersparticipatie opdat dit zou leiden tot een groter draagvlak onder de bewoners, een betere aansluiting tussen het ontwerp en het gebruik van openbare ruimte, en een hogere plankwaliteit.

Figuur 1.2 is een schematische weergave van de onderzoeksopzet. De cijfers 1, 2 en 3 geven de gezette stappen aan binnen het onderzoeksproces. De eerste stap in dit onderzoek is het verzamelen van literatuur om de onderzoeksvragen scherp te stellen en de juiste context op te bouwen (Bryman, 2008). De literatuur bestaat uit informatie over wat een openbare ruimte precies is en hoe de levenscyclus verloopt. Daarnaast richt het zich specifiek op het beheer van openbare ruimte: de traditionele rolverdeling, de opkomende behoefte van professionals aan bewonersparticipatie en hun motieven hiervoor, de behoefte van bewoners aan participatie en de factoren die daarbij een rol spelen. De gevonden literatuur

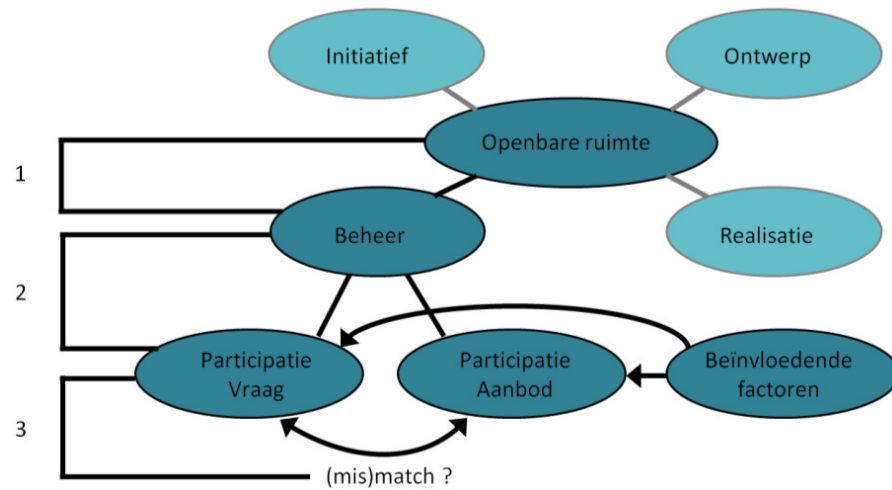
omvat wetenschappelijke onderzoeken en informatie van diverse instellingen, zoals het voormalig *Ministerie van VROM*, het *Kenniscentrum Stedelijke Vernieuwing* (KEI), het *Centraal Bureau voor de Statistiek* (CBS) en diverse gemeenten.

Na het theoretisch kader te hebben gevormd, is er zowel verkennend als verdiepend onderzoek gedaan naar de gekozen case. De case studie is gericht op de wijk Aawijk Zuid in 's-Hertogenbosch. Aawijk Zuid vormt samen met Aawijk Noord de wijk Aawijk (figuur 1.1). Noord en Zuid worden horizontaal van elkaar gescheiden door de rivier De Aa. Gekozen is voor Aawijk Zuid als case studie, omdat in deze wijk de druk op de openbare ruimten is toegenomen. Oorzaken zijn het explosief toegenomen autobezit, jongerenoverlast, hondenpoep op de stoep en zwerfvuil (Buurtlaboratorium, 2012). Het onderzoek is alleen gericht op Aawijk Zuid om het onderzoeksgebied enigszins te beperken. Gekozen is voor Zuid en niet voor Noord, omdat de openbare ruimten in Zuid in hogere mate onder druk staan.

Volgens de wijkmanager van de gemeente 's-Hertogenbosch is Aawijk Zuid op dit moment aangemerkt als *preventiebuurt*. De gemeente onderscheidt drie typen buurten: *basisbuurten*, *preventiebuurten* en *aandachtsbuurten*. Een preventiebuurt krijgt meer aandacht dan een basisbuurt, opdat deze lichte problematiek kent. Aandachtsbuurten vertonen in hogere mate problemen of deze zijn ernstiger van aard. Tijdens zijn interview vertelt de wijkmanager dat de gemeente samen met woningcorporatie *BrabantWonen* de openbare ruimten in Aawijk Zuid onder de loep gaat nemen, om te voorkomen dat de wijk afdaalt tot een aandachtsbuurt.

Ten slotte zijn conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan voor toekomstig onderzoek en beleid. Een reflectie vindt plaats op de resultaten, de gehanteerde onderzoeksopzet en de methoden.

Figuur 1.2 Onderzoeksopzet

Bron: door de auteur, 2012

1.5 Leeswijzer

Het zojuist gelezen hoofdstuk één vormt de inleiding van het onderzoek. Wetende waar het onderzoek over gaat, gaan we verder met het theoretisch kader. Dit is opgesplitst in twee hoofdstukken. Het eerste deel (*Hoofdstuk twee*) beschrijft wat een openbare ruimte is en bespreekt de verschillende levensfasen die deze doorloopt. Vervolgens zoomt het hoofdstuk in op de beheerfase. *Hoofdstuk drie* gaat verder met het beheer van de openbare ruimte. De focus ligt daarbij op bewonersparticipatie. Het hoofdstuk begint met een begripsbepaling. Vervolgens bespreekt het de opkomende behoefte van professionals aan bewonersparticipatie en hun motieven hiervoor. Aansluitend gaat het in op de behoefte van bewoners en de factoren die daarbij een rol spelen. Verder zijn een aantal voorbeelden van bewonersparticipatie aan het hoofdstuk toegevoegd. Dit ter illustratie hoe het in de praktijk werkt. Het hoofdstuk eindigt met een aantal veronderstellingen op basis van de gevonden literatuur.

Hoofdstuk vier bespreekt de gekozen onderzoeksstrategie: kwalitatief onderzoek door middel van een literatuurstudie en case studie. Het hoofdstuk licht tevens toe voor welke methoden is gekozen en waarom.

Hoofdstuk vijf vormt een inleiding op de case studie naar Aawijk Zuid te 's-Hertogenbosch. Hierin is een algemeen beeld geschetst van de wijk. Ter sprake komen onder andere de historische ontwikkeling van de wijk en haar bewoners, en het huidige beleid en de toekomstige plannen betreffende de openbare ruimte.

Hoofdstuk zes en *hoofdstuk zeven* staan in het teken van de twee onderzoeksvragen. Aan de hand van de case studie wordt aan de ene kant inzicht gegeven in de vraag vanuit de professionals naar bewonersparticipatie en hun motivatie daarvoor (*hoofdstuk zes*), en anderzijds in de bereidheid van bewoners tot participatie en de factoren die daarbij een rol spelen (*hoofdstuk zeven*).

Hoofdstuk acht vormt de conclusie van het onderzoek waarbij een vergelijking plaatsvindt tussen de gevonden onderzoeksresultaten en de veronderstellingen vanuit de theorie. Daarnaast worden een aantal aandachtspunten genoemd met betrekking tot de inhoud, de methoden en het gehele onderzoeksproces. Tot slot bevat het hoofdstuk een aantal aanbevelingen voor toekomstig onderzoek en beleid.

Bewoners gevraagd. Per direct beginnen!

Een onderzoek naar bewonersparticipatie bij het beheer van openbare ruimten

---

2 DÉ OPENBARE RUIMTE BESTAAT NIET

2.1 Inleiding

Oorspronkelijk kon het begrip *openbare ruimte* gedefinieerd worden als “ruimte die in handen is van de overheid en voor publiek toegankelijk is” (VROM, 2009). *Private ruimte* is de extreme van openbare ruimte. Deze is in handen van private partijen en niet voor publiek toegankelijk. Sinds de invoering van het Besluit Beheer Sociale Huursector (BBSH) in 1993 gaat dit binaire denken niet meer op (Tesselhoff, 2007). De woningcorporaties zijn geprivatiseerd en zijn medeverantwoordelijk gesteld voor de openbare ruimte. Het voorheen evidente onderscheid tussen openbare en private ruimte is daarmee verdwenen. Om deze reden is eerst onderzocht wat een openbare ruimte nu eigenlijk is. Het hoofdstuk zoomt vervolgens in op het beheer van openbare ruimten.

2.2 Begripsbepaling

Openbare ruimten zijn er in verschillende vormen en met diverse functies. Dé openbare ruimte bestaat niet volgens Van Aalst en Ennen (2002). Er zijn dan ook verschillende definities. Volgens Mandanipour (2003) zijn de maatstaven voor een openbare ruimte het in publiek eigendom zijn (*agency*), toegankelijk zijn voor iedereen (*access*) en in het belang zijn van iedereen (*interest*). Hij houdt daarmee vast aan de definitie gegeven door het voormalige Ministerie van VROM (2009): openbare ruimte is een ruimte welke in handen is van de overheid en voor publiek toegankelijk. Wel voegt Mandanipour zijn *interest* eraan toe. Hajer en Reijndorp (2001) gebruiken een overeenkomstige definitie. De openbare ruimte is een open plek waar mensen kunnen samenkomen en die toegankelijk is voor iedereen. “Openbare ruimten staan voor openheid, toegankelijkheid en collectiviteit”, aldus Hajer en Reijndorp (2001, p. 121). Ook zij laten de eigendomssituatie achterwege. Nio (2002) definieert openbare ruimte als “ruimte die vrij toegankelijk is, waar mensen ongeacht hun sociale achtergrond op vrijblijvende wijze met elkaar contacten kunnen leggen en onderhouden.” Ook Nio spreekt niet de eigendomssituatie van de ruimte.

Volgens Brunt en Deben (2002) doet het er ook niet toe wie de eigenaar is. Voor de bewoner is het vaak niet direct zichtbaar wie de eigenaar van de openbare ruimte is. Brunt en Deben (2002) hanteren een ruim geformuleerde definitie:

“Openbare ruimte is ruimte die per definitie voor iedereen vrij toegankelijk is en te gebruiken voor tal van doeleinden. (...) Zonder aan iemand toestemming te vragen kunnen mensen het openbare domein betreden, het als doorgangroute gebruiken, als plek om te zitten, anderen te ontmoeten, zaken te doen, rond te kijken. Dit alles zo vaak en zolang men wil, dag en nacht, zomer en winter, waarbij het er niet toe doet of je rijk bent of arm, man of vrouw, zwart of wit, razend knap of oliedom” (Brunt & Deben, 2002, p. 13).

Hoewel er verschillende definities van openbare ruimte zijn, hebben zij één ding met elkaar gemeen. De openbare ruimte is een ruimte die toegankelijk is voor iedereen. Maar wanneer is een ruimte dan toegankelijk?

2.2.1 Een toegankelijke ruimte

Toegankelijkheid kan op drie manieren worden geïnterpreteerd: als toegankelijk in *sociaal, fysiek of economisch* opzicht (Walzer, 1986; Kohn, 2004). Een openbare ruimte is sociaal toegankelijk wanneer deze als veilig wordt ervaren en toegang biedt aan mensen van diverse culturen, inkomensklassen en leeftijden (Walzer, 1986; Zukin, 1995). Mensen voelen zich vrij in het bezoeken of passeren van de openbare ruimte. Sociale toegankelijkheid is dus subjectief.

Fysieke toegankelijkheid betekent niet alleen rekening houden met het vervoersmiddel dat mensen gebruiken, maar ook rekening houden met minder valide mensen. Zo beperken trappen, drempels of losliggende stoeptegels de toegang voor rolstoelgebruikers.

Ten slotte is een openbare ruimte economisch toegankelijk als de toegang tot een openbare ruimte gratis is of tegen een symbolisch bedrag (economisch toegankelijk) (Kohn, 2004). Voor de kleine en grote portemonnee.

Hoewel sommige openbare ruimten niet sociaal, fysiek en economisch toegankelijk zijn, worden deze toch als openbaar aangemerkt. Niemand wordt immers letterlijk de toegang ontzegd. In theorie zijn deze ruimten dus voor iedereen toegankelijk. In de praktijk niet (Luesken, 2009). Voorbeelden van niet geheel toegankelijke openbare ruimten zijn ruimten die slecht bereikbaar zijn voor minder valide mensen vanwege drempels of de afwezigheid van een lift. Andere voorbeelden zijn ruimten waarbij een entree wordt geheven of een consumptie verplicht is. Denk aan een bioscoop, pretpark of een café-restaurant. Er is een bepaalde mate van exclusiviteit (Kohn, 2004). Afsluitbare openbare ruimten middels een hek zijn letterlijke voorbeelden van niet geheel toegankelijke openbare ruimten. Het hek weert ongewenste groepen als jongeren of zwervers (Zukin, 1995; Van Melik, 2008; Van & Ennen, 2022).

Welke ruimten zijn zowel sociaal, fysiek als economisch toegankelijk? Filosoof Michael Walzer (1986) duidt op openbare ruimten welke ontworpen zijn voor gebruiksfuncties die minder gehaast van aard zijn, zoals spelen, uitrusten, wandelen, genieten van de natuur etc. Deze ruimten bevatten doorgaans verschillende elementen zoals bankjes, open plekken (om te voetballen), speeltoestellen, groenvoorzieningen etc. Door verschillende elementen aan te brengen is de openbare ruimte aantrekkelijk voor mensen uit diverse culturen, sociale klassen en leeftijdsgroepen. Op deze manier is er voor ieder wat wils. Iedereen heeft namelijk zo zijn eigen wensen en behoeften (Van Melik, 2008; Van Aalst & Ennen, 2002; VROM, 2005). Oma zoekt een bankje om op uit te rusten na een wandeling, kinderen willen een avontuurlijke speelplaats, moeder zoekt een plek waar haar kinderen veilig kunnen spelen en ze ondertussen kan kletsen met andere moeders, baasjes zoeken een grasveld waar hun hond lekker kan rennen etc. Volgens Brunt en Deben (2002) wordt een openbare ruimte dan ook niet alleen gekenmerkt door vrij toegankelijk te zijn voor iedereen, maar ook door een diversiteit aan gebruiksmogelijkheden.

2.2.2 Een multifunctionele ruimte

Volgens sociologe Talja Blokland (2008) dienen openbare ruimten hoofdzakelijk als *doorgangsruijme* en/of als *verblijfsruimte*. Bewoners passeren deze ruimten als ze van huis naar het werk gaan, naar school, naar familie of vrienden, de supermarkt, de sportclub en vice versa. Blokland vergeet hierbij dat de openbare ruimte ook een parkeerplaats kan zijn. De term *verkeersruimte* is daarom beter.

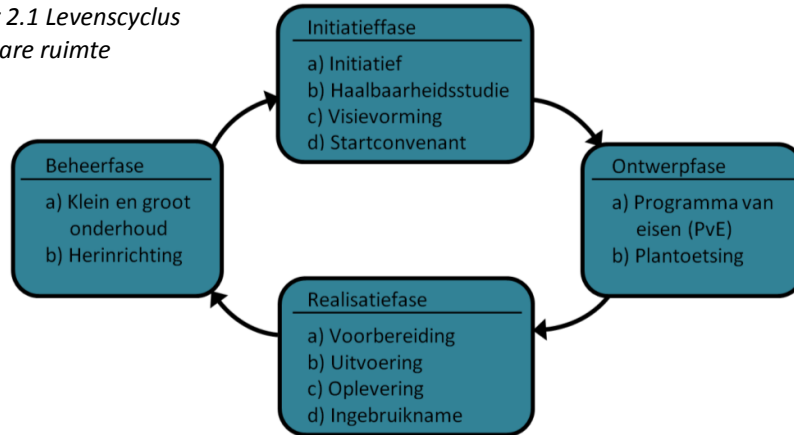
Blokland (2008) zegt, dat de openbare ruimte ook een verblijfsruimte kan zijn waar kinderen spelen, een baasje zijn hond uitlaat, een sportieveling een rondje gaat hardlopen. Van Melik (2008), maar ook Van Aalst en Ennen (2002) specificeren de openbare ruimte als verblijfsruimte verder uit naar een plek ter vermaak of om te ontmoeten. Een openbare ruimte ter vermaak is bijvoorbeeld de speeltuin voor buurtkinderen. Denk ook aan het pleintje waar kinderen tikkertje kunnen spelen, de stoep waarop ze kunnen stoepkrijten, het grasveldje waar ze een potje kunnen voetballen. Ook volwassenen gebruiken openbare ruimten ter vermaak. Ouderen die een wandeling maken in het park of bure die een buurtfeest houden in de straat.

Openbare ruimten kunnen een ontmoetingsplek zijn voor vrienden en familie, maar ook plekken van toevallige ontmoetingen tussen bure of collega's (Van Aalst & Ennen, 2002; VROM, 2005). Van Melik voegt nog een functie aan toe: openbare ruimten dienen ook om de buurt te verfraaien (2008, pp. 16 & 17). Planten, bomen of bloembakken zijn een natuurlijke versiering van de buurt.

Sprekend over openbare ruimte doelt dit onderzoek dus op geheel toegankelijke en tevens multifunctionele ruimten. Voorbeelden zijn trottoirs, groenstroken of grasveldjes, parken en pleinen. Dergelijke ruimten dienen als *verkeersruimte*, ter *verfraaiing* van de buurt of als *verblijfsruimte* met daarbinnen een scala aan mogelijkheden. Tabel 2.1 is een schematisch overzicht met daarin verschillende voorbeelden van dagelijkse gebruiken onderverdeeld naar functie.

Openbare ruimte: een ruimte die sociaal, fysiek en economisch toegankelijk en tevens multifunctioneel is, deel uit maakt van de dagelijkse woonomgeving en dus primair dient voor de bewoners uit de buurt.

Figuur 2.1 Levenscyclus openbare ruimte

Bron: bewerkt door de auteur, 2012, gebaseerd op Baars, 2008; Nozeman & Fokkema, 2008; Wolting, 2006; Kuster e.a. 1989

Tabel 2.1 Gebruiksfuncties van openbare ruimten met een buurtfunctie

Gebruiksfuncties	
Verkeersruimte	<ul style="list-style-type: none"> Bewoners passeren de openbare ruimte op weg naar huis, het werk, school, de sportclub, familie of vrienden, de supermarkt etc. Baasjes laten hun hond uit. Bewoners parkeren de auto, fiets, scooter etc. op het plein, langs de weg, op of naast het trottoir.
Verblijfsruimte	<ul style="list-style-type: none"> Kinderen voetballen, spelen tikkertje, knikkeren, stoepkrijten of spelen in de speeltuin. Volwassenen rusten even uit op een bankje, letten op de kinderen of kijken naar voorbijgangers. Bewoners houden een buurtfeest in hun straat. Voorbijgangers maken een praatje. Familie of vrienden spreken af met elkaar op het plein.
Verfraairuimte	<ul style="list-style-type: none"> Het grasveld, planten, bomen, struiken, bloembakken en bloemenperkjes zorgen voor een groene of natuurlijke uitstraling van de buurt.
Bron: bewerkt door de auteur, 2012 gebaseerd op Blokland, 2008; Van Melik, 2008; Van Aalst & Ennen, 2002; VROM, 2005.	

2.3 De levenscyclus

Openbare ruimten kennen een levenscyclus van vier fasen: de *initiatieffase*, de *ontwerpfase*, de *realisatieffase* en de *beheerfase* (figuur 2.1). De fasen vormen een doorlopend proces. Elke fase kent zijn eigen taken en verantwoordelijkheden (Baars, 2008; Nozeman & Fokkema, 2008; Wolting, 2006; Kuster, 1989). De verschillende fasen zijn hierna afzonderlijk toegelicht.

2.3.1 Initiatieffase

De (her)ontwikkeling van openbare ruimte start altijd op initiatief van één of meerdere partijen. Deze wil(len) de ruimte anders benutten of andere functies toekennen. In de regel vormt een probleem of behoefte de aanleiding voor het initiatief (Vlek e.a., 2009). In de initiatieffase staat het bedenken van een idee centraal (Baars, 2008). Door de bank genomen is de gemeente de initiatiefnemer. Het nieuwe plan is daarom vaak geformuleerd op basis van de gemeentelijke visie op de stad. Andere initiatiefnemers zijn bijvoorbeeld bewoners, grondeigenaren, omringende bedrijven of maatschappelijke organisaties. Op basis van vooronderzoek wordt een visie gevormd en doelstellingen geformuleerd. Door middel van een haalbaarheidsonderzoek worden de ruimtelijke, functionele en financiële mogelijkheden onderzocht (Wolting, 2006). Betrokken partijen zijn voornamelijk geïnteresseerd in de financiële risico's en verwachte kosten (Wolting, 2006). Indien partijen besluiten door te gaan, wordt er een convenant getekend en start de ontwerpfase (Vlek e.a., 2009).

2.3.2 Ontwerpfase

In deze fase wordt allereerst een *Programma van Eisen* (PvE) opgesteld. Daarna volgt een schetsontwerp, een voorlopig ontwerp en uiteindelijk het definitieve ontwerp. Aansluitend vindt er plantoetsing plaats (Vlek e.a., 2009). In de ontwerpfase bepalen marktkennis, creativiteit en haalbaarheid de vormgeving en de uitvoering van het plan (Baars, 2008). Daarbij wordt de basis gelegd voor de samenwerking tussen de betrokkenen. Tegen het eind van de ontwerpfase is er een risico- en kostenverdeling over de betrokken partijen en zijn er definitieve afspraken tussen partijen (Wolting, 2006). De ontwerpfase sluit af met een realisatieovereenkomst. Deze realisatieovereenkomst bindt partijen tot het uitvoeren van het plan. Daarmee start de realisatieffase.

2.3.3 Realisatiefase

In de realisatiefase wordt het ontwerp feitelijk zichtbaar. Het papieren ontwerp wordt omgezet naar een ruimtelijk ontwerp (Baars, 2008). Met andere woorden: het plan wordt in de praktijk uitgevoerd. De realisatie bestaat uit vier stappen (naar: Vlek e.a., 2009):

1. *Werkvoorbereiding*. Deze bestaat uit onder andere uit een technische uitwerking, bestek, budget en een planning;
2. *Uitvoering*. De daadwerkelijke bouw van het project, aangestuurd door de planning, het budget en het bestek;
3. *Oplevering*. De feitelijke overdracht van het gerealiseerde werk aan de opdrachtgever, het uitvoeren van de eindcontrole en eventuele laatste werkzaamheden;
4. *Ingebruikname*. De openbare ruimte wordt feitelijk gebruikt.

Ieder element in de openbare ruimte is onderhevig aan natuurlijke slijtage, soms ook aan vernieling. Aan het eind van de realisatiefase stellen de betrokken partijen daarom een beheersovereenkomst af. Dit vormt de aanvang van de beheerfase, die hierna ingaat.

2.3.4 Beheerfase

Beheer betreft zowel klein als groot onderhoud zoals onkruid verwijderen, bomen snoeien of kappen, vegen, afval opruimen, bestrating vervangen etc. Maar ook het aanpassen of herinrichten van de openbare ruimte (Vlek e.a., 2009; VROM, 2009, pp. 12 & 26). Beheer kan op meerdere niveaus worden toegepast. Daarbij wordt dikwijls onderscheid gemaakt tussen verschillende typen openbare ruimten of elementen binnen een openbare ruimte.

Hoewel de meeste tijd en kosten in het beheer zitten, is bezuinigen hierop onwenselijk. Volgens Bergmans (2010) zorgt goed beheer voor langdurige kwaliteit en toekomstige waarde creatie. Maar openbare ruimten zijn onderhevig aan slijtage en/of vernieling. Niemand wil struikelen over een kapotte stoeptegel of een lekke band krijgen door glasscherven. Een openbare ruimte moet daarom schoon en veilig zijn. Volgens Bergmans (2010) is goed beheer de belangrijkste fase voor de levensvatbaarheid van een openbare ruimte. Volgens

Van Aalst en Ennen (2002) is bezuinigen op beheer onwenselijk omdat behoeften van bewoners veranderlijk zijn. Ook kan de bewonerssamenstelling in een wijk veranderen vanwege nieuwbouw of renovatieontwikkelingen, of door een ouder wordende wijkpopulatie. Een andere bewonerssamenstelling betekent doorgaans andere wensen en behoeften. Een wipwap of schommel kan nu zeer aantrekkelijk zijn voor een buurt met relatief veel jonge kinderen. Over vijf à tien jaar zijn deze speeltoestellen niet meer interessant. Een ontwerp heeft dus een tijdelijk karakter en dient na verloop van tijd te worden aangepast om aan de wensen van de bewoners te (blijven) voldoen (Van Aalst & Ennen, 2002). De wipwap en schommel zullen plaats moeten maken voor een skatebaan of voetbalveldje. Tenzij bewoners doorstromen naar een andere woning en er gezinnen met jonge kinderen voor in de plaats komen. Het herinrichten van een openbare ruimte is daarom onvermijdelijk eens in de zoveel tijd.

2.4 Beheer in allerlei soorten en maten

Kijkend naar het beheer splitsen gemeenten de openbare ruimte in grijs-, groen- en terreinelementen (Gemeente Hengelo, 2008). Onder grijs-elementen worden gesloten, open of half verharde wegen verstaan. Bomen, bodembedekkers, hagen, trapveldjes en bermen zijn voorbeelden van groenelementen. Terreinelementen zijn speeltoestellen, kunstwerken, bankjes en afvalbakken.

Vervolgens zijn er drie niveaus te onderscheiden waarop het beheer kan worden toegepast, te weten hoog, basis en laag (Gemeente Hengelo, 2008; Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Op het hoogste niveau is het beheer gericht op volledige instandhouding van de kwaliteit van de openbare ruimte. Dit betreft niet alleen het onderhouden van de bestaande situatie, maar ook inspelen op nieuwe ontwikkelingen en wensen. De kwaliteit van de openbare ruimte is hoog. Vervuiling, schade of slijtage komt nauwelijks voor. Op het basisniveau wordt onderhoud gepleegd om de openbare ruimte in goede staat te houden. Er kan sprake zijn van lichte vervuiling, schade of slijtage. Op laag niveau is het onderhoud minimaal, waardoor vervuiling, schade en slijtage in ruimere mate zichtbaar zijn. Toch is de openbare ruimte nog steeds een veilige plek (Gemeente Hengelo, 2008).

Welk beheerniveau is vereist, hangt af van de locatie waarin de openbare ruimte is gelegen. Elk type gebied kent een eigen vereist niveau. Dit heeft onder andere te maken met de functie van de openbare ruimte, de mate waarin de ruimte wordt gebruikt en de veiligheidseisen (Gemeente Hengelo, 2008; Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Tabel 2.2 is een overzicht van het beheerniveau in de verschillende gebieden. Een onderverdeling is gemaakt naar grijs, groen en terreinelementen. Zo hebben de binnenstad en winkelcentra een hoge prioriteit. Deze gebieden zijn van groter economisch belang dan bijvoorbeeld de openbare ruimten in de woonwijken, vanwege het groot aantal bezoekers dat binnensteden en winkelcentra moeten trekken. Nadat het gewenste niveau is bepaald, wordt vastgesteld op welke wijze beheer moet worden toegepast om aan dit niveau te voldoen én wie waarvoor verantwoordelijk is. De rolverdeling staat centraal in de volgende paragraaf.

Tabel 2.2 Niveau van beheer naar locatie en soort element

Niveau van beheer				
Element	Grijs	Groen	Terrein elementen	Algemene netheid
<i>Bedrijventerreinen</i>	Basis	Laag	Basis	Laag
<i>Begraafplaatsen</i>	Basis	Basis	Hoog	Hoog
<i>Binnenstad</i>	Basis	Basis	Basis	Hoog
<i>Buitengebied</i>	Basis	Laag	Basis	Basis
<i>Businessparken</i>	Basis	Basis	Basis	Basis
<i>Infrastructuur</i>	Basis	Basis	Basis	Basis
<i>Parken</i>	Basis	Basis	Basis	Basis
<i>Winkelcentra</i>	Basis	Basis	Basis	Hoog
<i>Woonwijken</i>	Basis	Basis	Basis	Basis

Bron: bewerkt door de auteur, 2012, gebaseerd op Gemeente Hengelo, 2008; Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008

2.5 De traditionele rolverdeling op de schop

In paragraaf 2.3 is de levenscyclus van een openbare ruimte behandeld, met daarin de vier fasen. Volgens het traditionele Nederlandse model is de overheid verantwoordelijk voor elk van deze fasen (Berns e.a., 2010). Als burger van de algemeen maatschappelijke belangen heeft de overheid deze taken op zich genomen (WRR, 2000, p. 9). Sinds 1993 is daar verandering in gekomen.

2.5.1 De invoering van het Besluit Beheer Sociale Huursector

Op 1 januari 1993 is het *Besluit Beheer Sociale Huursector* ingevoerd (BBSH). De invoering betekende een wijziging voor de traditionele rolverdeling. In het kort zijn er drie veranderingen die het Besluit teweegbracht, namelijk *verzelfstandiging*, *decentralisering* en *deregulering* (Tesselhoff, 2007). Deze drie veranderingen zijn in het leven geroepen om de uitgaven van de rijksoverheid binnen de volkshuisvesting te verminderen (Godfroy & De Jager, 1997, p. 1).

De eerste maatregel was het verzelfstandigen van woningcorporaties. Het huisvesten van sociaal zwakkeren blijft de doelstelling. De bijdrage binnen de volkshuisvesting werd echter vergroot door de prestatievelden die zijn opgenomen in het BBSH. Deze velden zijn:

1. Het waarborgen van de financiële continuïteit.
2. Het passend huisvesten van de doelgroep.
3. Het kwalitatief in stand houden van het woningbezit.
4. Het betrekken van bewoners bij beleid en beheer.
5. Het bevorderen van de leefbaarheid (toegevoegd sinds 1997).
6. Het huisvesten van ouderen, gehandicapten en personen die zorg of begeleiding nodig hebben (toegevoegd sinds 2001).

Door het decentraliseren van de nationale overheid, is de rol van de lokale overheid vergroot. Zo controleren gemeenten of de woningcorporaties voldoen aan de afspraken en prestatievelden gesteld in het BBSH. Ten slotte is het aantal regels en voorschriften gereduceerd. Daarmee is de complexiteit binnen de volkshuisvesting afgenomen en de zelfstandigheid van de woningcorporaties toegenomen (Tesselhoff, 2007).

Sinds de invoering van het BBSH zijn woningcorporaties verplicht bewoners te betrekken bij het beleid en het beheer ten aanzien van hun woning (zie punt vier). Vanaf 1997 zijn de taken van de woningcorporatie uitgebreid met het bevorderen van de leefbaarheid in wijken (zie punt vijf). Als ontwikkelaar en beheerder van woningen en wooncomplexen, dienen woningcorporaties een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid van de woonomgeving, waaronder de openbare ruimten. Dit geldt overigens alleen in buurten of wijken waar de corporatie bezit heeft (Tesselhoff, 2007, pp. 42, 46 & 47). Nadat woningcorporaties medeverantwoordelijk zijn gesteld voor de openbare ruimte, is er indirect nog een nieuwe speler in het spel gekomen: de bewoner. Drie jaar eerder is bepaald dat woningcorporaties bewoners moeten betrekken bij hun beleid en beheer. Vanaf 1997 geldt dit dus ook voor de openbare ruimte.

2.6 De behoefte aan bewonersparticipatie verklaard

2.6.1 Het proces van horizontalisering

Volgens Schreurs (2011) is de toenemende vraag naar bewonersparticipatie mede te verklaren door het proces van *horizontalisering*. Horizontalisering wil zeggen dat er naast de overheid ook andere actoren zeggenschap willen over de inrichting van de openbare ruimte. De traditionele verticale verhoudingen tussen bewoners en de overheid zijn aan het afbrokkelen. Er is een stijgende druk op de nationale overheid van onderaf. Bewoners zijn mondiger geworden en eisen in toenemende mate zeggenschap over het beleid ten aanzien van hun woonomgeving (Michels & Meijer, 2003).

2.6.2 Het proces van virtualisering

Daarnaast stelt Schreurs (2011) vast, dat bewonersparticipatie wordt gestimuleerd door *virtualisering*. Het verplaatsen van informatie zonder fysieke basis is mogelijk gemaakt door nieuwe informatie- en communicatiemiddelen (Zouridis & Boogers, 2001). Deze ontwikkeling zorgt er onder andere voor dat bewoners zich op een snellere en makkelijkere manier kunnen organiseren op elk moment van de dag, waar dan ook. Het gebruik van sociale media kan bijdragen aan een sterkere positie en dus meer invloed. Daarnaast worden de activiteiten en het beleid van professionals transparanter. Bewoners krijgen bijvoorbeeld

meer inzicht in het beleid dat een gemeente voert. Virtualisering bevordert daarmee het proces van horizontalisering. Verder is sociale media een doeltreffend middel om ideeën, behoeften en inspiratie van bewoners te achterhalen en te visualiseren. Door sociale media in te zetten worden ook jongeren en hogeropgeleide bewoners getriggerd. Op inspraakavonden in het gemeentehuis ligt de gemiddelde leeftijd vaak hoger en het opleidingsniveau lager. Ook kunnen bewoners en professionals dankzij virtualisering 24 uur per dag communiceren. De vraag is welke doelgroep te willen bereiken.

2.7 Conclusie

In dit eerste deel van het theoretisch kader is het begrip openbare ruimte geïntroduceerd. Geconcludeerd kan worden dat een openbare ruimte staat voor toegankelijkheid en multifunctionaliteit. Maar dé openbare ruimte bestaat niet. Een openbare ruimte is er namelijk in verschillende vormen.

Openbare ruimten hebben een beperkte levensduur. Oorspronkelijk is de overheid verantwoordelijk voor elk van de vier fasen uit de levenscyclus: de initiatiefase, de ontwerpfasen, de realisatiefase en de beheerfase. Dit onderzoek richt zich op de beheerfase. Sinds de invoering van het BBSH in 1993 zijn de woningcorporaties verzelfstandigd en moeten zij hun huurders betrekken bij het beleid en beheer. De traditionele rolverdeling is daarmee officieel verleden tijd.

Het BBSH roept allerlei vragen op als: In hoeverre moet de overheid zich terugtrekken? Tot waar reikt de betrokkenheid van woningcorporaties? Op welke wijze kunnen bewoners participeren bij het beleid ten opzicht van hun woonomgeving? Wil de bewoner eigenlijk wel participeren? Processen als horizontalisering en virtualisering bevorderen de toenemende behoefte aan bewonersparticipatie.

In dit onderzoek staat bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte centraal. Er zal daarom niet dieper worden ingegaan op de verhoudingen tussen de overheid en de corporatie. In het vervolg worden zij gezamenlijk aangeduid als de professional. Het volgende hoofdstuk gaat verder met bewonersparticipatie bij het beheer van openbare ruimten.

3 BEWONERSPARTICIPATIE BIJ HET BEHEER

3.1 Inleiding

Dit derde hoofdstuk gaat dieper in op het beheer van de openbare ruimte waarbij de focus ligt op de rol van de bewoner daarbij. Allereerst bespreekt paragraaf 3.2 wat bewonersparticipatie inhoudt. Daarnaast gaat paragraaf 3.2 in op de verschillende niveaus waarop bewoners kunnen participeren. Paragraaf 3.3 beschrijft in hoeverre professionals behoefte hebben aan bewonersparticipatie en waarom. Paragraaf 3.4 schetst in hoeverre bewoners zitten te wachten op participatie en bediscussieert de factoren die daarbij een rol spelen. Het hoofdstuk eindigt met paragraaf 3.5 waarin een aantal veronderstellingen worden gedaan, gebaseerd op de gevonden literatuur.

3.2 Begripsbepaling

Bewonersparticipatie is een abstract begrip. Er zijn dan ook verschillende definities in omloop. Van Marissing (2008) beschrijft bewonersparticipatie als “de mate waarin bewoners actief zijn in hun buurt.” De Van Dale (2012) definieert participatie als: “het hebben van aandeel in iets”. Het begrip bewonersparticipatie kent de Van Dale niet. Deze definities zeggen niet zo veel. Participatie wordt dan ook vaak verward met *betrokkenheid* en *verantwoordelijkheid*. Hoewel deze begrippen dicht bij elkaar liggen, betekenen ze alle drie net iets anders (zie tabel 3.1).

Betrokkenheid kan worden uitgesplitst naar betrokken voelen (passief) en betrokken zijn (actief). Een bewoner kan een bepaalde binding hebben met de openbare ruimte en zich actief inzetten voor de openbare ruimte. De bewoner neemt dan zelf het initiatief. Ook in het geval van verantwoordelijkheid kan onderscheid worden gemaakt tussen het voelen en handelen. Een bewoner kan zich verplicht voelen om zorg te dragen voor de openbare ruimte, maar dat wil niet zeggen dat deze daar ook naar handelt.

Participeren is handelen. Participatie betekent meedoen met iemand aan iets. Daarbij suggereert een *wij* en *zij*, een *initiatiefnemer* en een *participant*. In het geval van betrokkenheid en verantwoordelijkheid kan de bewoner individueel handelen. Bij participatie kan dat niet. Participeren is dus meewerken aan een activiteit, dat geïnitieerd is door een andere partij.

Bewonersparticipatie: bewoners werken mee aan het beheer van de openbare ruimte, dat is geïnitieerd door een professionele partij als de gemeente of woningcorporatie.

3.1 Onderscheid tussen betrokkenheid, participatie en verantwoordelijkheid

Begripsbepaling			
Begrip	Betrokken voelen / betrokken zijn	Participeren	Verantwoordelijk voelen / verantwoordelijk handelen
Definitie	Begaan zijn met iets (passief) of deelnemen aan iets (actief)	Meedoen met iemand aan iets (actief)	De verplichting voelen om zorg te dragen voor iets (passief) of daadwerkelijk zorgdragen voor iets (actief)
Bron: bewerkt door de auteur, gebaseerd op Van Dale, 2012			

3.2.1 Participatie op niveau

In 1969 ontwierp Sherry Arnstein een zogenaamde *participatieladder* (Schreurs, 2011; Participatiewiki, 2012). Deze ladder geeft op een schematische wijze de mate van interactie weer tussen de professional en de bewoner met betrekking tot beleidsvoering. De centrale vraag luidde: Is het mogelijk een nieuwe machtsverdeling te creëren waarbij de *machthebbers* een deel van hun macht afstaan aan de zogenaamde *have-nots* (bewoners)? Arnstein's model is door diverse auteurs aangevuld en gewijzigd.

Eén van deze hernieuwde modellen, is die van Edelenbos en Monnikhof (2001). Dit is de meest gebruikte variant in Nederland (Schreurs, 2011). De professional is *initiatiefnemer, regisseur of facilitator*. Edelenbos en Monnikhof (2001) erkennen vervolgens vijf niveaus van bewonersparticipatie. De bewoner is *toehoorder, geconsulteerde, adviseur, partner of initiatiefnemer*. Tabel 3.2 is een overzicht met daarin de rol van de professional en de bewoner per participatieniveau.

Informatie

Op het laagste niveau van bewonersparticipatie is de gemeente of corporatie verantwoordelijk voor het hele beleidsvormingsproces en verschaffen zij slechts informatie aan de bewoners. De bewoners fungeren dus enkel als toehoorder bijvoorbeeld op voorlichtingsbijeenkomsten en bij het bekijken van de website of toegezonden nieuwsbrieven. Hoewel bewoners zich betrokken kunnen voelen bij de ontwikkelingen, hebben zij er geen directe invloed op.

Consultatie

Op een wat hoger niveau van participatie kunnen bewoners ook ideeën aandragen. Bewoners denken na over het probleem en helpen met het zoeken naar een passende oplossing. De bedoeling is om het beheer van de openbare ruimte beter aan te laten sluiten bij wat bewoners willen. Binnen deze rolverdeling is de professional vrij in wat zij met de aangedragen ideeën doet.

Advies

Volgens Duyvendak en Krouwel (2001) is er op niveau één en twee nog geen sprake van participatie. Bewoners hebben slechts inspraak. Inspraak, zo zeggen Duyvendak en Krouwel, betekent de mogelijkheid hebben bezwaar te maken of suggesties aan te leveren. Inspraak gebeurt vaak aan het einde van het traject. Grote wijzigingen zijn in dat stadium niet meer mogelijk. Volgens Duyvendak en Krouwel (2001) is er daarom pas echt sprake van participatie vanaf niveau drie en verder. Op niveau drie van de participatieladder is de professional namelijk niet vrij in het omgaan met de door bewoners aangedragen ideeën of oplossingen. Bewoners krijgen de gelegenheid om problemen en oplossingen aan te geven, waarvan alleen bij voldoende argumentatie kan worden afgeweken.

Coproductie en co-creatie

Op het vierde niveau van bewonersparticipatie, kan de professional samen met bewoners de verantwoordelijkheid voor het beheer van de openbare ruimte delen. De bewoner vormt een gelijkwaardige partner in het zoeken naar oplossingen en komt samen met de gemeente of corporatie het beleid overeen. Een voorbeeld is het Chassé Park in Breda. De gemeente is verantwoordelijk voor regulier beheer en de bewoners voor aanvullend beheer (VROM, 2005).

Zelfbeheer

Op het hoogste niveau zijn bewoners zelf initiatiefnemer en uitvoerder van het beheer. De professional vervult hoofdzakelijk de rol van facilitator. Toch stelt deze nog steeds enkele voorwaarden op waaraan het beheer moet voldoen. Denk aan voorwaarden met betrekking tot de bereikbaarheid van nutsvoorzieningen en de mate van openbaarheid. In de dagelijkse realiteit is de rolverdeling dan ook gecompliceerd.

Volgens het voormalige Ministerie van VROM (2005) is het een vergissing om te denken dat bij zelfbeheer de bewoners alles voor het zeggen hebben. De gemeente is en blijft verantwoordelijk voor het beheer van de bestrating, de openbare verlichting en de waterhuishouding om de algemene belangen te waarborgen. De strakke verdeling van participatievormen is in de praktijk te star, aldus het voormalige Ministerie (2005).

Tabel 3.2 Verschillende niveaus van bewonersparticipatie

Vijf participatieniveaus		
Niveau	Rol van de professional	Rol van de bewoner
1. Informatie	Initiatiefnemer en uitvoerder De professional stelt het te voeren beleid op en voert dit ook zelf uit.	Toehoorder Bewoners worden op de hoogte gehouden van het beleid en hebben de mogelijkheid bezwaar in te dienen.
2. Consultatie	Initiatiefnemer en uitvoerder	Consultant Bewoners participeren bij de beleidsvorming. Hun aangedragen ideeën zijn niet bindend.
3. Advies	Initiatiefnemer en uitvoerder De professional kan enkel beargumenteerd afwijken van de door bewoners aangedragen ideeën en oplossingen.	Adviseur Bewoners krijgen de gelegenheid om problemen en oplossingen in te brengen.
4. Coproductie / co-creatie	Regisseur De professional erkent de bewoner als gelijkwaardige partner bij het zoeken naar oplossingen en komt samen met de bewoner het te voeren beleid overeen. De professional verbindt zich aan de hieruit voortgekomen resultaten.	Partner Gelijkwaardige partner in het zoeken naar oplossingen en komt samen met de professional het te voeren beleid overeen.
5. Zelfbeheer	Facilitator De professional laat de beleidsvorming volledig over aan de bewoners en speelt hierin zelf slechts een faciliterende rol.	Initiatiefnemer en uitvoerder Bewoners denken zelf na over het beheer en voeren dit ook zelf uit.

Bron: bewerkt door de auteur, gebaseerd op het model van Edelenbos en Monnikhof, 2001

3.3 De professionals vragen om participatie

3.3.1 Wijze van bewonersparticipatie

Hoewel er voldoende vernieuwende communicatiemiddelen beschikbaar zijn om participatie te vergemakkelijken en te versnellen, is het de gemeente of corporatie die bepaalt in hoeverre bewoners mogen participeren bij het beheer van de openbare ruimte (Schreurs, 2011; VROM, 2005). De vraag is in hoeverre zij willen dat bewoners participeren.

In haar afstudeerscriptie over bewonersparticipatie in de netwerksamenleving, concludeert Schreurs (2011) dat gemeenten moeite hebben om hun machtspositie met bewoners te delen. Ondanks dat participatie pleit voor gedeelde macht, blijft de overheid haar hiërarchische rol vasthouden, aldus Schreurs (2011). Het participatieproces in Delfzijl is hiervan een voorbeeld (Westerink e.a., 2012). De gemeente verzocht het bewonersplatform een plan op te stellen om het groen in de wijk zelf te beheren. De gemeente bepaalde niet alleen het niveau van participatie. Zij stelde ook nog aanvullende eisen op: het plan moet budgetneutraal en representatief zijn en voorzien van een lange termijn visie. Hoewel de gemeente pleit voor zelfbeheer, moet dit wel onder hun toezicht oog plaatsvinden.

Volledig zelfbeheer is onrealistisch volgens het voormalige Ministerie van VROM (2005). De gemeente blijft hoofdverantwoordelijk voor de openbare ruimte om de algemene belangen van bewoners te waarborgen. Volgens Matthews (1999) en Fischer (2003) zijn de vraagstukken in de ogen van de professional doorgaans te complex voor bewoners. Zij hebben de capaciteit en invloed niet. Daarbij beweren gemeenten dat bewoners vaak onverschillig zijn over hun woonomgeving, stelt Verhoeven vast (2010, p. 178). Ze hebben een grote mond en uiten hun betrokkenheid voornamelijk in de vorm van klagen.

Bewoners zijn prima in staat om ideeën aan te dragen. Het maken van beslissingen, dat is voor de professional. Als het aan de professional ligt is een adviserende rol de beste optie. De professional houdt de touwtjes in handen en vraagt hulp wanneer zij er behoefte aan heeft.

3.3.2 Verklarende factoren

In diverse wetenschappelijke onderzoeken zijn de motieven voor bewonersparticipatie onderzocht. Onderzoek is onder andere verricht door Coenen, Peppel en Woltjer (2001), Van Marissing (2008), Van der Pennen en Bosch (2010), en recentelijk door Schreurs (2011). Ook het *Kenniscentrum Stedelijke Vernieuwing* (KEI) heeft meerdere malen licht op het onderwerp geschenen. Deze onderzoeken zijn echter gericht op de motieven voor bewonersparticipatie tijdens de ontwerpfase en realisatiefase.

Tot op heden is er niet of nauwelijks onderzoek gedaan naar bewonersparticipatie tijdens de beheerfase en wat de motieven daarvoor zijn. Dit omdat het tot voor kort niet gebruikelijk was om bewoners te betrekken tijdens deze fase. De gemeenten zagen het beheer nog steeds als hun verantwoordelijkheid, omdat zij zich hoofdverantwoordelijk voelen voor de algemene veiligheid van de bewoner en de toegankelijkheid van de openbare ruimte voor bewoners (Bergmans, 2010). Vanwege het gebrek aan literatuur over bewonersparticipatie tijdens de beheerfase, bespreekt deze paragraaf de motieven voor participatie tijdens de ontwerpfasen en realisatiefase. Aansluitend wordt bediscussieerd in hoeverre deze motieven opgaan tijdens de beheerfase.

Participatie als vorm van democratie

Bovengenoemde onderzoeken erkennen een aantal hoofdmotieven waarom professionals bewoners willen betrekken bij het ontwerpen en realiseren van de openbare ruimte. Allereerst wordt bewonersparticipatie gezien als een vorm van democratie. Inspraak is bijvoorbeeld een middel om de besluitvorming op een democratische wijze tot stand te brengen (KEI, 2012; Coenen e.a., 2001; Van Marissing, 2008). Volgens Jan Willem Duyvendak, hoogleraar Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam, is dit een kwestie van moreel besef (Emmen Revisited, 2004, zoals geciteerd door KEI, 2012): "Ingrijpende beslissingen moeten met instemming van de meerderheid van betrokkenen worden genomen", daarmee doelend op bewoners.

Participatie vergroot het draagvlak

Een tweede motivatie voor bewonersparticipatie is vergroten van het draagvlak onder de bewoners. Dit zou het verdere verloop van het proces namelijk positief beïnvloeden en de kloof tussen de professionals en bewoners verkleinen. Professionals en bewoners hebben namelijk een andere visie op de openbare ruimte. Professionals focussen op de uitstraling en veiligheid van een openbare ruimte. De bewoners prefereren functionaliteit, omdat zij dagelijks gebruiken maken van de ruimte. Indien er geen of weinig draagvlak is, kunnen bewoners door middel van de juridische bezwaarmogelijkheden het proces vertragen of uitstellen (KEI, 2012; Van Marissing, 2008; Schreurs, 2011, p. 35).

Participatie verhoogt de plankwaliteit

Ten derde kan bewonersparticipatie resulteren in een hogere plankwaliteit, vanwege de specifieke kennis en ervaring van bewoners. Het betrekken van bewoners zorgt voor meer inzicht in hun dagelijkse behoeften. Het zijn de bewoners die weten van de dagelijkse realiteit (KEI, 2012; Schreurs, 2011, p. 35).

Volgens de gemeente Breda (2011) en het *Nationaal Openbare Ruimte Congres* (NORC, 2011) voldoet de openbare ruimte veelal niet meer aan de huidige behoefte van bewoners. Zo is er een nog steeds groeiende vraag naar parkeerruimte. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (2012) bedroeg het autobezit in 1960 circa 520.000. In 2010 is dit uitgegroeid tot meer dan 7.620.000. Vele vooroorlogse en naoorlogse wijken zijn niet berekend op het huidige autobezit.

Participatie van bewoners kan leiden tot een betere aansluiting tussen het ontwerp van de openbare ruimte en de wensen van bewoners. Daarbij levert het voordelen op in de beheerfase, aldus het KEI (2012). Een beter ontwerp resulteert namelijk in een betere omgang met en dus indirect in lagere beheerskosten (KEI, 2012; PPS, 2009; Westerink e.a., 2012).

3.3.3 Participatie bij beheer

De vraag is of bovenstaande motieven voor participatie ook opgaan bij het beheer. In 2010 hebben Berns e.a. onderzoek gedaan naar de financiële effecten van de economische crisis voor Nederlandse gemeenten. Zij hebben onder andere vastgesteld, dat gemeenten en corporaties moeten bezuinigen op hun budget voor de openbare ruimte. Nieuwe investeringen en herontwikkelingen blijven uit. Om de kwaliteit en veiligheid te waarborgen is het ontwikkelen van nieuwe efficiënte vormen van beheer noodzakelijk. Vanwege hun beperkte budget is hulp van bewoners onvermijdelijk (Bergmans, 2010). Participatie is in dit geval een hulpmiddel om te bezuinigen op het beheer en tegelijkertijd de kwaliteit van de openbare ruimte te behouden, waarbij niet alleen goede ideeën, maar ook mankracht wenselijk zijn.

Nieuw beleid ten aanzien van het beheer brengt ingrijpende beslissingen teweeg, die in het belang zijn van de bewoner. Net als tijdens de ontwerp- en realisatiefase, kan participatie bij het beheer als een vorm van democratie worden beschouwd.

3.4 De behoefte van bewoners aan participatie

Naast de behoefte van professionals aan bewonersparticipatie is het de vraag in hoeverre de bewoner wil participeren bij het beheer van de openbare ruimte. In paragraaf 2.6 van dit onderzoek staat kort aangegeven dat van vandaag de dag bewoners meer zeggenschap eisen. In hoeverre zitten bewoners daadwerkelijk te wachten op participatie bij het beheer? Welke factoren spelen hierbij een rol?

3.4.1 Wijze van bewonersparticipatie

Volgens Michels en Meijer (2003) zijn bewoners mondiger geworden, maar uit zich dat niet alleen in het doen van hun beklag. Bewoners eisen in toenemende mate zeggenschap over het beleid ten aanzien van hun woonomgeving. Ook Schreurs (2011) geeft aan dat bewoners in toenemende mate invloed willen uitoefenen op het beleid rondom de openbare ruimte. Toch concludeert zij in haar onderzoek dat bewoners zelf weinig initiatief nemen. Het initiatief komt doorgaans vanuit de overheid (Schreurs, 2011).

Zo heeft Onderzoeksinstituut *Alterra*, onderdeel van de Universiteit Wageningen (Westerink e.a., 2012) onderzoek gedaan naar bewonersparticipatie in de gemeenten Heerlen en Delfzijl. In eerste instantie reageren de bewonersorganisaties niet positief op het verzoek van de gemeente om het groen in hun buurt zelf te beheren. Zo stonden de bewoners in Delfzijl-Noord niet direct te springen om het groenbeheer van de gemeente over te nemen. De bewoners beschouwen het groenbeheer als een taak van de gemeente.

Volgens Poelmans (2009) hebben bewoners geen interesse om de openbare ruimte zelf te beheren of samen met de gemeente. Zeggenschap wensen zij wel. In hoeverre willen zij zeggenschap hebben? Bewoners willen bewoners niet alleen ideeën aandragen, zij willen ook dat de professionals daar iets mee doen, aldus Poelmans (2009). De bewoner geeft advies aan de professional.

Maartje ter Veen (2012) is een architect en stedenbouwkundige die zich voornamelijk bezighoudt met de openbare ruimte. Met haar eigen bedrijf heeft zij inmiddels veel ervaring opgedaan in bewonersparticipatie bij de openbare ruimte. Volgens Ter Veen (2012) zijn kinderen en jongeren “onmisbare gesprekspartners”. De alledaagse wijze waarop kinderen en jongeren de relatie tussen de openbare ruimte en het gebruik ervan inzien, getuigt van meer inzicht dan menig architect, stelt zij vast. Sociale media en het aanspreken van jongeren op straat, op school, in buurtcentra en sportverenigingen zijn middelen om hen te bereiken. In haar blog op de website van de *Participatiebeweging* schrijft zij het volgende:

“Jongeren en kinderen wonen in dezelfde wijk als de volwassenen, zien dezelfde fysieke en sociale omgeving om zich heen. Zij maken zich ook druk om veiligheid, beheer, groen, bebouwing en identiteit. Bovendien gebruiken zij de wijk vaak intensiever dan volwassenen en zijn vrij en creatief in het verzinnen van oplossingen.”

Volgens Ter Veen (2012) zijn kinderen en jongeren ook zeker bereid te participeren. Structureel de aandacht vasthouden is lastig. Als het te lang duurt, slaat de verveling toe en verslapt de aandacht. Zolang professionals de kinderen en jongeren weten te prikkelen zijn zij een prima gesprekspartner.

3.4.2 Verklarende factoren

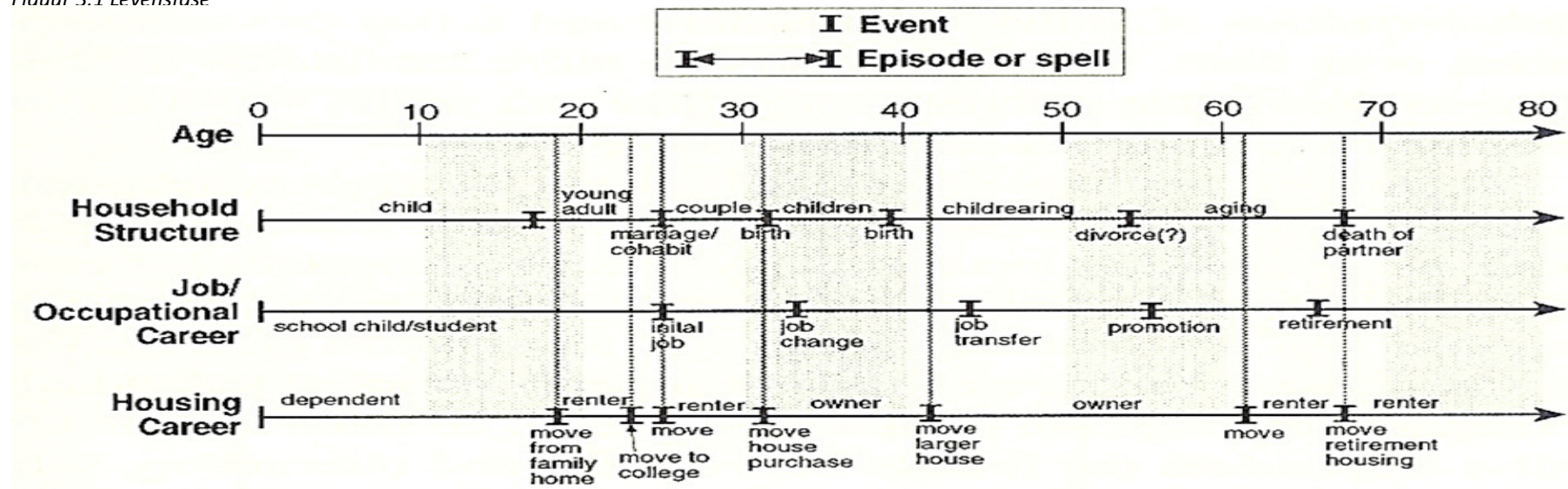
Demografische en sociaaleconomische kenmerken

Clark en Dieleman (1996) ontwikkelden een model (figuur 3.1) waarin de leeftijd, gezinssituatie, werksituatie, opleidingsniveau en wooncarrière zijn samengevoegd. Het model toont de verschillende levensfasen waarin een persoon zich bevindt en de kenmerken die daarbij horen (Clark & Dieleman, 1996). Elke leeftijd kent een eigen profiel. Volgens Postma (1973) zijn de normen en waarden van mensen persoonlijk. Ze worden bepaald door demografische en sociaaleconomische kenmerken. Bij elke levensfase zijn deze kenmerken anders. Bovenstaande bronnen zijn enigszins gedateerd. Zo is de gemiddelde leeftijd waarop mensen beginnen aan hun eerste baan of het krijgen van een gezin opgeschoven. De essentie van Clark en Dielemans model en Postma's theorie is nog steeds actueel: elke levensfase kent verschillende normen en waarden.

Kijkend naar de gezinssituatie suggereren Mulder en Hooimeijer (1999), dat gezinnen met kinderen normaliter het belang van hun kinderen vooropstellen. Ouders hechten grote waarde aan de veiligheid van hun kinderen. Zij voelen zich daarvoor in hoge mate verantwoordelijk. Volgens Mulder en Hooimeijer (1999) is deze verantwoordelijkheid terug te zien in de bereidheid tot participatie bij het beheer van openbare ruimten. Hoe hoger de verantwoordelijkheid voor het gezin, hoe groter de kans dat deze bereid is te participeren.

Naast de gezinssituatie kan ook de leeftijd van invloed zijn op de gewenste wijze van participatie. Jongeren en jongvolwassenen identificeren zich met de groep waarvan zij deel uitmaken (Luken, 2008, p. 6). Acceptatie door de omgeving speelt hierbij een belangrijke rol.

Fiauur 3.1 Levensfase

Bron: Clark & Dieleman, 1996

Ouderen stellen juist hun individualiteit centraal, waardoor verantwoordelijkheid ten opzichte van anderen verdwijnt en individuele verschillen meer worden geaccepteerd (Luken, 2008, p. 6). Wanneer ouderen geen behoefte aan participatie hebben, durven zij hier eerder voor uit te komen dan jongeren of volwassenen. Zij zijn geneigd verantwoording af te leggen tegenover anderen en zouden zich daarom meer geroepen voelen om te participeren dan ouderen. Of dit ook voor kinderen opgaat is onduidelijk. Onder kinderen speelt acceptatie door anderen ook een grote rol. Echter, zij denken niet of in minder na over de gevolgen van hun acties (Ter Veen, 2012).

Volgens De Wit e.a. (2004, p. 72) kan ook de culturele achtergrond van een persoon een rol spelen. Opvattingen over de verantwoordelijkheid voor de openbare ruimte kunnen een culturele grondslag hebben. In hun onderzoek naar het wonen in multiculturele steden concluderen Bolt en Van Kempen (2002), dat allochtonen zich niet erg aangesproken voelen om te participeren. Dit omdat zij in veel bestuursorganen zwaar zijn ondervertegenwoordigd. Ze zijn veelal niet vertrouwd met de Nederlandse bureaucratie. Daarbij hebben zij vaak nare ervaringen met de overheid in hun land van oorsprong, waardoor zij wantrouwig zijn om met hen samen te werken.

Ten slotte kan de bereidheid tot participatie gebaseerd zijn op de beschikbare tijd die iemand heeft (De Bruyn, 1997, p. 2). Deze beschikbare tijd is afhankelijk van de studie- of werksituatie. Zo heeft iemand met een fulltime baan of studie minder tijd om een bijdrage te leveren aan het onderhoud van een openbare ruimte, dan iemand met een parttime baan of geen baan. Volgens De Bruyn (1997) spelen werk- of studie gerelateerde verplichtingen dus ook een rol.

Het gebruik en de beleving van de openbare ruimte

De term *gebruik* staat voor “het benutten van iets” (Van Dale, 2012). Dit kan op twee manieren worden geïnterpreteerd, namelijk in hoeverre wordt iets benut (*intensiteit*) en met welk doel (*functie*) (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Beide interpretaties zijn meegenomen in dit onderzoek. Intensiteit en functie kunnen niet los van elkaar worden gezien (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Alleen kijken naar hoe vaak iemand een plein of park bezoekt, zegt niet zo veel.

Kijkend naar de functie waarvoor de ruimte wordt gebruikt, kan worden vastgesteld of er een verband is tussen hoe vaak een openbare ruimte wordt bezocht en waarvoor. Indien een bepaalde functie meer aanspreekt dan een andere, zal dit terug te zien zijn in de mate waarin mensen gebruikmaken van die ruimte. Hoe meer mensen gebruikmaken van een ruimte hoe succesvoller deze ruimte is en omgekeerd.

Van belang in dit onderzoek is de relatie tussen het gebruik van de openbare ruimte en bereidheid tot participatie bij het beheer ervan. Zowel beleidsmakers als wetenschappers leggen een verband tussen het gebruik maken van een openbare ruimte en het verantwoordelijkheidsgevoel ervoor (Luesken, 2009). De gedachte is dat, wanneer een persoon gebruik maakt van een openbare ruimte, deze meer waarde hecht aan de kwaliteit ervan dan iemand die er geen gebruik van maakt. Andersom gaat deze volgens hen ook op. Wanneer een persoon geen gebruik maakt van een ruimte, hecht deze geen waarde aan de kwaliteit ervan (Luesken, 2009). Deze waarde vertaalt zich naar de bereidheid tot participatie.

Volgens het *Kenniscentrum Stedelijke Vernieuwing* (KEI, 2012) wordt een cruciaal aspect over het hoofd gezien. Indien de gebruikers centraal staan, worden degenen buiten beschouwing gelaten, die geen gebruik maken van een openbare ruimte, maar toch belang hebben bij de kwaliteit ervan. Een openbare ruimte maakt deel uit van een groter geheel, zoals een woonomgeving (KEI, 2012; PPS, 2009). Hoewel een persoon geen gebruik maakt van een openbare ruimte kan deze wel degelijk waarde hechten aan de kwaliteit ervan. Denk aan de eerder genoemde bewoner die uitkijkt op een plein of park. De bewoner heeft zonder er gebruik van te maken, wel degelijk belang bij een goed onderhouden openbare ruimte en kan zich alsnog verantwoordelijk voelen.

Hoewel Luesken (2009) en het KEI (2012) verschillend beredeneren, is het in beide gevallen niet zozeer het gebruik, maar de beleving van de openbare ruimte dat de wijze van participatie beïnvloedt. *Beleving* is het proces waarbij diverse factoren bepalen hoe mensen over een ruimte denken (Low, 1996; Buijs & Van Kralingen, 2003). In dit onderzoek is beleving op twee manieren geïnterpreteerd: (1) *als algemene waardering voor de openbare ruimte* en (2) *als de mate waarin bewoners de openbare ruimte beschouwen als het verlengstuk van hun woning*. Beide interpretaties worden hierna toegelicht.

Visschers (2007) stelt, dat wanneer een positieve waardering wordt vertaald naar het trots zijn op de openbare ruimte, deze kan leiden tot een hogere betrokkenheid bij de openbare ruimte en meer verantwoordelijk gedrag ten opzichte van die ruimte. Als een openbare ruimte slecht wordt onderhouden en er bijvoorbeeld veel zwerfafval rondslingert, is de trots van de bewoners ver te zoeken en zijn ze ook minder bereid de openbare ruimte zelf schoon te houden. Er is dus een positieve samenhang tussen de waardering voor de openbare ruimte en de bereidheid tot participatie.

Ook stelt Visschers (2007), dat sommige bewoners de openbare ruimte beschouwen als ruimte die van en voor iedereen is. De scheiding tussen private en openbare ruimte wordt nauw genomen, de persoonlijke binding met de openbare ruimte is laag, alsook de invloed van de openbare ruimte op hun woongenot (Visschers, 2007).

Mannaerts e.a. (1990) stellen juist dat het merendeel van de bewoners de openbare ruimten in hun directe woonomgeving beschouwen als het verlengstuk van hun woning. De grens tussen private ruimte en openbare ruimte is namelijk vaag. Een groot deel van de dagelijkse activiteiten vindt namelijk buiten plaats: de buurtkinderen spelen op het grasveldje, op de trottoirs kletsen de volwassenen met elkaar, de hoek van de straat fungeert als ontmoetingsplaats voor jongeren etc. De binding met de openbare ruimte is hoog en daarom is de identiteit en kwaliteit van de ruimte van groot belang (Mannaerts e.a., 1990).

Volgens Hulsebos (2011) voelen bewoners zich in hogere mate verantwoordelijk voor de openbare ruimte indien de grens tussen de private en openbare ruimte vaag is. De woning vloeit over in de openbare ruimte. De grens van waar de verantwoordelijkheid van bewoners ophoudt is dan relatief, aldus Hulsebos (2011). Wanneer de grens tussen beide ruimten herkenbaar is door het afsluiten van de openbare ruimte of benadrukken van de overgang tussen openbare en private ruimte, is de openbare ruimte niet meer een verlengstuk van de woning, maar een aparte ruimte. Bewoners stellen dan in ruime mate de gemeente of woningcorporatie verantwoordelijk voor het beheer ervan. Bewoners zijn in grotere mate bereid te participeren bij het beheer indien zij de openbare ruimte als het verlengstuk van hun woning beschouwen, concludeert Hulsebos (2011).

Het voormalige Ministerie van VROM (2005) stelt, dat de openbare ruimte juist eerder als verlengstuk van de woning wordt beschouwd wanneer de deze afsluitbaar is. De openbare ruimte voelt als hun ruimte indien alleen de omwonenden toegang hebben tot die ruimte. Volgens het Ministerie van VROM eisen bewoners dan meer zeggenschap.

De Nederlandse stadssocioloog Lupi (zoals geciteerd door Schoonen, 2006) beweert het volgende: "Bewoners voelen zich wel emotioneel betrokken bij hun woonomgeving, maar zetten dit slechts om in concrete actie wanneer ze er zelf baat bij hebben. (...) Mensen zijn een bepaalde periode actief, maar op het moment dat de urgentie voorbij is, wordt het latent." Volgens Lupi resulteert een hogere binding met de openbare ruimte niet in een hogere bereidheid tot structurele participatie, wel in projectmatige participatie mits bewoners er belang bij hebben.

De houding van de professional

Volgens Van der Pennen en Van Marissing (2008) zijn bewoners geneigd om achterover te leunen wanneer professionals alle verantwoordelijkheid nemen voor het beheer van de openbare ruimte en dit ook naar tevredenheid doen in de ogen van bewoners. Bewoners hebben weinig reden tot klagen als de gemeente regelmatig de prullenbakken leegt en het onkruid bestrijdt. Bewoners beschouwen het beheer door de gemeente als vanzelfsprekend. Zij zien geen noodzaak om het zelf te doen en bemoeien zich daarom ook niet met het proces.

Volgens Poelmans (2009) hebben bewoners weinig behoefte aan participatie, omdat deze merkt dat zijn inbreng nauwelijks wordt meegenomen. Professionals nemen het initiatief en ontwerpen een plan. Bewoners mogen vervolgens participeren bij dit plan. Professionals wijken weinig af van het ontwerp. Als burger kunnen bewoners dus weinig invloed uitoefenen. Bewoners zouden daarom weinig interesse tonen voor participatie bij het beheer. Van der Pennen en Van Marissing (2008) constateren dat bewoners vaak het gevoel hebben alleen te mogen participeren om plannen te legitimeren. Hun inzet is alleen gewenst wanneer de professionals hier behoefte aan hebben. Volgens het voormalig Ministerie van VROM (2005) zijn bewoners moeizaam bereid te participeren tijdens de beheerfase wanneer zij niet mogen participeren tijdens de

ontwerpfase van de openbare ruimte. Van der Pennen en Van Marissing (2008) delen deze gedachte: “Geen inspraak tijdens de plannen? Zoek het voor de rest dan ook maar uit”, zo denken bewoners. Goede communicatie tussen partijen is uiterst belangrijk. Daarbij moeten professionals openstaan voor ideeën van bewoners, aldus Van der Pennen en Van Marissing (2008).

Ook Westerink e.a. (2012) zetten vraagtekens bij de houding van de professionals. Uit hun onderzoek naar bewonersparticipatie bij het groenbeheer in de gemeenten Heerlen en Delfzijl bleek, dat de gemeenten grip wilden houden op het project. Volgens Westerink e.a. passen de ideeën van bewoners namelijk niet vaak binnen het denkraam van de gemeente. Gemeenten zijn dan ook onzeker over een goede afloop. Hoewel zij bewoners oproepen om zelf het groen te beheren, grijpen ze angstvallig terug op de vertrouwde werkwijze: formeel, planmatig en juridisch opgezet. Dit strookt niet met werkwijze van bewoners.

Bovendien neemt een dergelijke bureaucratische werkwijze veel tijd in beslag. Net als stadsociologe Lupi (in Schoonen, 2006), stelt Verhoeven (2010) dat de aandacht van bewoners dan al gauw verslapt. Bewoners willen snel resultaat zien. Zij verwachten dat professionals met hun klachten en ideeën aan de slag gaan, zodra zij deze kenbaar hebben gemaakt. Wanneer professionals voor de bewoners niet zichtbaar hieraan werken, ontstaat er al snel onrust. Daarbij hebben ze geen tijd en zin in langdurige trajecten.

Volgens Ter Veen (2012) zitten kinderen en jongeren ook niet te wachten op langdurige processen. “Sommige processen duren zo lang, als de projecten eenmaal zijn gerealiseerd, zijn de kinderen van de lagere school allang het huis uit. Geen wonder dat zij daarom niets voelen voor participatie.” Volgens Schreurs (2011) komt er in de praktijk dan ook niet veel van participatie terecht, indien professionals hun macht niet durven los te laten en terugvallen op de oude bekende bureaucratische werkwijze.

3.5 Conclusie

Dit hoofdstuk heeft laten zien wat bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte inhoudt. Maatschappelijke ontwikkelingen als horizontalisering, virtualisering en bezuinigingen, pleiten voor bewonersparticipatie. Diverse wetenschappelijke onderzoeken en beleidsstukken zijn geraadpleegd om verwachtingen betreffende bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte op te stellen. Op welke wijze wensen professionals en bewoners, dat bewoners participeren en welke factoren zijn hierop van invloed?

Professionals

Hoewel genoemde maatschappelijke ontwikkelingen de behoefte aan bewonersparticipatie stimuleren, komt er volgens Schreurs (2011) in de praktijk niet veel van bewonersparticipatie terecht. Als het erop aan komt zijn professionals namelijk terughoudend tegenover bewonersparticipatie. Bewoners kunnen prima meedenken of ideeën aandragen, maar de professional beslist uiteindelijk wat en hoe het beheer wordt uitgevoerd.

Kijkend naar het participatieniveau zou de bewoner in de ogen van de professional het best fungeren als consultant. Binnen deze rol dragen bewoners ideeën aan, maar de professional beslist in hoeverre zij er wat mee doen.

In de literatuur worden verschillende verklaringen voor deze terughoudendheid.

- Professionals hebben moeite om hun machtspositie los te laten en de verantwoordelijkheid te delen met bewoners. Ze willen de controle op wat er gebeurt in een wijk niet willen verliezen (Schreurs, 2011; Westerink e.a., 2012; VROM, 2005).
- Professionals zijn sceptisch over de capaciteiten van bewoners. De vraagstukken zijn doorgaans te complex voor hen (Matthews, 1999; Fischer, 2003).
- Volgens professionals hebben bewoners geen oog voor het algemeen belang, tonen weinig interesse voor hun woonomgeving en hebben alleen maar commentaar (Verhoeven, 2010).

Ondanks hun terughoudendheid hebben professionals toch behoefte aan bewonersparticipatie. Hun motieven zijn voornamelijk praktisch van aard. Participatie is een hulpmiddel om:

- draagvlak te creëren onder bewoners (KEI, 2012; Van Marissing, 2008; Schreurs, 2011);
- de kwaliteit van de openbare ruimte te behouden (Berns e.a., 2010; Bergmans, 2010);
- en bezuinigingen te realiseren (Bergmans, 2010).

Ten slotte kan bewonersparticipatie als een vorm van democratie worden beschouwd. Bij ingrijpende beslissingen in het belang van de bewoner moet toestemming door hen worden verleend, aldus hoogleraar Duyvendak.

Uit de veronderstellingen kan geconcludeerd worden, dat de visie van professionals betreffende bewonersparticipatie een afweging is tussen de verwachte voor- en nadelen hiervan. Deze verwachtingen kunnen gebaseerd zijn op eerdere ervaringen of het beeld dat zij van bewonersparticipatie hebben.

Bewoners

Volgens Schreurs (2011) eisen bewoners meer zeggenschap bij het beleid rondom de openbare ruimten in hun woonomgeving. Daarbij vinden zij het belangrijk dat de professionals naar hun ideeën luisteren en er ook wat mee doen (Van der Pennen & Van Marissing, 2008). Poelmans (2009) constateert dat bewoners het uitvoerend werk als een gemeentetaak zien. Zelfbeheer, waarbij bewoners het initiatief nemen en uitvoeren, zou daarom niet werken. Daarbij hebben bewoners alleen animo voor participatie op projectbasis, mits zij er belang bij hebben. Op de lange termijn verslapt al gauw de aandacht volgens stadssociologe Lupi (in Schoonen, 2006).

Een adviserende rol sluit het beste aan bij de wensen van bewoners. Zij dragen ideeën aan en de professionals mogen niet zonder goede reden hiervan afwijken. De bewoner weet dat serieus aandacht aan hun ideeën wordt besteed.

Conform de literatuur kan een aantal veronderstellingen worden gedaan over de factoren die de wijze beïnvloeden waarop bewoners willen participeren.

- Ouderen hebben *minder* behoefte aan participatie dan jongvolwassenen. Zij stellen individualiteit centraal en voelen zich niet of minder verantwoordelijk tegenover anderen (Luken, 2008).
- Allochtone bewoners hebben *minder* behoefte aan participatie dan autochtonen (Bolt & Van Kempen, 2002).
- Werkenden hebben *minder* behoefte aan participatie dan niet-werkenden. Zij hebben minder tijd tot hun beschikking (De Bruyn, 1997).
- Gezinnen met kinderen hebben *meer* behoefte aan participatie dan gezinnen zonder kinderen (Mulder & Hooimeijer, 1999).
- Bewoners die tevreden zijn over de openbare ruimte hebben *meer* behoefte aan participatie dan ontevreden bewoners (Visschers, 2007).
- Bewoners die de openbare ruimte als het verlengstuk van hun woning beschouwen, hebben *meer* behoefte aan participatie dan degenen die dat niet doen.
- Bewoners hebben *minder* behoefte aan structurele participatie dan aan projectmatige participatie. Dit gaat volgens Ter Veen (2012) zowel op voor volwassenen als voor kinderen en jongeren. Volgens Lupi (in Schoon 2006) moeten zij wel het belang van hun participatie inzien.
- Bewoners die tevreden zijn over de manier waarop professionals de openbare ruimte beheren, hebben *minder* behoefte aan participatie dan bewoners die ontevreden zijn (Van der Pennen & Van Marissing, 2008). Hun participatie is dan niet van belang.
- Wanneer bewoners niet mogen participeren bij de ontwerpfase zijn zij *minder* bereid te participeren bij het beheer (Van der Pennen & Van Marissing, 2008).

In de literatuur is zelden onderscheid tussen volwassenen en kinderen. Vermoedelijk omdat er weinig voorbeelden zijn waarbij kinderen participeren. Dit onderzoek zal meer inzicht geven in de visie van kinderen op participatie. Met alle veronderstellingen in gedachten bespreekt het volgende hoofdstuk de beste passende onderzoeksmethoden om deze te toetsen in dit onderzoek.

4 ONDERZOEKSSTRATEGIE EN -METHODEN

4.1 Inleiding

Om de onderzoeksvraag of -vragen in een onderzoek te kunnen beantwoorden, zijn diverse methoden mogelijk. Deze onderzoeksmethoden kunnen variëren van enquêteren tot interviewen en van experimenteren tot het uitvoeren van een inhoudsanalyse. De gekozen methoden vloeien voort uit het theoretisch kader, dat is gepresenteerd in hoofdstuk twee en drie van dit onderzoek. De gebruikte onderzoeksmethoden en de overkoepelende strategie vormen samen het *onderzoeksontwerp* (Bryman, 2008). Met andere woorden: het ontwerp is de manier waarop het feitelijk onderzoek is verricht.

Dit hoofdstuk bespreekt allereerst het onderzoeksontwerp en de strategie in paragraaf 4.2. In paragraaf 4.3 en 4.4 worden de gekozen onderzoeksmethoden behandeld. Onderscheid is gemaakt naar het verrichten van onderzoek in de breedte en in de diepte. In deze paragrafen is niet alleen de keuze voor de methode toegelicht, ook de wijze van gegevensverzameling en analyse staat beschreven en is zo veel mogelijk verantwoord. Paragraaf 4.5 licht de centrale begrippen binnen dit onderzoek toe. Paragraaf 4.6 gaat in op de kwaliteit van het onderzoek. Het hoofdstuk eindigt met een samenvattende conclusie.

4.2 Onderzoeksontwerp

Zoals in hoofdstuk één van dit onderzoek is aangegeven, is gekozen voor een case studie ontwerp. De onderzoeksvragen worden beantwoord aan de hand van een studie naar bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimten in Aawijk Zuid. Praktijkvoorbeelden leiden tot meer inzicht in bewonersparticipatie.

4.2.1 Case studie

Er zijn verschillende vormen van cases. Zo kan onder andere gekozen worden voor een *unieke case*, een *representatieve case* of een *kritische case* (Bryman, 2008, pp. 55 & 56). Om meer inzicht te krijgen in bewonersparticipatie is het van belang een case te kiezen die enigszins typerend is voor de dagelijkse praktijk.

Aawijk Zuid is weliswaar niet representatief voor alle Nederlandse wijken (zie paragraaf 4.6). De wijk is wel een prima context voor het actuele vraagstuk rondom bewonersparticipatie. Op dit moment behoeven woningcorporatie *BrabantWonen* en de gemeente 's-Hertogenbosch namelijk participatie van bewoners bij het verbeteren van de leefbaarheid in de wijk. De aanpak van de openbare ruimte is een belangrijk onderdeel binnen dit plan. Het bestuderen van de wijk Aawijk Zuid, de bewoners en de betrokken professionals, maakt het mogelijk om een beter beeld te krijgen van hoe bewonersparticipatie tot stand komt in de dagelijkse praktijk. Bryman (2008, p. 56) spreekt daarom van een *emplifying case* (ter illustratie) in plaats van een *representative case* (ter generalisatie).

4.3 Onderzoeksstrategie

De onderzoeksstrategie is bepaald door middel van het beantwoorden van twee vragen: (1) dienen de onderzoeksvragen in de breedte of in de diepte te worden beantwoord en (2) heeft een kwantitatieve of kwalitatieve methode de voorkeur (Verschuren & Doorewaard, 2007).

Gekozen is voor onderzoek in de breedte en in de diepte. Breedteonderzoek biedt inzicht in de aard van de wijk en haar bewoners. Daarbij helpt het de onderzoeksvragen scherp te stellen (Bryman, 2008). Een literatuurstudie en observeren in de wijk, beiden kwalitatief van aard, zijn de meest geschikte methoden om de wijk te verkennen.

Vervolgens levert diepteonderzoek rijke gedetailleerde informatie op over de gewenste wijze van bewonersparticipatie en de factoren die daarbij een rol spelen (Bryman, 2008). Kwalitatieve methoden leiden tot uitgebreid inzicht in enerzijds de visie van professionals en anderzijds de visie van bewoners. Gekozen is voor het houden van semigestructureerde interviews en het toepassen van mind maps.

Voor zowel het onderzoek in de breedte als in de diepte is dus gekozen voor kwalitatieve methoden. Nadelig aan kwalitatief onderzoek is dat het moeilijk te repliceren is en de resultaten interpretatiegevoelig zijn. De onderzoeksresultaten zijn persoonsafhankelijk (Bryman, 2008). Bij kwantitatief onderzoek is dit risico beperkt. Kwantitatieve methoden typeren zich door een cijfermatige gestructureerde werkwijze en het vinden van algemeenheden. Kwantitatieve methoden zijn echter niet geschikt voor dit onderzoek. Dit onderzoek werpt een blik op bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte, door zowel de ogen van de professional als door de bewoner. Het begrip bewonersparticipatie is wel in cijfers uit te drukken als de focus enkel ligt op het gewenste niveau van participatie. Dit onderzoek richt zich voornamelijk op de confrontatie tussen de visie van professionals en bewoners. Dit is niet in cijfers uit te drukken. Kwalitatief onderzoek is gebruikelijk bij het bestuderen van sociale verschijnselen waar rijke gedetailleerde informatie is gewenst en de onderzoeker in de belevingswereld van het subject wil stappen. Kwalitatieve methoden leiden tot rijke kennis, wat recht doet aan de complexiteit van bewonersparticipatie in de dagelijkse praktijk (Bryman, 2008). Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te bevorderen, beschrijft en verantwoordt dit vierde hoofdstuk de gemaakte keuzes zo uitgebreid mogelijk.

4.4 Onderzoeksmethoden in de breedte

4.4.1 Literatuurstudie

De literatuurstudie bestaat enerzijds uit het verzamelen en analyseren van relevante literatuur en secundaire bronnen over het onderzoeksonderwerp (Bryman, 2008). Het helpt de focus binnen het onderzoek scherp te krijgen en de juiste context op te bouwen (Bryman, 2008). Daarbij is een bepaalde mate van voorkennis over het onderwerp wenselijk voorafgaand aan het benaderen van professionals en bewoners. Dit onderzoek tracht bewonersparticipatie vanuit verschillende invalshoeken te belichten. Alle informatie is beschrijvend en waar mogelijk kritisch gepresenteerd in hoofdstuk twee en drie. Het omvat wetenschappelijke onderzoeken en beleidsinformatie van onder andere het voormalig Ministerie van VROM, het *Kenniscentrum Stedelijke Vernieuwing* (KEI) en diverse gemeenten.

Anderzijds bestaat de literatuurstudie uit een verkennende studie naar Aawijk Zuid. Gezocht is naar informatie over de historie van de wijk zowel stedenbouwkundig als demografisch, de wijk in het hier en nu, het huidige beleid en toekomstige plannen. De resultaten van deze studie staan in hoofdstuk vijf. Het bezitten van basisinformatie over de wijk is wenselijk om te bepalen of deze wijk een geschikte case is. Daarnaast is het prettig het een en ander te weten over de wijk om te begrijpen waarnaar professionals en bewoners refereren tijdens hun interview.

4.4.2 Observaties

Observeren betekent kijken naar hoe iets gebeurt of hoe iemand zich gedraagt. Observeren kan op verschillende manieren plaatsvinden. In dit onderzoek is sprake van gesloten observatie (Bryman, 2008). Niemand weet wie ik ben, waarom ik daar ben en wat ik daar doe. Dit allereerst omdat anonimiteit in de openbare ruimte niet ongewoon is. Bewoners komen wel vaker een onbekende tegen in de openbare ruimte. Kenbaar maken dat zij worden geobserveerd kan leiden tot reactiviteit. Bewoners gedragen zich wellicht anders dan wanneer ze er geen weet van hebben. Het alledaagse gedrag van bewoners is juist wat centraal staat in dit onderzoek. Er is tevens sprake van gestructureerde observatie. Van tevoren is bepaald met welk doel te observeren: het vaststellen van het gedrag van bewoners en de fysieke sporen van hun gedrag.

Al wandelend of fietsend door de openbare ruimte of zittend op een bankje maak ik onderdeel uit van het onderzoeksgebied. De onderzoeker is een gebruiker van de openbare ruimte. Toch is er geen sprake van participerende observatie. Er is immers geen interactie tussen de onderzoeker en de geobserveerde (Bryman, 2008).

Er zijn 25 observatiemomenten in de periode van begin maart tot eind juli 2012 op verschillende dagen en tijden, en onder verschillende weersomstandigheden. Dit om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen. Tijdens deze observaties is gelet op de onderhoudsstaat van de verschillende openbare ruimten, de bewoners die zich erin bevinden en wat zij daar doen.

Behalve de dagelijkse gang van zaken wat betreft de openbare ruimte, is er ook geobserveerd bij bewonersinitiatieven zoals *Buurten in Beweging* en de straatspeeldag in de Musselstraat, maar ook tijdens bijeenkomsten waarbij professionals spraken over de problematiek in Aawijk Zuid.

4.4.3 Analyse

Tijdens het observeren zijn zo veel mogelijk aantekeningen gemaakt en waar mogelijk ook foto's. Het maken van aantekeningen tijdens het observeren gebeurt kort en bondig. Dit om niet teveel op te vallen, zoveel mogelijk waar te nemen en het snelle verloop van gebeurtenissen vast te leggen. De aantekeningen zijn naderhand zo snel mogelijk uitgetypt om informatieverlies tegen te gaan. Er zijn verschillende manieren om de verzamelde informatie te analyseren (Bryman, 2008). In dit onderzoek zijn de aantekeningen gecodeerd en teruggebracht tot een schema (zie bijlage A). Vaak voorkomende en minder vaak voorkomende observaties in Aawijk Zuid worden zo zichtbaar (Bryman, 2008).

De codes zijn gebaseerd op de onderzoeksvariabelen:

- De *demografische en sociaaleconomische factoren* die mogelijkerwijs de behoefte aan participatie beïnvloeden (De leeftijd, het geslacht en de afkomst van de bewoner. De gezins- en werksituatie kunnen niet worden vastgesteld door observatie);
- Het *gebruik* van de openbare ruimte (passeren, parkeren, ontmoeten, uitrusten, spelen etc.);
- En het *gedrag* ten aanzien van de openbare ruimte (vernieling, het achterlaten of juist opruimen van afval etc.).

Hoewel het analyseren van de observaties redelijk systematisch wordt toegepast, worden de resultaten beschrijvend gepresenteerd in de hoofdstukken vijf, zes en zeven. De intensiteit van het onderzoek laat het niet toe om kwantitatieve uitspraken te doen. Omdat de observaties verkennend bedoeld zijn, vormt dit geen probleem.

4.5 Onderzoeksmethoden in de diepte

4.5.1 Semigestructureerde interviews

Dit onderzoek geeft inzicht in de visie op de openbare ruimte en de behoefte aan bewonersparticipatie van de professional enerzijds en de bewoner anderzijds. Het afnemen van een semigestructureerd interview is een methode die zich prima leent voor het achterhalen van een visie. Een semigestructureerd interview krijgt structuur door middel van een topic lijst met daarin onderwerpen die de interviewer wil bespreken. De volgorde van de vragen staat niet vast (Bryman, 2008). Een semigestructureerd interview is dus flexibel van aard. Het voordeel van semigestructureerd interviews boven enquêtes of gestructureerde interviews, is dat het verhaal van de geïnterviewde centraal staat en dit niet gestuurd wordt door vooraf bedachte en gecategoriseerde antwoorden (Flowerdew & Martin, 2005). Hierdoor kan dieper worden ingegaan op de antwoorden en onderwerpen die de geïnterviewde zelf aanvoert. Ook onderwerpen waar de interviewer zelf niet aan heeft gedacht kunnen aan bod komen (Bryman, 2008). Vanwege een gebrek aan voldoende wetenschappelijke literatuur over bewonersparticipatie bij het beheer van openbare ruimten, is deze methode dan ook preferabel.

Vooraf is de topiclijst opgesteld met daarin de volgende onderwerpen:

- Het *gebruik* van de openbare ruimte;
- De *beleving* van de openbare ruimte;
- De *betrokkenheid* van bewoners bij de openbare ruimte;
- Het *beheer* van de openbare ruimte;
- De gewenste mate van *bewonersparticipatie* daarbij;
- En de *factoren* die daarbij een rol spelen.

In de interviews is gerefereerd naar de bevindingen gebaseerd op de literatuurstudie en opgedaan tijdens observaties in de wijk. Door dezelfde methode en basisonderwerpen te behandelen bij professionals en bewoners zijn de antwoorden met elkaar te vergelijken.

4.5.2 Mind maps

Naast volwassen bewoners benadert dit onderzoek ook kinderen. Zoekend naar de visie van bewoners, mag de visie van kinderen niet ontbreken. In overleg met het schoolhoofd en de betreffende leerkracht is een aantal basisschoolkinderen uit Aawijk Zuid gevraagd een mind map te maken. De kinderen hebben de opdracht gekregen te tekenen hoe een openbare ruimte eruit zou zien, als zij deze zelf mogen ontwerpen. Nadat zij de tekening hebben voltooid, is hen klassikaal een aantal vragen gesteld:

- *Gebruik en beleving* van de openbare ruimte: Wat vinden jullie van de openbare ruimten in de wijk en waarom? Als jij de openbare ruimte mag ontwerpen: Hoe zou deze er dan uitzien, wat zou er in staan en waarom?
- *Beheer* van de openbare ruimte: Om deze openbare ruimte schoon en leuk te houden: Wat denk jij dat er allemaal moet worden gedaan?
- *Bewonersparticipatie* bij het beheer van de openbare ruimte: Wil je daarbij helpen? Wat zou je zelf kunnen doen?

Op deze manier hebben de kinderen op een creatieve en interactieve wijze nagedacht over de openbare ruimte en wat zij daarin belangrijk vinden.

4.5.3 Benaderingswijze

Professionals

Gebaseerd op het doel van het onderzoek en de topiclijst zijn medewerkers benaderd van de gemeente 's-Hertogenbosch, woningcorporatie *BrabantWonen*, de politie Brabant-Noord en stichting *Welzijnswerk Divers*. Genoemde partijen bijeengekomen om gezamenlijk de leefbaarheidsproblematiek in Aawijk Zuid te bespreken (Buurtlaboratorium, 2012). Een eerste kennismaking met deze personen is tot stand gebracht door het stage bedrijf *Urbanapps*.

Na een aantal professionals tijdens deze bijeenkomst te hebben aangesproken, is vervolgens via de mail contact gezocht en gevraagd of zij mee willen werken aan een interview. De interviews zijn afgenomen tussen eind april en eind juni 2012 en duurden maximaal 30 minuten. Voorafgaand aan het interview is het onderwerp kort geïntroduceerd om het belang van hun deelname in kaart te brengen en ze te enthousiasmeren.

Volwassenen bewoners

Willekeurige volwassen bewoners zijn op verschillende dagen en tijdstippen benaderd in de openbare ruimten, tijdens bewonersinitiatieven en in het buurtcentrum *De Stolp*. Daarnaast is aan de geïnterviewde gevraagd naar eventuele bereidwillige medebuurtbewoners. Naast willekeurige bewoners zijn de organisatoren van de bewonersinitiatieven benaderd op diverse wijzen. Per email is de contactpersoon van het *Lingeplein Comité* gevraagd mee te werken aan het interview. Als lid van het comité zet zij zich in voor haar directe woonomgeving, de Lingestraat, Lekstraat en Runstraat. De organisatoren van de straatspeeldag in de Musselstraat zijn ter plaatse benaderd op zondag 27 mei 2012. Eén van de organisatoren van het project *Buurten in Beweging* aan de Oosterplas is aangesproken in buurtcentrum *De Stolp* waar zij regelmatig is.

Verder zijn circa 120 flyers verspreid in een aantal straten om zoveel mogelijk bewoners te bereiken (zie bijlage C voor de flyer). De flyers zijn in de brievenbus gestopt van alle adressen in de Leyhof, de Lingestraat, de Borneostraat en de Celebesstraat. De bewoners kunnen per email reageren indien zij mee willen werken. Gekozen is voor genoemde straten vanwege de diversiteit. Hoewel alle straten voorzien zijn van speelvoorzieningen, grasveldjes en hondenuitlaatplekken in de directe woonomgeving. Voor eenieder verschilt de uitstraling van deze openbare ruimten. Hun beleving kan daarom anders zijn. Deze beleving zou volgens de theorie weer van invloed zijn op de behoefte van bewoners aan participatie bij het beheer van de openbare ruimte.

Daarbij verschillen de bewoners van deze straten op basis van hun demografische en sociaaleconomische achtergrond. De bewoners van de Celebesstraat en Borneostraat bezitten hun woning, de overige bewoners huren. De gemiddelde leeftijd van de bewoners in de Leyhof, voornamelijk alleenstaanden, ligt hoger ten opzichte van die in de andere straten. De overige straten huisvesten gezinnen met of zonder kinderen. In de Lingestraat wonen ook mensen van niet-Nederlandse afkomst. In de overige straten zijn de bewoners overwegend van Nederlandse afkomst.

Een diversiteit aan bewoners is van belang om vast te stellen of de persoonlijke kenmerken van een bewoner de behoefte aan participatie verklaren. Zoals in hoofdstuk drie van dit onderzoek is vastgesteld, zouden de leeftijd, het geslacht, de afkomst, de gezins- en werksituatie van de bewoner van invloed zijn op hun behoefte aan participatie. Paragraaf 4.6 bespreekt de respons van bewoners op deze flyer.

Voorafgaand aan het interview is het onderwerp kort geïntroduceerd om de bewoners te enthousiasmeren. Aan alle bewoners zijn dezelfde vragen gesteld als aan de professionals. Aan de organisatoren van bewonersinitiatieven zijn aanvullende vragen gesteld, welke betrekking hebben op het door hen georganiseerde initiatief. De interviews duurden tussen de 60 en 90 minuten, omdat bewoners, in tegenstelling tot de professionals, bewoners nogal uitwiden over het onderwerp.

Kinderen

De benadering van kinderen geschied uiteraard op een andere manier dan bij volwassenen het geval is. Per email is contact opgenomen met het schoolhoofd van een Basisschool gelegen in Aawijk Zuid (zie bijlage D voor deze correspondentie). Deze email licht het onderwerp van het onderzoek toe, de rol van kinderen in het onderzoek, het belang van medewerking voor het onderzoek zelf, voor de kinderen en voor de school. Daarnaast vermeldt het de toedracht van de medewerking van de Basisschool en aan welke kinderen dit is gericht.

Specifiek is gekozen voor kinderen uit groep vijf en groep zes. Zij hebben de leeftijd van acht tot tien jaar. Kinderen rond deze leeftijd besteden meer vrije tijd in de openbare ruimten dan jonge kinderen (Kalle, 2011). Daarbij hebben ze al een duidelijke mening ontwikkeld over wat leuk is en wat niet en kunnen dit ook overbrengen. Kinderen onder die leeftijd zijn hier nog te jong voor. Tijdens de klassikale vragenronde is bevestigd dat alle deelnemende kinderen in Aawijk Zuid wonen.

Na het klassikaal interview hebben de kinderen een brief meegekregen gericht aan de ouder(s) van het kind (zie bijlage E voor deze brief). In deze brief staat vermeldt wat dit onderzoek inhoudt en op welke wijze hun kind eraan heeft

meegewerkt. De brief bevat tevens het verzoek aan de ouder(s) mee te werken aan het interview en geeft aan waarom dit van belang is. Door ouders op een laagdrempelige wijze via hun kind te benaderen, vergroot dit de kans op medewerking aan het interview.

4.5.4 Analyse

Voorafgaand aan het interview met de professional is gevraagd of dit mocht worden opgenomen, zodat het analyseren niet afhankelijk is van het menselijk geheugen en de antwoorden gedetailleerd zijn. Dit is in geen enkel geval bezwaarlijk bevonden. Voor de zekerheid zijn tijdens het interview aantekeningen gemaakt. Vanwege privacyoverwegingen en het beperken van het risico op sociaal wenselijke antwoorden, is ervoor gekozen de interviews met de bewoners niet op te nemen. Tijdens de interviews zijn zeer uitgebreide aantekeningen gemaakt, die dezelfde dag nog zijn uitgewerkt om informatieverlies tegen te gaan.

Het analyseren van de interviews en de mind maps geschied volgens een codeersysteem. Coderen is het schematiseren van de gevonden data waardoor processen of relaties tussen variabelen in kaart worden gebracht (Bryman, 2008). De codes zijn gelijk aan de behandelde topics van het interview. Voor de professionals en de bewoners is een apart codeerschema opgesteld. Daarbij is een onderverdeling gemaakt tussen volwassen bewoners en kinderen. Door dezelfde codes te gebruiken voor professionals en bewoners, zijn de verschillende visies met elkaar te vergelijken. De schema's zijn te vinden in bijlage B van dit onderzoek.

Omwille van hun privacy is de geïnterviewde geanonimiseerd en is geen volledig uitgewerkt interview opgenomen in de bijlagen. De professionals zijn beschreven aan de hand van hun functie. Persoonlijke kenmerken blijven achterwege. De bewoners hebben een fictieve naam. Hun demografische en sociaal economische kenmerken worden wel gegeven en berusten op de werkelijkheid. Dit om een beeld te schetsen van de bewoner voor de lezer. Bovenal zijn deze kenmerken van belang om te bepalen of de achtergrond van de bewoner van invloed is op de gewenste wijze van participatie.

4.6 Operationalisering

4.6.1 Bewonersparticipatie

Eerder in dit hoofdstuk is bepaald, dat bewoners participeren bij het beheer van de openbare ruimte, indien zij meewerken aan het beheer van de openbare ruimte, dat is geïnitieerd door een professionele partij als de gemeente of woningcorporatie.

In de literatuur zijn vijf niveaus te onderscheiden waarop bewoners kunnen participeren. Volgens het voormalige Ministerie van VROM (2005) is deze verdeling in de praktijk te star. Om deze reden is de vraag aan professionals in hoeverre bewoners wel of niet mogen participeren open geformuleerd. Evenals de vraag aan de bewoners in hoeverre zij willen participeren. De wijze waarop bewoners kunnen c.q. willen participeren staat centraal.

4.6.2 Verklarende factoren

Volgens de theorie zijn er verschillende motieven voor bewonersparticipatie. De professionals maken bij hun beslissing een afweging tussen de verwachte voordelen en de nadelige gevolgen. Dit kan gebaseerd zijn op eerdere ervaringen met participatie of op het beeld dat zij hiervan hebben. De vraag waarom zij kiezen voor een bepaalde mate van bewonersparticipatie is gesplitst in enerzijds de motieven voor de gewenste wijze van bewonersparticipatie, anderzijds de voor- en nadelen van bewonersparticipatie in het algemeen (tabel 4.1). Beiden betreft een open vraag.

Tabel 4.1 Verklarende factoren voor professionals

Operationalisering
Wijze van participatie
Motieven
Voordelen
Nadelen
Bron: gebaseerd op paragraaf 3.3 van dit onderzoek

In het geval van de bewoner is er geen tweedeling van voor- of tegenargumenten. De factoren die een rol spelen voor de bewoner zijn niet uit te drukken in voor- en nadelen. In hoofdstuk drie van dit onderzoek is vastgesteld, dat de demografische en sociaaleconomische achtergrond van de bewoner, de beleving van de openbare ruimte, of de houding van de professionals een rol kunnen spelen. Tabel 4.2 is een overzicht van hoe de mogelijk beïnvloedende factoren zijn geoperationaliseerd.

De persoonlijke kenmerken zijn deels naar eigen inschatting bepaald (het geslacht en de afkomst) en deels gevraagd of ter sprake gekomen tijdens het interview (leeftijd, gezinssituatie en werksituatie).

Er wordt onderscheid gemaakt wat betreft geslacht. De leeftijd is weergegeven in jaren. Werken met leeftijdsklassen leidt tot informatie verlies. Ook is niet evident waar de leeftijdsgrens ligt qua behoefte aan participatie. De afkomst van de bewoner is onderverdeeld in Nederlands en niet-Nederlands. Er is geen verdere onderverdeling binnen de niet-Nederlandse groep. Het is niet bekend wat het onderscheid is tussen diverse niet-Nederlanders wat betreft hun normen en waarden betreffende de openbare ruimte.

Wat betreft de gezinssamenstelling is er onderscheid tussen samenwonenden. Hieronder vallen zowel gehuwden als niet gehuwden, en alleenstaanden. Beiden zijn verder gespecificeerd naar het wel of niet hebben van thuiswonende kinderen. Qua werksituatie is onderscheid gemaakt tussen werkenden en niet-werkenden. De groep werkenden bestaat uit bewoners met een fulltime of parttime baan, vrijwilligerswerk doen en/of studeren. Onder de categorie niet-werkend vallen de mensen die gepensioneerd, werkloos, werkzoekend of arbeidsongeschikt zijn en de zogenaamde huisvrouwen en -mannen. Deze categorie zijn zo samengesteld, opdat de ene bewonersgroep wel en de andere groep geen werk- of opleiding gerelateerde verplichtingen heeft welke hun beschikbare tijd voor participatie bij het beheer kan beïnvloeden.

Het gebruik van de openbare ruimte is onderverdeeld in enerzijds hoe vaak bewoners ervan gebruikmaken (*intensiteit*) en anderzijds om welke reden (*functie*). Beleving staat in dit onderzoek voor (1) *de mate waarin bewoners tevreden zijn over de openbare ruimte* en (2) *de mate waarin bewoners de openbare ruimte het verlengstuk van hun woning ervaren*.

De tevredenheid over de openbare ruimte heeft zowel betrekking op het ontwerp als op de onderhoudsstaat ervan. Aan de hand van de beschrijving van hun ideale openbare ruimte kan worden achterhaald waarop deze tevredenheid, al dan niet ontevredenheid is gebaseerd. De mate waarin bewoners de openbare ruimte als een verlengstuk van hun woning beschouwen, is samengevat tot *privaat versus openbaar*. Indien bewoners het als een verlengstuk van hun woning beschouwen is dit te interpreteren als *private ruimte*. Doen zij dit niet, dan ervaren zij de ruimte als *openbaar*. Het gebruik en de beleving van de openbare ruimte betreffen beiden een open vraag. Deze begrippen zijn niet in categorieën onder te verdelen.

Tabel 4.2 Verklarende factoren voor de behoefte van bewoners aan participatie

Operationalisering				
Geslacht	Leeftijd	Afkomst	Gezinssituatie	Werksituatie
Man	55	NL	Samenwonend met kind(eren)	Werkend
Vrouw		Niet-NL	Samenwonend	Niet-werkend
			Alleenstaand met kind(eren)	
			Alleenstaand	
Gebruik		Beleving		Houding van de professional
Intensiteit		Tevredenheid onderhoudsstaat		Niveau van beheer (laag-basis-hoog)
Functie		Tevredenheid ontwerp		Openheid tegenover bewonersparticipatie
		Ideale openbare ruimte		
		Privaat versus openbaar		
Bron: gebaseerd op paragraaf 3.4 van dit onderzoek				

De houding van de professionals is uitgelegd als (1) *het niveau waarop zij het beheer uitvoeren en de mate waarin bewoners daarover tevreden zijn*, (2) *in hoeverre zij openstaan tegenover participatie van bewoners*.

4.7 Kwaliteit van het onderzoek

4.7.1 Representativiteit

De case Aawijk Zuid is slechts één praktijkvoorbeeld en niet representatief voor alle andere praktijksituaties. Het ontwerp van de openbare ruimte kan afwijken van andere openbare ruimten, omdat gemeenten verschillende visies kunnen hebben op hoe een openbare ruimte er uit moet zien en moet functioneren. Daarbij kan het beleid ten aanzien van het beheer tussen gemeenten verschillen. Bovendien richt dit onderzoek zich op de visie van personen. De achtergrond van een persoon is van invloed op zijn of haar visie. Alle bevindingen en de daaruit voortvloeiende conclusies in dit onderzoek mogen om bovenstaande redenen niet worden gegeneraliseerd.

4.7.2 Respons en non-respons

Professionals

Er zijn twee bijeenkomsten bijgewoond waarbij diverse partijen zoals de gemeente 's-Hertogenbosch, woningcorporaties *BrabantWonen* en *Zayaz*, de politie Brabant-Noord en *Welzijnswerk Divers* de leefbaarheidsproblematiek in Aawijk Zuid hebben besproken (Buurtlaboratorium, 2012). Na afloop van deze bijeenkomsten is een aantal professionals persoonlijk benaderd. Dit onderzoek is geïntroduceerd en gevraagd is of zij openstaan voor een interview. Zij stemden allen toe. Eén van hen, de wijkagent van Aawijk Zuid, nodigde mij uit om een ronde in zijn wijk mee te lopen. Op een woensdagmiddag in het bijzijn van een welzijnsmedewerker van stichting *Divers* heeft deze wijkronde plaatsgevonden. De twee bijeenkomsten en de rondleiding van de wijkagent dragen bij aan de verkenning van Aawijk Zuid. De resultaten hiervan zijn verwerkt in hoofdstuk vijf.

Per email is contact gezocht met diverse medewerkers van de gemeente 's-Hertogenbosch en woningcorporatie *BrabantWonen*. In totaal zijn er twee medewerkers van de gemeente 's-Hertogenbosch benaderd: de wijkmanager en de teamleider *Realisatie en Beheer Openbare Ruimte*. Beiden stemden toe, waarbij de wijkmanager tevens een persoonlijke rondleiding door de wijk aanbood. Een fietstocht van 2,5 uur door Aawijk Zuid leverde een veelzijdigheid aan informatie op.

Verder zijn drie medewerkers van woningcorporatie *BrabantWonen* benaderd. Twee stemden toe, één verwees mij door naar een collega die wat meer "thuis zou zijn in de wijk". Deze collega heeft zelf telefonisch contact gezocht, stemde toe in het interview en bood tevens een persoonlijke rondleiding aan door de wijk. Uiteindelijk is een interview gehouden met de wijkbeheerder, een projectleider *Wijkontwikkeling* en een interim-adviseur van *BrabantWonen*. Tabel 4.3 is overzicht van de geïnterviewde professionals.

Tabel 4.3 Overzicht van de geïnterviewde professionals in Aawijk Zuid

Typering geïnterviewde professionals		
Functie	Organisatie	Functieomschrijving
<i>Wijkmanager (o.a. Aawijk Zuid)</i>	De gemeente 's-Hertogenbosch	Het verbinden van organisaties (m.b.t. veiligheid, onderwijs en welzijn) in de wijk.
<i>Teamleider Realisatie en Beheer Openbare Ruimte (R&B)</i>	De gemeente 's-Hertogenbosch	Het aansturen van de servicegerichte afdeling <i>Realisatie en Beheer Openbare Ruimte (R&B)</i> die zich richt op het oplossen en verhelpen van meldingen van de openbare ruimte.
<i>Interim-wijkconsulent (o.a. Aawijk Zuid)</i>	Woningcorporatie <i>BrabantWonen</i>	Op interim basis fysiek beheer aansturen gericht op de woning en het uitvoeren van sociaal beheer van de woonomgeving.
<i>Projectleider Wijkontwikkeling (o.a. Aawijk Zuid)</i>	Woningcorporatie <i>BrabantWonen</i>	Het aansturen van de afdeling die gericht is op de integrale aanpak van de woning en woonomgeving
<i>Wijkbeheerder (o.a. Aawijk Zuid)</i>	Woningcorporatie <i>BrabantWonen</i>	Het controleren en waarborgen van de leefbaarheid in een wijk.

Bron: gebaseerd op de interviews met professionals, 2012

Bewoners

Ten behoeve van het achterhalen van de visie van buurtkinderen is per email contact gezocht met het schoolhoofd van Basisschool *Oberon*. Deze man reageerde dezelfde dag en gaf aan in te stemmen met mijn verzoek. Per email zijn afspraken gemaakt met de betreffende leerkracht over de toedracht van de mind map en de klassikale vragenronde. Alle veertien kinderen uit groep vijf en zes van Basisschool *Oberon* in Aawijk Zuid hebben deelgenomen aan de mind map en het klassikaal interview.

De respons op de 120 verspreide flyers in de Leyhof, de Lingestraat, de Borneostraat en de Celebesstraat is nul. Ook heeft geen enkele ouder gereageerd naar aanleiding van de brief die de basisschoolkinderen is meegegeven. Vermoedelijk omdat bewoners huiverig zijn een onbekende in hun woning toe te laten. De respons naar aanleiding van persoonlijke benadering in buurtcentrum *De Stolp* en tijdens bewonersinitiatieven ligt namelijk vele mate hoger. Dit leverde een tiental spontane gesprekken op waarbij bewoners informatie gaven over de wijk en de openbare ruimten. Daarnaast leverde deze benadering dertien interviews op, waaronder een interview met een medeorganisator van het project *Buurten in Beweging*, drie leden van het *Lingeplein Comité*, drie organisatoren van de straatspeeldag in de Musselstraat en met vijf overige bewoners. De interviews en gesprekken hebben plaatsgevonden in de periode april tot en met juni 2012. Omwille van hun privacy hebben de bewoners een fictieve naam.

Tabel 4.4 is een overzicht van de geïnterviewde bewoners, voorzien van hun fictieve naam. De persoonlijke kenmerken zijn in de tabel berusten op de werkelijkheid. Gesteld kan worden dat de geïnterviewde bewoners variëren van jong tot oud. Verder wonen de bewoners alleen of hebben een gezin. Zij dragen allen de Nederlandse nationaliteit. Zoals ook in hoofdstuk staat beschreven, is de dato 1 januari 2010 ruim 85% van alle bewoners in Aawijk Zuid van Nederlandse afkomst. Gezien de intensiteit van dit onderzoek is het niet verwonderlijk enkel bewoners van Nederlandse afkomst te hebben gesproken of geïnterviewd.

In hoofdstuk zeven staat de visie van de bewoners centraal. Veelvuldig is naar hen verwezen. Het steeds vermelden van hun persoonlijke kenmerken wanneer iemand wordt aangehaald, is zeer storend. Dit wordt dan ook niet gedaan. De fictieve namen zijn zorgvuldig gekozen. Zo hebben de bewoners een herkenbare Nederlandse naam. Daarbij is uit de naam op te maken of diegene een man of een vrouw is. De leeftijd, gezins- en werksituatie worden achter hun naam vermeld in de vorm van afkortingen zoals gepresenteerd in tabel 4.4.

Tabel 4.4 Overzicht van de geïnterviewde bewoners in Aawijk Zuid

Typering geïnterviewde bewoners					
Kenmerk	Geslacht	Leeftijd	Afkomst	Gezinsituatie	Werksituatie
<i>Thea</i>	Vrouw	55	NL	Samenwonend en kind(eren) (S+K)	Werkend (W)
<i>Cora</i>	Vrouw	42	NL	Alleenstaand en kind(eren) (A+K)	Werkend (W)
<i>Bep</i>	Vrouw	65	NL	Alleenstaand (A)	Niet-werkend (NW)
<i>Jenny</i>	Vrouw	78	NL	Samenwonend (S)	Niet-werkend (NW)
<i>Maaike</i>	Vrouw	82	NL	Alleenstaand (A)	Niet-werkend (NW)
<i>Riet</i>	Vrouw	75	NL	Samenwonend (S)	Niet-werkend (NW)
<i>Henk</i>	Man	66	NL	Samenwonend (S)	Niet-werkend (NW)
<i>Joke</i>	Vrouw	40	NL	Samenwonend en kind(eren) (S+K)	Werkend (W)
<i>Petra</i>	Vrouw	36	NL	Samenwonend en kind(eren) (S+K)	Werkend (W)
<i>Anita</i>	Vrouw	43	NL	Samenwonend en kind(eren) (S+K)	Werkend (W)
<i>Mark</i>	Man	30	NL	Samenwonend en kind(eren) (S+K)	Werkend (W)
<i>Tom</i>	Man	35	NL	Samenwonend en kind(eren) (S+K)	Werkend (W)
<i>Kees</i>	Man	38	NL	Samenwonend en kind(eren) (S+K)	Werkend (W)

Bron: gebaseerd op de interviews met bewoners, 2012

4.8 Conclusie

Dit hoofdstuk heeft inzicht gegeven in het onderzoeksontwerp en de strategie. De keuze voor onderzoek in de breedte en diepte, inclusief de methoden, is uitgebreid toegelicht. Het begrip bewonersparticipatie is geoperationaliseerd, evenals de verklarende factoren afkomstig uit de wetenschappelijke literatuur en beleidsstukken gepresenteerd in hoofdstuk drie.

Verteld is dat in totaal dertien interviews zijn gehouden onder bewoners en vijf onder professionals. Ook hebben veertien basisschoolkinderen een mind map gemaakt van hun ideale openbare ruimte. Klassikaal is naderhand een interview gehouden. De vergaarde informatie moet een bepaald verzadigingspunt bereiken. Of het aantal afgenomen interviews voldoende is, is lastig om vast te stellen. Indien dit is bereikt, is geen interview meer nodig, omdat het niet meer leidt tot nieuwe informatie. Gezegd kan worden, dat de interviews open vragen bevatten en de geïnterviewde de ruimte heeft om uit te wijden en tevens niet behandelde onderwerpen aan te dragen. Dit leidt tot een veelzijdigheid aan bruikbare informatie over de visie van professionals en bewoners op bewonersparticipatie.

Naast deze interviews zijn een tiental spontane gesprekken gehouden tijdens de 25 observatiemomenten in de wijk. De gesprekken en observaties dragen bij aan het inzichtelijk maken van de case en zijn verwerkt in het volgende hoofdstuk waarin wordt ingegaan op Aawijk Zuid. Voordat de visie van de professionals en bewoners wordt gepresenteerd, is het belangrijk om stil te staan bij de ontwikkelingen die deze wijk heeft ondergaan; wat voor bewoners er wonen; welke type openbare ruimten er zijn; welk beleid professionals voeren ten aanzien van de openbare ruimte en toekomstige plannen hieromtrent.

Tot slot is de kwaliteit van het onderzoek besproken. Zoals toegelicht in dit hoofdstuk mogen alle bevindingen en de daaruit voortvloeiende conclusies in dit onderzoek niet worden gegeneraliseerd. Voor een meer volledig en gedetailleerd inzicht in de dagelijkse praktijk van bewonersparticipatie zou een onderzoek naar verschillende cases geschikter zijn. Omwille van een beperkt tijdsbestek is dit niet mogelijk. Dit onderzoek vormt een voorzet voor een uitgebreid vergelijkend onderzoek.

5 EEN KIJKJE IN AAWIJK ZUID

5.1 Inleiding

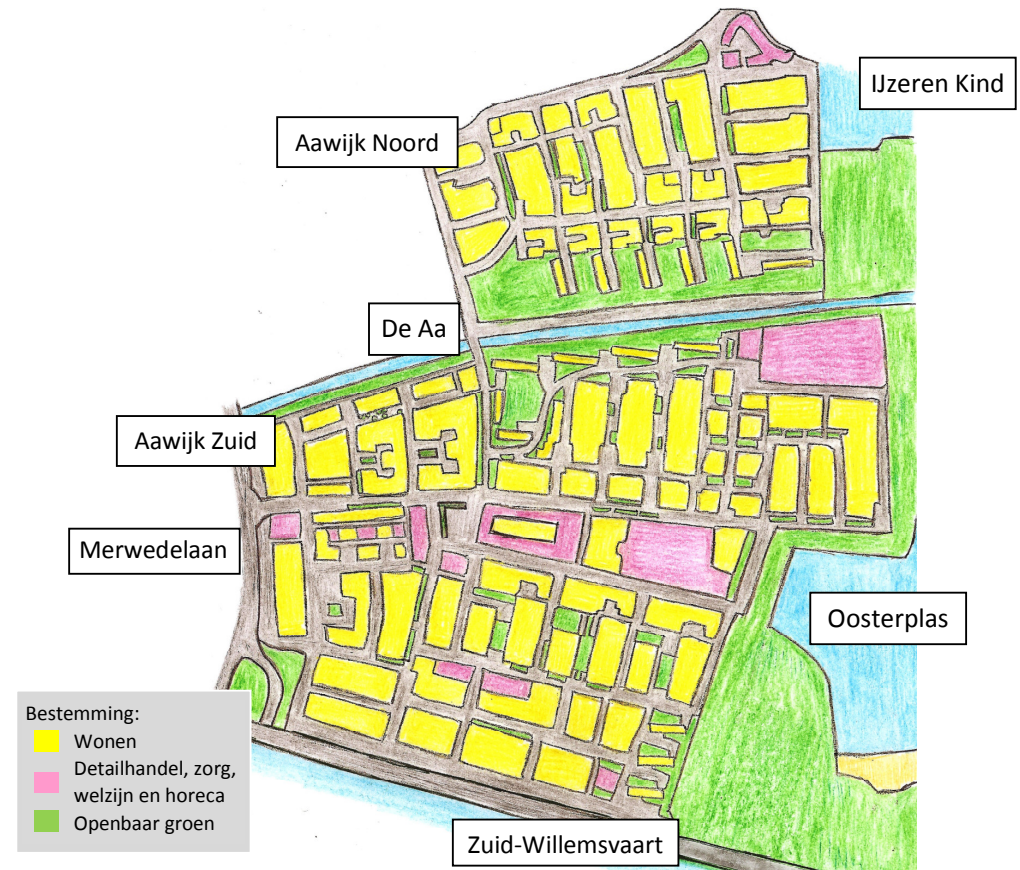
Hoofdstuk vijf is een inleiding op de case Aawijk Zuid. Paragraaf 5.2 schets de historie van de wijk, waarbij een onderverdeling is gemaakt naar de gebouwde omgeving en de bewoners. Wat betreft bewonerskenmerken is Aawijk Zuid vergeleken met de stad 's-Hertogenbosch en Nederland als geheel. Alle cijfers met betrekking tot de wijk- en stadbewoners zijn afkomstig van de *Buurtmonitor 's-Hertogenbosch*. Het *Centraal Bureau voor de Statistiek* is de bron van gegevens voor Nederland. Alle cijfers dateren van 1 januari 2010, tenzij anders vermeldt. In de tekst wordt niet verwezen naar de bron om storende herhaling te vermijden. Dit onderzoek richt zich op de openbare ruimten met een buurtfunctie. Hier is een separate paragraaf aan gewijd. Paragraaf 5.3 bespreekt de verschillende openbare ruimten die zich in de wijk bevinden. Specifiek besteedt het aandacht aan het ontwerp, de onderhoudsstaat en het gedrag van bewoners ten aanzien van de openbare ruimte. Vervolgens gaat paragraaf 5.4 in op het huidige beleid en toekomstige plannen rondom de openbare ruimte. Paragraaf 5.5 geeft aan welke bewonersinitiatieven er in relatie tot de openbare ruimte zijn en licht deze toe. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie waarin wordt gereflecteerd op de bevindingen uit de voorafgaande paragrafen in dit hoofdstuk.

5.2 De historie van de wijk

5.2.1 Wonen en voorzieningen

Aawijk Zuid valt samen met Aawijk Noord onder Aawijk. Toch zijn het afzonderlijke wijken. Aawijk Zuid behoort tot stadsdeel Zuidoost. Aawijk Noord valt onder Oost. Noord en Zuid worden horizontaal van elkaar gescheiden door de rivier De Aa. Aawijk Zuid is aan de noordkant dus begrensd door De Aa. Aan de oostkant wordt Aawijk Zuid begrensd door de Oosterplas en de snelweg A2, aan de zuidkant door de Zuid-Willemsvaart en aan de westzijde door de ringweg Merwedelaan. Aawijk Zuid is daarmee een wijk op zich (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2007). Zie figuur 5.1 voor de begrenzing van de wijk.

Figuur 5.1 Begrenzing Aawijk Zuid, 's-Hertogenbosch

Bron: door de auteur, 2012

De wijk is uit drie ringlagen opgebouwd. De eerste ring is gebouwd in de jaren '30 als uitbreiding op de binnenstad en heet de Indische buurt, vanwege de aan Indonesië gerelateerde straatnamen. De tweede ring is gebouwd na de Tweede Wereldoorlog om het tekort aan woningen op te vangen. De derde ring is gebouwd in de periode 1960-1975 om de concentratie van probleemgezinnen tegen te gaan door te huisvesten rondom 'respectabele arbeidersgezinnen' (Dieleman, 1986, p. 352). Deze ring loopt tot de rivier de Aa. Ring twee en drie vormen samen de Rivierenbuurt. Alle straten zijn vernoemd naar een rivier (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2007). Sinds 2000 is er her en der nieuwbouw te zien in de wijk. Figuur 5.2 toont de verschillende bouwperiodes.

Periode 1930-1940

De Indische buurt is gebouwd in de jaren '30. Het is het oudste deel van Aawijk Zuid (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2011). De straten zijn smal en er is weinig ruimte voor parkeren, groen- en speelelementen (figuur 5.3 Borneostraat). De Indische buurt bestaat uit een aaneenschakeling van eengezinswoningen voor de welvarende middenklasse (Paes, 2008). De bewoners van deze ruime koopwoningen zijn voornamelijk ambtenaren, leraren of kleine zelfstandigen. Aawijk Zuid kent weinig andere voorzieningen dan wonen.

Periode 1945-1960

De tweede ring loopt tot de Rijnstraat en is gebouwd in de periode 1945-1960. Kenmerkend voor dit gebied is de ruime en rechtlijnige opzet van de straten. Tussen de bouwblokken zijn diverse open ruimten, welke zijn opgevuld met pleintjes, groen en speelelementen (figuur 5.4 Leyhof). Een ander kenmerk is de gelijkvormigheid van de bebouwing. De sobere vormgeving en het gebrek aan variatie leiden tot een monotoon geheel (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2011).

De woningen zijn voornamelijk eengezinswoningen in het bezit van woningcorporatie *BrabantWonen*. Slechts twee woonstraten zijn in het bezit van corporatie *Zayaz*. Verder zijn er een aantal meergezinswoningen gelegen aan de zuidwestzijde van de Oosterplas, bestaande uit naoorlogse koopappartementen. Onder de arbeidersgezinnen bevinden zich kleine zelfstandigheden met hun bedrijf aan huis of rondom het Rivierenplein (Paes, 2008).

Periode 1960-1975

Alle woningen ten noorden van de Rijnstraat zijn gebouwd in de jaren '60 (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2007 en 2011). Dit zijn zowel eengezinswoningen als meergezinswoningen (figuur 5.5 Maassingel). De eengezinswoningen zijn deels koopwoningen, maar grotendeels in bezit van corporatie *BrabantWonen*. Langs de Aa staan flatgebouwen met koopwoningen in het lage segment. Deze flats verklaren het relatief hoog aantal koopwoningen in Aawijk Zuid (61% in 2010) ten opzichte van het stedelijk gemiddelde (52% in 2010). Het noordelijk deel van de wijk is ietwat minder ruim van opzet, maar kent net als de tweede ring van Aawijk Zuid een rechtlijnige opzet met veel groen- en speelelementen (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2011).

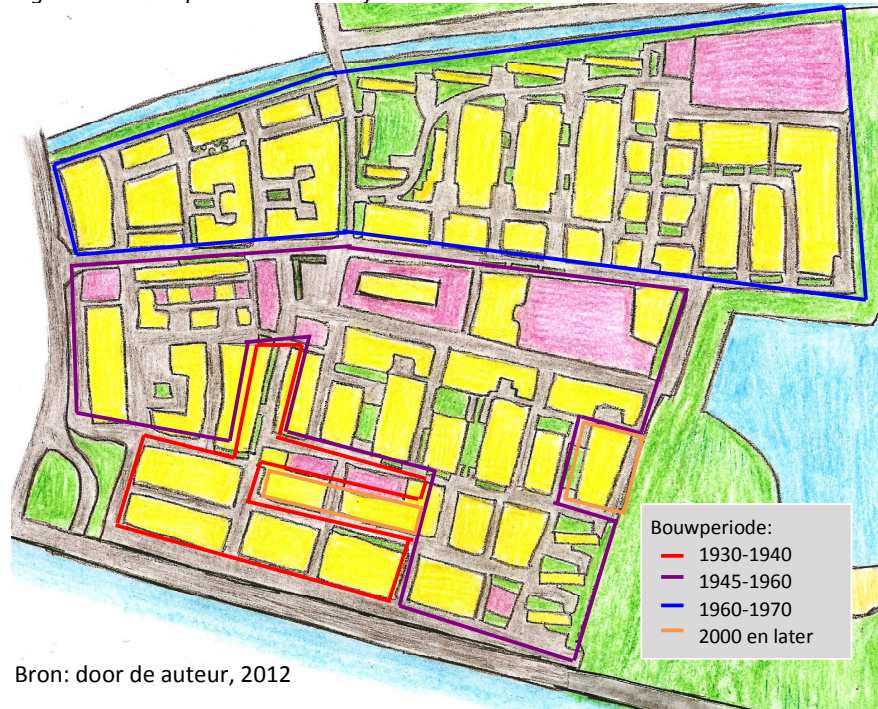
Vanaf 1975 deelt Aawijk Zuid samen met Aawijk Noord en de Graafsewijk Zuid de gemeenschapsvoorziening *De Patio*. Deze heeft niet alleen aan vrije tijdsfunctie, maar ook een welzijnsfunctie (Paes, 2008).

2000 en verder

Vanaf 2000 zijn er een aantal koopappartementen gerealiseerd in de Indische buurt (figuur 5.6 Javastraat), evenals aan de westzijde van de Oosterplas. Deze woningen zijn relatief goedkoop en huisvesten voornamelijk ouderen. Daarnaast zijn de grondgebonden huurwoningen van *BrabantWonen* intensief gerenoveerd.

Verspreid door de Aawijk Zuid zijn er nog steeds diverse kleine winkels, cafés en overige bedrijfjes te vinden. Toch is er in de loop der jaren heel wat veranderd in de wijk. De bankfilialen zijn vervangen door pinautomaten. Het gemeenschapshuis *De Patio* is er nu niet meer. Aawijk Zuid, Aawijk Noord en Graafsewijk Zuid hebben nu elk hun eigen commerciële buurtcentrum. In Aawijk Zuid is dit *De Stolp*. De welzijnsfunctie is ondergebracht in het gezondheidscentrum *Samen Beter*, gevestigd op de grens tussen Aawijk Zuid, Aawijk Noord en Graafsewijk Zuid (Paes, 2008). Diverse basisscholen zijn verdwenen. Aawijk Zuid kent nog één reguliere basisschool. Deze stroomt langzaam leeg. Een Brede Bossche school genaamd *Het Rondeel* is opgericht. Deze bevindt zich naast het gezondheidscentrum *Samen Beter* (Paes, 2008). Verder kent Aawijk Zuid nog een Montessorischool en Vrije school, welke beiden een meer stedelijke of zelfs regionale functie hebben.

Figuur 5.2 Bouwperiodes in Aawijk Zuid

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.3 Jaren '30 koopwoningen in de Borneostraat, Aawijk Zuid

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.4 Jaren '50 huurwoningen in de Leyhof, Aawijk Zuid

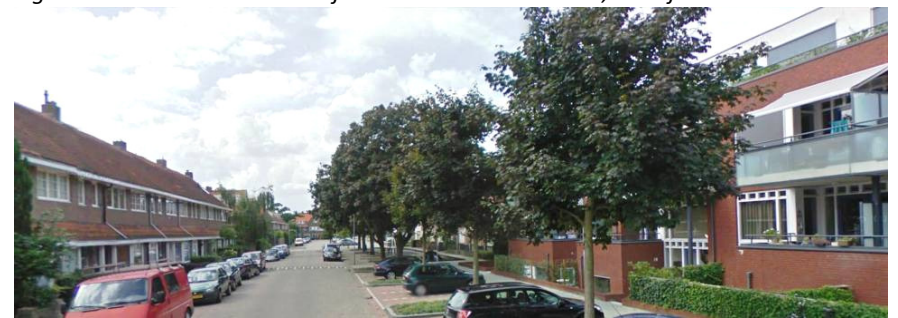
Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.5 Jaren '60 huurwoningen aan de Maassingel, Aawijk Zuid

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.6 Nieuwbouw versus jaren '30 in de Javastraat, Aawijk Zuid

Bron: door de auteur, 2012

5.2.2 De wijkbewoners

De eerste bewoners van Aawijk Zuid, woonachtig in de Indische buurt, zijn welvarende middenklassers bestaande uit ambtenaren, leraren of kleine zelfstandigen. De tweede toestroom van bewoners was in de jaren '45 tot '60. Deze bestaat uit geschoolde arbeiders, voornamelijk kleine zelfstandigheden met hun bedrijf aan huis of rondom het Rivierenplein. Aawijk Zuid is in die tijd nog steeds een vooraanstaande wijk (Paes, 2008; Gemeente 's-Hertogenbosch, 2011).

De bouw van sociale huurwoningen en goedkope koopwoningen in de periode 1960-1975 ten behoeve van probleemgezinnen, heeft de bevolkingssamenstelling van de wijk sterk veranderd (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2007). Deze goedkope woningen trekken voornamelijk bewoners uit de lagere klasse. Zij staan bekend om hun problemen achter de voordeur. Deze ongeschoolde arbeidersgezinnen vormen vandaag de dag de grote meerderheid van de bewoners in Aawijk Zuid. Sinds 2005 kent Aawijk Zuid een toestroom van bewoners uit de herstructureringswijken De Bartjes en Eikendonk (Projectleider *Wijkontwikkeling, BrabantWonen*, 2012). Vanwege contrasterende leefstijlen wordt Aawijk Zuid gekenmerkt door conflicten tussen bewoners. De reputatie van de wijk is gedaald. De gemeente 's-Hertogenbosch heeft de wijk dan ook aangemerkt als preventiebuurt, aldus de wijkmanager.

Op 1 januari 2010 kent Aawijk Zuid 4.139 inwoners, overwegend van Nederlandse afkomst (tabel 5.1). Met een percentage van 85,4% is het aantal autochtonen hoger in vergelijking met de stad 's-Hertogenbosch (81,7%) maar lager dan het landelijk gemiddelde (88,9%). Dit laatste komt omdat het geringe aantal allochtonen woonachtig in buiten stedelijke gebieden het landelijk gemiddelde naar beneden drukt. De 14,6% allochtone bewoners bestaan vooral uit Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse bewoners.

Kijkend naar de leeftijd van de bewoners uit Aawijk Zuid, blijkt dat de wijk voornamelijk middelbaren huisvest. Met een percentage van 34,2% wordt Aawijk Zuid hoofdzakelijk bewoond door mensen in de leeftijd van 40 tot en met 64 jaar. Dit aantal middelbaren wijkt nauwelijks af van het stedelijk gemiddelde van 's-Hertogenbosch (35,2%) en het landelijk gemiddelde (37,7%). Verder is 20,8% van de bewoners 65 jaar of ouder, ten opzichte van 14,0% over de hele stad en

15,3% over Nederland. Deze ouderen zijn veelal de eerste generatie bewoners van de naoorlogse huurwoningen.

Het hoge aantal middelbaren en ouderen kan een verklaring zijn voor het relatief laag aantal kinderen en jongeren in de wijk (18,6% versus 22,4% in 's-Hertogenbosch en 23,7% in Nederland). Van alle bewoners woont 40,4% samen, maar heeft geen thuiswonende kinderen. Daarnaast woont 36,7% van de bewoners alleen. Slechts 22,9% heeft thuiswonende kinderen (= 3,2% alleenstaanden plus 19,7% samenwonenden), versus 26,4% in 's-Hertogenbosch en 34,2% landelijk gezien.

In Aawijk Zuid heeft slechts 23,5% een baan ten opzichte van 69,1% in de stad en 52,1% in geheel Nederland. Naast de veelal aanwezige huisvrouwen vormen de vele 65-jarigen en ouder een mogelijke verklaring voor dit opvallend aantal niet-werkenden in Aawijk Zuid. Ondanks het geringe aantal werkende bewoners is het gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen in Aawijk Zuid niet opmerkelijk laag. De meest recente inkomensgegevens stammen uit 2009. In dat jaar bedraagt het gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen in Aawijk Zuid € 30.700. Dit inkomen is 8,5% lager dan het landelijk gemiddelde. Het gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen bedraagt in 2009 namelijk € 33.300. Een vergelijking met 's-Hertogenbosch is niet mogelijk. De gegevens van sommige wijken ontbreken.

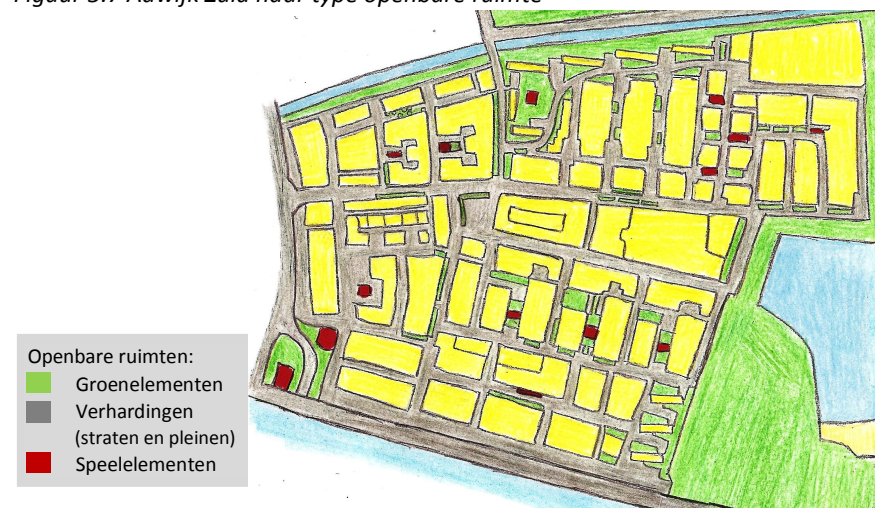
Daarbij is er een kanttekening bij de inkomensgegevens van Aawijk Zuid. Door de instroom van bewoners uit de herstructureringswijken De Bartjes en Eikendonk geven de gegevens uit 2009 naar verwachting een rooskleuriger beeld dan de actuele situatie. Zo kreeg in 2009 1,8% een bijstandsuitkering. Op 1 januari 2012 is dit gestegen naar 2,3% (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012a). Deze cijfers zijn niet gecorrigeerd met de toegenomen werkloosheid door de economische situatie in Nederland. De exacte invloed die de bewoners uit de herstructureringswijken hebben op het besteedbaar huishoudinkomen is daarom niet bekend.

Tabel 5.1 Vergelijking van bewoners Aawijk Zuid, 's-Hertogenbosch en Nederland

Kenmerken van bewoners op 1 januari 2010						
Kenmerk	Aawijk Zuid		's-Hertogenbosch		Nederland	
Inwoners	4.319		139.635		16.574.989	
Etniciteit	Autochtoon	85,4%	Autochtoon	81,7%	Autochtoon	88,9%
	Allochtoon	14,6%	Allochtoon	19,3%	Allochtoon	11,1%
Leeftijd	0-19	18,6%	0-19	22,4%	0-19	23,7%
	20-39	26,4%	20-39	28,4%	20-39	25,3%
	40-64	34,2%	40-64	35,2%	40-64	37,7%
	65+	20,8%	65+	14,0%	65+	15,3%
Gezins-situatie	Alleenstaand	36,7%	Alleenstaand	33,6%	Alleenstaand	36,1%
	Alleenstaand + thuisw. kind	3,2%	Alleenstaand + thuisw. kind	3,5%	Alleenstaand + thuisw. kind	6,6%
	Samenwonend	40,4%	Samenwonend	40,0%	Samenwonend	28,7%
	Samenwonend + thuisw. kind	19,7%	Samenwonend + thuisw. kind	22,9%	Samenwonend + thuisw. kind	27,6%
Werksituatie	Werkend	23,5%	Werkend	69,1%	Werkend	52,1%
	Niet-werkend	76,5%	Niet-werkend	30,9%	Niet-werkend	47,9%
Inkomen	Best. Hhink*	€ 30.700	Best. Hhink	-	Best. Hhink*	€ 33.300

Bron: Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012b; CBS Statline, 2012 * gegevens uit 2009

Figuur 5.7 Aawijk Zuid naar type openbare ruimte

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.8 Hondenuitlaatroutes Aawijk Zuid

Bron: door de auteur, gebaseerd op Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012a

5.3 De openbare ruimten

5.3.1 Verschillende typen

Aawijk Zuid kent verscheidene openbare ruimten zoals trottoirs, buurtpleintjes, speeltuinen, groenstroken, hondenuitlaatplekken en het centraal gesitueerde Rivierenplein. Figuur 5.7 toont een kaart met daarin de spreiding van openbare ruimten onderverdeeld naar type element. Zoals deze kaart laat zien, is er een onevenwichtige spreiding van groenelementen in de wijk. Vooral de straten in het oosten van Aawijk Zuid hebben een grauwe stenige uitstraling door de brede trottoirs en een gebrek aan of geringe aanwezigheid van groenstroken, grasveldjes en bloemenperkjes. De stenige uitstraling wordt versterkt, doordat deze woningen geen voortuin hebben. Voorbeelden van dergelijke straten zijn de Demerstraat en de Runstraat (figuren 5.9 a en b). Daarnaast valt op te merken, dat de speelelementen redelijk verspreid aanwezig zijn de wijk.

Figuur 5.8 toont de aanwezige hondenuitlaatplekken in de wijk. Centraal ligt het hondenuitrenveld in de Leyhof. In de volle breedte van de wijk langs de Aa is een hondenuitlaatrout, evenals in het oosten van de wijk aan de IJsselsingel en geheel rondom de Oosterplas. In het westen van de wijk, langs de ringweg Merwedelaan en onder de Burg. Lambooybrug bevinden zich tevens twee hondenuitlaatroutes. Voor elke hondenbezitter in Aawijk Zuid is een hondenuitlaatrout gelegen op loopafstand van de woning (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012a).

5.3.2 Het gebruik

Naast het soort openbare ruimte is gelet op het gebruik van de ruimten. In hoofdstuk twee van dit onderzoek is gesteld dat openbare ruimten als verkeersruimte, verblijfsruimte of verfraai ruimte fungeren. Het Rivierenplein is een druk verkeerspunt. Het vormt het centrum van de wijk. Bewoners fietsen of rijden langs dit plein. Het is immers gelegen langs een doorgaande weg. Ze passeren het plein als ze van huis naar het werk, naar school, naar familie of vrienden of buurtcentrum *De Stolp* gaan en vice versa. Met diverse winkels rondom het plein komen bewoners hier voor hun dagelijkse boodschappen. Het Rivierenplein is daarom ingericht als parkeerterrein en dient dus hoofdzakelijk als verkeersruimte.

Over het algemeen kan worden gesteld, dat de openbare ruimten van Aawijk Zuid nauwelijks als verblijfsruimte worden gebruikt. Zo staan de speeltuintjes er overwegend verlaten bij (figuren 5.10 a Leyhof en b Musselstraat). Er bevinden zich nauwelijks kinderen op de speeltoestellen. Er zit niemand op de bankjes. Ook de trottoirs zijn leeg. Een enkele keer komt er een baasje met zijn hond voorbij of voetballen de kinderen op de grasveldjes. De openbare ruimten vormen voornamelijk een aardige verfraaiing van de wijk, dienen als parkeerplaats of doorgaande weg.

De Oosterplas daarentegen is wel druk bezocht. Moeders met kinderen bezoeken kinderboerderij *De Oosterhoeve*, gaan naar het strand of de wildspeelplek. Ouderen fietsen een rondje om de plas. Sportievelingen lopen hard. Baasjes laten hun hond uit.

Inzoomend op het gedrag van bewoners ten aanzien van de openbare ruimten, vallen twee aspecten op. Ten eerste hun parkeergedrag. Bewoners parkeren regelmatig hun auto op de stoep. Vermoedelijk vanwege een gebrek aan voldoende parkeerruimte. Dit is bijvoorbeeld het geval in de Javastraat. Ook parkeren bewoners hun auto zomaar op een lege ruimte, ongeacht of deze daarvoor is bedoeld. Waarschijnlijk omdat er veelal geen duidelijk afgebakende parkeervakken aanwezig zijn. Dit laatste is voornamelijk gesignaleerd in de Demerstraat, Runstraat, Lingestraat en Scheldestraat (figuren 5.11 a t/m c). Drie van deze vier straten worden tevens gekenmerkt door een gebrek aan groen, zoals eerder in deze paragraaf is verteld. In de Scheldestraat zijn wel groenstroken, een grasveldje en een speeltuin die de straat verfraaien.

Niet alleen het parkeergedrag van de bewoners valt op. Er zijn ook een aantal hot spots in de wijk als het gaat om zwerfafval. Voornamelijk bij het voetbalveld bij de Burg. Lambooybrug (onder de stadsringweg Merwedelaan), tussen de bosjes en rondom de speelelementen op het Lingeplein zwerft veel afval (figuren 5.12 a t/m c).

Figuur 5.9 Stenige straten in Aawijk Zuid

a. Demerstraat

b. Runstraat

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.10 Verlaten openbare ruimten in Aawijk Zuid

a. Leyhof

b. Musselstraat

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.11 Parkeerproblemen in Aawijk Zuid

a. Demerstraat

b. Javastraat

c. Scheldestraat

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.12 Zwerfafval in Aawijk Zuid

a. Lingeplein

b. Burg. Lambooybrug

c. Lingeplein

Bron: door de auteur, 2012

5.4 Huidig en toekomstig beleid

5.4.1 Samen voor een schoon 's-Hertogenbosch

Het *Jaarverslag 2008* van de gemeente 's-Hertogenbosch vermeldt, dat de gemeente sinds 2007 € 400.000 per jaar extra ter beschikking heeft om aan de openbare ruimte te spenderen (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2009). In 2008 is het extra budget grotendeels besteed aan het aanleggen van hondenuitlaatroutes en aanwijzen van hondenuitrenvelden, de ondersteuning van vrijwilligers bij het onderhoud van dierenparken, het verbeteren of vervangen van het straatwerk en versleten meubilair.

In 2008 is de gemeente gestart met de campagne *Samen voor een schoon 's-Hertogenbosch* (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Hierin pleit de gemeente voor een schone stad waarbij integraal beleid centraal staat. Diverse afdelingen binnen de gemeente 's-Hertogenbosch werken samen met de woningcorporaties *BrabantWonen* en *Zayaz*, Welzijnswerk *Divers* en de politie Brabant-Noord aan een schone stad. Binnen deze campagne richt de gemeente zich zowel op algemeen stedelijk als wijkgericht beleid.

Algemeen beleid

Het beheer van de openbare ruimte is hoofdzakelijk voor rekening van de gemeente. Bij het herontwikkelen of aanpassen van de openbare ruimte gebeurt dit vaak in samenwerking met de woningcorporaties, opdat zij mede verantwoordelijk zijn voor de leefbaarheid van de woonomgeving.

Het beheer van de openbare ruimten wordt op basisniveau toegepast (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Dit betekent dat de gemeente eens in de vier weken de openbare ruimte veegt, er zwerfafval prikt en onkruid verwijderd. In de hondenvoorzieningen wordt binnen het maaiseizoen eens in de twee weken de hondensoep opgeruimd en eveneens het gras gemaaid. Buiten het maaiseizoen wordt er minder vaak hondensoep opgeruimd, omdat het gras soms te nat is om op te zuigen (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012a).

De wijkmanager van de gemeente 's-Hertogenbosch, de teamleider *Realisatie en Beheer* en de wijkbeheerders binnen de woningcorporaties schouwen dagelijks in de wijk. Dit om toe te zien of het beoogde basisniveau wordt behaald en of bepaalde wijken aanvullend of afwijkend beleid behoeven. Zo is tijdens het schouwen in Aawijk Zuid naar voren gekomen dat op het Rivierenplein, het Lingeplein en onder de Lambooybrug veel overlast is van zwerfafval. Sinds deze constatering maakt de gemeente deze hot spots van zwerfafval eens per week schoon. Verder ziet de milieupolitie toe of de hondenbezitters de geldende regels navolgen. Wanneer een hondenbezitter de regels overtreedt, ontvangt deze een boete (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012a).

Het *Meldpunt Openbare Ruimte* is een gemeentelijk instrument ten behoeve van een schone en ook veilige openbare ruimte (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Telefonisch en per internet kunnen bewoners alles melden wat maar te maken heeft met de openbare ruimte: zwerfafval, illegale afvaldump, hondenuitlast, slijtage, vernielingen en conflicten tussen bewoners. Er is één algemeen telefoonnummer dat bewoners kunnen bellen. Het meldpunt bekijkt de aard van de melding en verwijst deze door naar de juiste afdeling of organisatie. De teamleider *Realisatie en Beheer* geeft aan, dat dankzij het *Meldpunt Openbare Ruimte* meldingen vrijwel altijd binnen 48 uur worden afgehandeld.

Wijkgericht

Samen met de woningcorporaties, het Welzijnswerk en de politie Brabant-Noord heeft de gemeente verschillende schoonmaak- en herstelacties opgezet waarbij bewoners kunnen participeren (Gemeente 's-Hertogenbosch, 2008). Deze projecten zijn wijkgericht. De professionals communiceren dit middels wijkkranten en -nieuwsbrieven of de *Bossche Omroep*. Voorbeeldprojecten zijn de jaarlijks terugkerende *Zwerfafvaldag* en het structurele project *Proper Jetje*.

In de jaren '80 is het project *Proper Jetje* gestart. Bewoners kunnen zich opgeven om wekelijks de openbare ruimte schoon te maken. De aandacht gaat daarbij uit naar zwerfafval en illegale afvalstort. Wanneer op lange termijn zichtbaar verbetering is, ontvangt de wijk een beloning. Daarnaast ontvangen de deelnemende bewoners een persoonlijke prijs zoals een schoonmaakster of het gratis storten van afval. Sinds 2008 volgt *Proper Jetje junior* het project op. Naast volwassenen kunnen kinderen zich opgeven in de leeftijd 10 tot en met 12 jaar.

Tijdens het interview vertelt de gemeentelijk beheerder van de openbare ruimte over de *Zwerfafvaldag*. Deze wordt eens per jaar gehouden op een zaterdag in de maand maart. Verenigingen, wijkcomités en bewonersgroepen kunnen zich opgeven voor deze dag. Afhankelijk van het animo heeft elke Bossche wijk één of meer startpunten, van waaruit zwerfafval wordt geprikt. De gemeente levert de grijpers, vuilniszakken en veiligheidshesjes. Per deelnemer ontvangt de groep een financiële vergoeding.

Naast de gemeente initiëren ook ander partijen diverse projecten waarbij bewoners participeren. De wijkbeheerder van *BrabantWonen* en een opbouwwerker bij *Divers* vertellen over het *Klussenproject* (figuur 5.13 a), dat woningcorporaties *BrabantWonen* en *Zayaz*, en Welzijnswerk *Divers* samen verzorgen. Enerzijds kunnen ouderen en mindervalide zich opgeven voor dit project, en jongeren anderzijds. Ten behoeve van oudere en mindervalide bewoners verrichten jongeren eenvoudig onderhoud als het verwijderen van onkruid, grasmaaien, heggen snoeien, het vegen van het trottoir etc. Na vier klussen ontvangen de jongeren een beloning voor hun goede daad. Dit kan variëren van bokshandschoenen tot een avondje bowlen.

Daarnaast vertelt de wijkbeheerder van *BrabantWonen* over de gratis uitleenservice van tuingereedschap, geïnitieerd door *BrabantWonen* en *Zayaz*. Het initiatief genaamd *Groene vingers te leen* (figuur 5.13 b) roept bewoners op die het groen willen onderhouden, maar er niet het juiste gereedschap voor hebben. Bewoners kunnen diverse soorten tuingereedschap lenen: een hogedrukreiniger, een grasmaaier, handgereedschap en nog veel meer. Hoewel dit project oorspronkelijk is bedoeld voor de private tuin staan de corporaties het lenen van gereedschap ook toe ten behoeve van de openbare ruimte.

Verder stimuleert woningcorporatie *BrabantWonen* samen met de gemeente 's-Hertogenbosch bewoners van woningen zonder voortuin tot het aanleggen van een geveltuin (*BrabantWonen*, 2010). Een geveltuin is het stukje grond gelegen tegen de voorgevel van de woning, dat net niet als openbare weg wordt beschouwd. Hoewel deze strook onderdeel is van het trottoir, mogen bewoners dit betrekken bij hun woning om het veelal grijze trottoir op te fleuren. Eens per jaar kiest *BrabantWonen* de meest creatieve en tevens best onderhouden geveltuin. De verantwoordelijke bewoner ontvangt hiervoor een prijs (*BrabantWonen*, 2010).

Figuur 5.13 Voorbeeldprojecten bewonersparticipatie

a. Klussenproject

b. Groene vingers te leen

Bron: Wijkbeheerder *BrabantWonen*, 2012

5.4.2 In de toekomst

Op dit moment staan vele openbare ruimten onder druk. De gemeente 's-Hertogenbosch snijdt in het budget ten behoeve van de openbare ruimte. In het Brabants Dagblad van dinsdag 12 juni 2012 schrijft Van der Meijden: "Den Bosch haalt de broekriem aan en snijdt in onderhoud groen". De gemeenteraad heeft besloten te bezuinigen op het groen. Dit wil de gemeente bereiken door bewoners en ondernemers te vragen zelf de bloembakken, -schalen en -torens te onderhouden. Hiermee denkt de gemeente alleen al in de binnenstad dit jaar € 40.000 besparen en volgend jaar nog eens € 37.000.

Ook het verlagen van het beheerniveau is een optie. Volgens berekeningen van de provincie Noord-Brabant leidt het zogenaamde ecologisch beheer (laag niveau) op de lange termijn tot een bezuiniging van 70% op beheerskosten. Daarbij zou ecologisch beheer resulteren in een meer aangename woonomgeving en een woningwaardevermeerdering wanneer er meer natuur in de directe omgeving is (Brabants Dagblad, 2012).

Daarnaast kampen diverse openbare ruimten met leefbaarheidsproblemen. Beide ontwikkelingen zorgen voor een toenemende vraag van de professional naar bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte. In maart 2012 is woningcorporatie *BrabantWonen* met de gemeente om de tafel gaan zitten om de leefbaarheidsproblemen in de openbare ruimten van Aawijk Zuid te bespreken. Partijen bundelen hun krachten en willen samen met de bewoners de openbare ruimte in Aawijk Zuid aanpakken.

Medio april hebben zij samen met onder andere woningcorporatie *Zayaz*, Welzijnswerk *Divers* en de Politie Brabant-Noord deze problematiek en hun beoogde doel besproken. De aanpak van het Lingeplein vormt het startpunt omdat daar de problematiek het grootst is. Van daaruit zullen ook de andere openbare ruimten worden aangepakt. Tot op heden zijn geen verdere stappen ondernomen en is nog geen contact gezocht met de wijkbewoners. De verschillende partijen zijn het niet eens over de aanpak: in hoeverre willen we bewoners laten participeren en op welke wijze?

5.5 Bewonersinitiatieven

In 2008 kwamen twee wijkbewoners bijeen. Ze besloten iets te organiseren waarbij bewoners op een ongedwongen manier elkaar kunnen ontmoeten en kunnen bewegen (*Wijkkrant Oost*, 2010 en 2012). De maand mei of juni is een geschikte maand om buiten activiteiten te organiseren. Stichting Welzijnswerk *Divers* organiseert in dezelfde periode het jaarlijkse *Ontmoeting aan de Aa*. Om die reden zijn zij met elkaar om de tafel gaan zitten. Samen hebben zij het project *Buurten in Beweging* in het leven geroepen met als doel de bezoekers te laten zien wat het park allemaal te bieden heeft.

Inmiddels heeft op 10 juni 2012 de derde editie van *Buurten in Beweging* plaatsgevonden (figuur 5.14 a en b), vertelt Thea in haar interview. De zeilvereniging, de hockeyclub, kinderboerderij *De Oosterhoeve*, de volkstuintenvereniging en de hondenvereniging openen elk jaar hun deuren voor bezoekers en verzorgen allerlei activiteiten voor jong en oud. Daarnaast was er dit jaar een springkussen en een schminkhoek voor de kinderen. Voor de mindervalide bezoekers reed er een gratis huifkar zodat ook zij rond de Oosterplas konden. Kinderboerderij *De Oosterhoeve* wordt overigens ook gerund door diverse vrijwilligers uit de buurt.

Een aantal bewoners van de Musselstraat hebben zich dit jaar voor het eerst opgegeven voor de nationale straatspeeldag (figuur 5.15 a en b). Dit vond plaats op zondag 27 mei. Er was een springkussen, waterpret en een speurtocht uitgezet. Naast de straatspeeldag organiseren deze bewoners ook een straatfeest in september. In het interview vertellen Mark, Tom en Kees over hun initiatief. De Musselstraat is niet alleen een weg om door heen te rijden en de auto te parkeren, het is tevens een ontmoetingsplek voor jong en oud.

Dit motto geldt ook voor een aantal bewoners rondom het Lingeplein. Vijf dames en één heer vormen samen het *Lingeplein Comité* (*Wijkkrant Oost*, 2010 en 2012). Hoewel het comité al langer bestaat, is het sinds 2005 weer actief. Het comité zet het Lingeplein in zodat buurtbewoners elkaar ontmoeten en plezier beleven. Zij organiseren jaarlijks een rommelmarkt en afsluitend een wijkfeest (figuur 5.16). Dit jaar heeft het plaatsgevonden op zondag 3 juni.

Ook zetten zij zich in om de straten veiliger te maken voor de kinderen en de pleinen en speeltuinen aantrekkelijker. Zo zijn ze sinds 2008 in gesprek met de gemeente voor het opknappen van het Lingeplein (*Wijkkrant Oost*, 2010). De bewoners rondom het Lingeplein ervaren veel overlast van jongeren die er 's avonds en 's nachts rondhangen, voor geluidsoverlast zorgen en hun afval achterlaten. Daarnaast zijn zij op dit moment met woningcorporatie *BrabantWonen* in overleg over het gevelproject *De vier seizoenen* (Secretaris *Lingeplein Comité*, 2012) (Zie bijlage F voor de e-mail correspondentie). De straten rondom het Lingeplein tonen erg stenig. Het idee is om een viertal blinde gevels van hoekwoningen op te fleuren met een vrolijke schildering. Elk gevel zou één van de vier jaargetijden uit gaan beelden. Het initiatief ligt op dit moment bij *BrabantWonen* ter goedkeuring, omdat de woningen in hun bezit zijn.

Ook de bewoners van de Borneostraat hebben een initiatief opgezet (*Wijkkrant Oost*, 2010). Eind 2009 hebben de bewoners contact gezocht met de wijkmanager van de gemeente 's-Hertogenbosch over de nabijgelegen speeltuin in de Celebesstraat. Volgens de bewoners "kwamen er meer honden dan kinderen. Spelen betekende altijd poep aan je schoenen." Inmiddels staat er een hek om de speelplaats om honden te weren en zijn er diverse nieuwe speelelementen geplaatst (figuur 5.17).

Figuur 5.14 Buurten in Beweging

a. De wildspeelplek   b. Spinning

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.15 Straatspeeldag in de Musselstraat

a. Springkussen

b. Afsluiting Musselstraat

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.16 Rommelmarkt en wijkfeest rondom het Lingeplein

Bron: door de auteur, 2012

Figuur 5.17 Speeltuin in de Celebesstraat

Bron: door de auteur, 2012

5.6 Conclusie

In dit vijfde hoofdstuk is uitgebreid kennis gemaakt met de case Aawijk Zuid. Van oorsprong huisvestte Aawijk Zuid welvarende middenklasse bewoners. Sinds de bouw van goedkope huurwoningen na de Tweede Wereldoorlog en in de periode 1960-1975, kent Aawijk Zuid een toestroom van geschoolde en ongeschoolde arbeidersgezinnen. De laatste groep bewoners vormen vandaag de dag de meerderheid. Aawijk Zuid is dan ook een echte volksbuurt. Vele eerste huurders wonen er nog steeds.

Vanaf 2005 is er een instroom van bewoners uit de herstructureringswijken De Bartjes en Eikendonk. De ooit zo geliefde wijk was bij de binnenstad gericht is nu afgedaald tot een zogeheten preventiebuurt die wordt gekenmerkt door leefbaarheidsproblematiek.

In 2010 had 23,5% van de bewoners een baan. Naast de huisvrouwen vormen ook het hoog aantal oudere bewoners een verklaring hiervoor. Deze ouderen verklaren ook waarom er relatief weinig kinderen en jongeren in de wijk wonen. Dit lage aantal kinderen is weer terug te zien in de overwegend verlaten speeltuinen. De openbare ruimten dienen hoofdzakelijk als verfraaiing, een weg van a naar b en als parkeerplaats. Dat laatste is wel eens problematisch. Bewoners parkeren regelmatig hun auto op plaatsen die daar oorspronkelijk niet voor bedoeld zijn. Daarnaast is er in bepaalde openbare ruimten opmerkelijk meer zwerfafval.

Nu de openbare ruimten onder druk staan vanwege bezuinigingen en leefbaarheidsproblematiek is de behoefte van professionals aan bewonersparticipatie des te groter. Op initiatief van woningcorporatie *BrabantWonen* hebben verschillende partijen in maart en april dit jaar met elkaar om de tafel gezeten. Besloten is te beginnen met de herontwikkeling van het Lingeplein. De problematiek is daar het grootst. Daarnaast wordt gekeken naar meer efficiënte vormen van beheer waarin bewoners een aandeel hebben. Sinds deze bijeenkomsten hebben de professionals geen verdere stappen ondernomen. Partijen zijn het niet eens over hoe bewoners te benaderen en te laten participeren bij de aanpak van het Lingeplein.

Toch pleiten ze allen voor bewonersparticipatie. Het is daarom zaak om eens goed te kijken naar wie wat wil en waarom. Het volgende hoofdstuk geeft inzicht in de visie van de twee grootste belanghebbenden op bewonersparticipatie in Aawijk Zuid, te weten woningcorporatie *BrabantWonen* en de gemeente 's-Hertogenbosch.

6 DE VISIE VAN PROFESSIONALS

6.1 Inleiding

Dit zesde hoofdstuk gaat in op de visie van professionals op bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte, te weten deelvraag a van dit onderzoek. Allereerst bespreekt paragraaf 6.2 de beleving van de openbare ruimten. Paragraaf 6.3 bespreekt op welke wijze de professionals willen dat bewoners participeren bij het beheer ervan. Tijdens de interviews werd verschillend geantwoord. Bij de bijeenkomst *Buurtlaboratorium*, waar meerdere partijen de leefbaarheidsproblematiek in Aawijk Zuid en de aanpak ervan hebben besproken, werd de onderlinge verdeeldheid al zichtbaar. Paragraaf 6.4 gaat in op de factoren die van invloed zijn op de gewenste wijze van participatie. De conclusie geeft antwoord op de deelvraag.

6.2 Beleving van de openbare ruimte

6.2.1 Huidige situatie

Zwerfafval en hondenpoep

Over het algemeen zijn de professionals niet erg te spreken over de openbare ruimten in Aawijk Zuid. Met stip bovenaan staan zwerfafval en hondenpoep. De wijkmanager van Aawijk Zuid fietst dagelijks door de wijk en constateert tot zijn grote teleurstelling regelmatig de aanwezigheid van zwerfafval. De teamleider van de afdeling *Realisatie en Beheer Openbare Ruimte* beaamt dit. “Normaal gesproken is één keer per vier weken vegen voldoende in openbare ruimten met een buurtfunctie. Bij het voetbalveld onder de Burg. Lambooybrug en rondom het Lingeplein wordt dit elke week gedaan. En dan is het nog vuil”, aldus de teamleider *Realisatie en Beheer*. Ook de wijkbeheerder bij woningcorporatie *BrabantWonen* ondervindt deze problemen. Al lopende door de wijk vindt zij regelmatig zwerfafval en moet ze uitkijken om niet in de hondenpoep te stappen. “Ik loop liever een stukje om over de stoep dan af te snijden door het gras. Daar kun je echt niet veilig doorheen lopen”.

Jongerenoverlast

Naast het vele zwerfafval en de hondenpoep, signaleert de teamleider *Realisatie en Beheer* ook vernielingen door jongeren uit de wijk. “Onlangs zijn er 15 metalen prullenbakken gestolen”. Niet alleen hij constateert problemen van jongeren. De verantwoordelijke voor het project *Schoon en Veilig* binnen de gemeente 's-Hertogenbosch vertelt tijdens de bijeenkomst *Buurtlaboratorium* (2012) dat zij regelmatig contact heeft met de ondernemers rondom het Rivierenplein. Deze geven aan dagelijks overlast van jongeren te ondervinden. Jongeren laten hun afval achter en vernielen prullenbakken. Klanten zijn bang wals er een groepje jongeren vlakbij de winkels hangt, vertellen de ondernemers. Opmerkelijk genoeg vertelt tijdens dezelfde bijeenkomst de teamleider *Realisatie en Beheer* juist weinig meldingen te ontvangen uit Aawijk Zuid. Ook de wijkagent omschrijft Aawijk Zuid als een relatief rustige wijk qua incidenten tussen bewoners. De meldingen bestaan vooral uit klachten over foutparkeren en hondenpoep.

Het ontwerp

Een ander vaak gehoord aspect is een gebrek aan groen in de wijk. De teamleider *Realisatie en Beheer* vindt het spijtig dat het groen in de wijk zeer versnipperd is. Volgens hem wordt het groen opgeslokt door het toenemende aantal auto's. Dat er daardoor steeds kleinere stukjes groen overblijven, komt de uitstraling van de wijk niet ten goede. Volgens de interim-consulent bij *BrabantWonen* oogt Aawijk Zuid dan ook erg stenig. Vooral de straten rondom het Lingeplein, het zuidwesten van Aawijk Zuid (zie figuur 6.1 a t/m c), zien er stenig uit. Naast een onaangename uitstraling zorgt deze stenigheid ook voor onduidelijke grenzen binnen het openbare gebied, zo zegt de wijkmanager. Er is geen hoogteverschil of belijning die de grens tussen het trottoir, de autoparkeerplaats en de openbare weg aangeeft. De wijkmanager geeft aan dat bewoners hierdoor niet goed weten welk stukje openbare ruimte is bedoeld voor welke functie. Ondanks deze onduidelijke grenzen gaan bewoners op een nette manier met de situatie om, vindt hij. Er wordt nauwelijks hinderlijk geparkeerd.

Figuur 6.1 Onduidelijke grenzen en stenige straten

a. Lingestraat

b. Runstraat

c. Demerstraat

Bron: door de auteur, 2012

Ten slotte geeft een enkeling aan dat de openbare ruimten in Aawijk Zuid een inflexibel ontwerp hebben. Kleine aanpassingen zijn moeilijk te realiseren. De speelelementen zijn immobiel en kunnen zelden worden hergebruikt op een andere plek. Dit is problematisch omdat bewoners snel zijn uitgekeken, verklaart de teamleider *Realisatie en Beheer*. Ook de wijkmanager kaart dit probleem aan. Om gemakkelijker in te kunnen spelen op de tijdelijke wensen van bewoners moeten de openbare ruimten in Aawijk Zuid een flexibeler ontwerp krijgen. Het is onrealistisch om prima speelelementen steeds te vervangen zodra de bewoners erop uitgekeken zijn, beargumenteren zij.

De teamleider *Realisatie en Beheer* zegt wel dat het op dit moment erg lastig is om dit te verwezenlijken. De huidige speelplekken verkeren in een prima onderhoudsstaat. In tijden van overheidsbezuinigingen is het willen aanpassen van openbare ruimten met prima speelelementen, een verzoek dat vrijwel onmogelijk is. Daarbij komen zij vroeg of laat weer van pas als gevolg van natuurlijk verloop. “Er komen toch altijd weer jonge kinderen in de wijk en ik kan niet iedere keer dat glijbaantje weghalen”, beargumenteert de teamleider *Realisatie en Beheer*.

6.2.2 Ideale openbare ruimte

In de vorige paragraaf is besproken wat er zoal scheelt aan de openbare ruimten in Aawijk Zuid. De professionals is vervolgens gevraagd waaraan hun ideale openbare ruimte moet voldoen als zij deze mogen ontwerpen. De door hen genoemde criteria hebben ofwel betrekking op de uitstraling van de openbare ruimte of op het voorzieningenaanbod.

De wijkbeheerder en projectleider *Wijkontwikkeling* van *BrabantWonen* omschrijven de ideale openbare ruimte als schoon en veilig. Duidelijkheid is een criterium dat door de wijkmanager wordt aangehaald. Hij stelt dat duidelijke grenzen tussen verschillende functies als wandelen, spelen en parkeren zorgen voor een betere omgang met de openbare ruimte. Aan de andere kant moet er ruimte zijn voor een bepaalde speelsheid om saaiheid te voorkomen. Met alleen duidelijke grenzen is het probleem niet op te lossen, aldus de wijkmanager. Er zullen ook meer groen- en speelvoorzieningen moeten komen om de stenigheid van de wijk aan te pakken. Meer hondenuitlaatroutes maken de wijk niet alleen groener, het reduceert ook de overlast van hondenoep, aldus de teamleider *Realisatie en Beheer* en de wijkmanager. Minder stenigheid door meer speelelementen en groen aan te leggen, is echter geen gemakkelijke opgave, stelt de wijkmanager vast. Dit betekent dat er parkeerruimte moet worden opgeofferd. Dat is nu juist waar bewoners niet op willen toegeven. Het is moeilijk om een juiste balans te vinden tussen aantrekkelijkheid en functionaliteit.

De interim-wijkconsulent bij *BrabantWonen* is van mening, dat de ideale openbare ruimte niet alleen voldoende speelvoorzieningen biedt voor kinderen. Het is ook een ontmoetingsplaats voor jongeren en volwassenen. Volgens hem mist Aawijk Zuid voldoende aantrekkelijke speelvoorzieningen voor de wat oudere kinderen. De speelelementen zijn nu gericht op jonge kinderen en aantrekkelijk voor jongeren om op te hangen. Naast meer speelvoorzieningen voor oudere kinderen, moeten de speeltuinen zodanig ontworpen zijn, dat ze minder aantrekkelijk zijn voor hangjongeren. Er moeten wel alternatieven voor hen worden geboden.

De ideale openbare ruimte biedt dus voorzieningen voor kinderen van alle leeftijd, jongeren en volwassenen, groenliefhebbers en hondenbezitters. Zoals de projectleider *Wijkontwikkeling* concludeert: “de ideale openbare ruimte biedt voor elk wat wils”. Wat dat dan precies is, dat laat hij aan de bewoners zelf over. “Wij kunnen als professional wel bedenken wat zij leuk vinden of nodig denken te hebben. Uiteindelijk weten ze dat zelf het beste.”

Volgens de wijkmanager en de teamleider *Realisatie en Beheer* is flexibiliteit het belangrijkste criterium voor de ideale openbare ruimte. Een ontwerp is tijdelijk doordat de wensen van bewoners veranderen. Dit omdat ze na verloop van tijd erop uitgekeken zijn of ouder worden en daardoor andere behoeften hebben. Daarnaast kunnen ze verhuizen. De nieuwe bewoners hebben wellicht andere wensen. Dé ideale openbare ruimte heeft dus een flexibel ontwerp.

6.3 Wijze van participatie

Onder de geïnterviewde professionals heersen verschillende visies op bewonersparticipatie. Het verschil in de wijze van participatie zit vooral in het schaalniveau waarop het van toepassing is. De professionals maken onderscheid tussen bewonersparticipatie op een klein schaalniveau of op een groot schaalniveau.

6.3.1 Klein schaalniveau

Op een klein schaalniveau als de speeltuin, het bloemenperkje of het buurtpleintje is structureel zelfbeheer goed mogelijk vinden de teamleider

Realisatie en Beheer, de interim-wijkconsulent en de wijkbeheerder van *BrabantWonen*. Bewoners weten prima wat ze willen. Het inrichten en onderhouden van de speeltuin waar hun eigen kinderen spelen, kunnen ze goed zelf doen. De interim-wijkconsulent plaatst hierbij wel een kanttekening. Als het zwerfvuil niet afkomstig is uit de wijk of van één of enkele “probleemadressen” in de wijk, hij er begrip voor heeft dat een bewoner dit niet wil opruimen. Via wijkprojecten zouden bewoners elkaar kunnen aanspreken op hun gedrag en kunnen bepaalde bewoners een voorbeeldrol pakken om dit te verbeteren.

De wijkmanager is sceptisch wat betreft het inrichten en onderhouden van openbare ruimten door bewoners. “De één wil wel een bankje, de ander niet. Hoe kom je daar als bewoner uit?” Volgens hem moet de gemeente daarom altijd de touwtjes in handen houden. De teamleider *Realisatie en Beheer* en ook de wijkbeheerder bij *BrabantWonen* zien dit niet als een probleem. Volgens hen kunnen bewoners dat prima met elkaar uitzoeken.

6.3.2 Groot schaalniveau

Op een groter schaalniveau, bijvoorbeeld het Rivierenplein, maar ook de openbare wegen, blijft de gemeente verantwoordelijk. Daarover zijn de geïnterviewde professionals het eens. Verschillende geledingen binnen de gemeente 's-Hertogenbosch denken daar helaas heel anders over, vertelt de wijkmanager. “Als het aan hen ligt, krijgen bewoners een zak met geld en richten daarmee hun eigen wijk in. Onmogelijk,” zegt de wijkmanager. Ook de andere professionals vinden dit geen goed idee. Zij geven hiervoor meerdere redenen.

Ten eerste trekken deze openbare ruimten meer bezoekers dan alleen de bewoners uit de straat. Het is dan lastig iemand aan te wijzen om te participeren. Daarnaast hebben bewoners geen oog voor algemeen belang, aldus de teamleider *Realisatie en Beheer* en wijkmanager. De wijkmanager licht toe: “Als zij het voor het zeggen hebben komt er bijvoorbeeld nooit een opvanghuis voor daklozen of mensen met een dubbele diagnose. Maar die mensen moeten wel ergens wonen.” Ten derde staat de veiligheid van mensen staat op het spel, zeggen de teamleider *Realisatie en Beheer* en wijkmanager. Zo kun je verkeerssituaties niet aan bewoners overlaten, vinden zij. De teamleider *Realisatie en Beheer* ziet het al voor zich: “Dan liggen er in één straat wel vijf drempels en dat gaat ten koste van de veiligheid.”

Volgens de interim-wijkconsulent kunnen bewoners prima fungeren als samenwerkingspartner, zowel projectmatig als structureel. Bewoners weten zelf het beste wat er in hun wijk speelt. De interim-wijkconsulent betoogt: “Laat bewoners al tijdens de ontwerpfase meepraten en tegelijk nadenken over het beheer. Een goed ontwerp biedt namelijk voordelen voor het beheer van de openbare ruimte in een later stadium. Je moet vooruit denken. Laat ze daarom structureel meepraten.”

Maar het blijft niet alleen bij praten. Net als de interim-wijkconsulent is de projectleider *Wijkontwikkeling* bij *BrabantWonen* van mening dat participatie zich ook uit in het doen. Bewoners moeten problemen melden als deze er zijn, ze zijn aanspreekbaar als er iets wordt gevraagd of georganiseerd vanuit de professionele kant, of prikken één keer per week of per maand afval. Maar opruimen is achter de feiten aanlopen, zo zeggen de professionals. “Je moet bewoners zover krijgen, dat ze hun afval niet achterlaten en er niks op te ruimen valt. Als je dat voor elkaar zou krijgen, dan ben ik al heel tevreden,” concludeert de teamleider *Realisatie en Beheer*.

6.4 Verklarende factoren

Uit de analyse van de interviews is gebleken dat de professionals bij hun beslissing betreffende het inzetten van bewonersparticipatie een afweging maken tussen de verwachte voordelen en de nadelige gevolgen. Dit kan gebaseerd zijn op eerdere ervaringen met participatie of het beeld dat zij hiervan hebben. De vraag waarom zij kiezen voor een bepaalde mate van bewonersparticipatie is gesplitst in enerzijds de voordelen van bewonersparticipatie en anderzijds de nadelen ervan.

6.4.1 Voordelen

Het inzetten van bewonersparticipatie bij beheer levert meerdere voordelen op. De interim-wijkconsulent bij *BrabantWonen* en de wijkmanager zijn van mening, dat bewonersparticipatie leidt tot minder beheerkosten voor de gemeente. Als bewoners bijvoorbeeld structureel afvalprikken, resulteert dit in minder kosten in termen van tijd en geld, verklaren de interim-wijkconsulent en de wijkmanager.

Bovendien zegt de wijkmanager: “professionals veronderstellen een causaliteit tussen de mate waarin bewoners betrokken zijn bij en hun omgang met de openbare ruimte. Naarmate bewoners meer betrokken zijn, wordt er minder vernield en is er minder zwerfafval, omdat zij de openbare ruimte ervaren als van henzelf. Hoewel dit verband niet direct meetbaar is.”

Als bewoners zelf verantwoordelijk zijn voor het schoonmaken van de openbare ruimte, zullen zij minder afval op straat gooien, legt de interim-wijkconsulent uit. Een bewoner denkt wel twee keer na wanneer hij zijn papiertje weggooit. Hij moet het immers zelf opruimen. Gooit hij het alsnog op de grond en verzuimt het vervolgens op te ruimen, dan moet hij ook zelf de consequentie dragen van het wonen in een vieze omgeving. Indien bewoners beter met de ruimte omgaan, resulteert bewonersparticipatie indirect ook in een hoger woongenot, concluderen de interim-wijkconsulent en de wijkmanager.

De wijkmanager veronderstelt dat een hoger woongenot ook ontstaat doordat gemakkelijker inzicht wordt verkregen in de wensen en behoeften van bewoners. Als bewoners betrokken zijn bij het beleid rondom de openbare ruimten en hun wensen en behoeften kenbaar maken, kan hiermee rekening worden gehouden.

Tot slot kan bewonersparticipatie resulteren in een groter vertrouwen in de overheid, wanneer bewoners het gevoel hebben dat er naar hun ideeën wordt geluisterd. Dit vertrouwen bevordert vervolgens de bereidheid tot participatie bij toekomstige projecten en structureel beleid, aldus de wijkmanager.

6.4.2 Nadelen

Participatie levert dus niet alleen voordelen op voor de professionals, maar ook voor de bewoners zelf. Toch zitten bewoners volgens de professionals helemaal niet te wachten op participatie. Volgens de geïnterviewde professionals zijn de bewoners van Aawijk Zuid niet erg betrokken bij de openbare ruimten in de wijk. Meerdere professionals verwijzen naar het vele zwerfvuil en de hondenpoep dat zij achterlaten. Daarnaast geeft de wijkmanager aan dat er slechts één buurtcomité is in heel Aawijk Zuid. Hiermee doelt hij op het *Lingeplein Comité*. Hoewel het comité niets dan goeds wil en ook bereid is regelmatig met hem om de tafel te zitten, staat het eigen belang voorop, beweert de wijkmanager.

De teamleider *Realisatie en Beheer* geeft aan dat bewoners uit verschillende Bossche wijken zich aanmelden voor de jaarlijkse *Zwerfafvaldag*, om wekelijks of maandelijks afval te prikken, of het speeltuintje of pleintje in hun straat zelf schoonhouden. Tot zijn spijt is er geen vrijwilliger uit Aawijk Zuid.

De bewoners van Aawijk Zuid zijn dus niet bepaald betrokken bij hun wijk, aldus de professionals. Ze verwachten dan ook niet dat bewoners behoefte hebben aan participatie. Misschien op projectmatige basis als het in hun belang is, maar structureel niet. Na verloop van tijd verslapt toch de aandacht, aldus de teamleider *Realisatie en Beheer*. Daarbij staat ook het algemeen belang en de veiligheid van bewoners op het spel, zoals in de vorige paragraaf al is toegelicht.

Net als de teamleider *Realisatie en Beheer* en wijkbeheerder van *BrabantWonen*, is de interim-wijkconsulent een fervent voorstander van zelfbeheer op kleine schaal. Wel vreest hij voor afbreuk bij verhuizing. Wat als de nieuwe bewoner niets voelt voor zelfbeheer van de speeltuin in de straat? “Om participatie op lange termijn goed te borgen zal een actieve groep bewoners samen met professionals blijvend moeten zorgen voor nieuwe aanwas,” adviseert de interim-wijkconsulent. “Dit voorkomt dat bewonersparticipatie dood bloedt.”

De wijkbeheerder van *BrabantWonen* stelt om de gemaakte afspraken in het huurcontract vast te leggen. Dan kun je bewoners erop aanspreken als de aandacht verslapt en krijg je geen problemen wanneer ze gaan verhuizen. De nieuwe bewoner moet dan de gemaakte afspraken overnemen.” Zij geeft toe dat het bij huiseigenaren wel wat lastiger ligt. Aan de andere kant zijn kopers over het algemeen meer betrokken bij hun wijk, volgens de wijkbeheerder. “De openbare ruimte is een verlengstuk van hun woning. Huurders schuiven de verantwoordelijkheid al sneller af op de gemeente.”

6.5 Conclusie

In dit zesde hoofdstuk is ingegaan op de visie van professionals op bewonersparticipatie. Gesproken is met twee medewerkers van de gemeente 's-Hertogenbosch en drie van woningcorporatie *BrabantWonen*. Allen zijn betrokken bij de openbare ruimten in de wijk Aawijk Zuid. Daarnaast zijn een aantal bijeenkomsten bijgewoond waar de leefbaarheidsproblematiek in Aawijk Zuid, vooral rondom het Lingeplein, en de aanpak ervan is besproken.

Geconcludeerd kan worden dat alle geïnterviewde professionals voorstander zijn van bewonersparticipatie, maar op verschillende wijzen. De professionals zijn het er in ieder geval over eens dat bewoners als consultant kunnen participeren bij het beheer van de openbare ruimte. Aanvullend kunnen bewoners in geval van problemen zelf het initiatief nemen wat betreft de projectleider *Wijkontwikkeling* bij *BrabantWonen*. De teamleider *Realisatie en Beheer*, de wijkbeheerder en interim-wijkconsulent bij *BrabantWonen* zijn van mening dat bewoners structureel zelfbeheer kunnen toepassen op een klein schaalniveau. De wijkmanager houdt het bij consulteren omdat bewoners geen oog hebben voor het algemeen belang. Dit lijkt bij de overige professionals geen rol te spelen.

Ondanks de terughoudendheid van de wijkmanager is het voornamelijk hij die vele voordelen ziet in het toepassen van bewonersparticipatie. Het zou leiden tot minder beheerskosten, een groter vertrouwen in de overheid, en een hoger woongenot, omdat de openbare ruimte beter wordt onderhouden en het ontwerp meer aansluit bij de behoeften van de bewoners. In het bijzonder een hoger woongenot kan aanleiding geven tot het inzetten van bewonersparticipatie, omdat op dit moment alle geïnterviewde professionals niet erg te spreken zijn over de openbare ruimten in Aawijk Zuid. Bewonersparticipatie kan een middel zijn om het zwerfafval en de hondenpoep aan te pakken, de stenige openbare ruimte op te fleuren en de jongerenoverlast tegen te gaan. Omdat de professionals allemaal in zekere zin ontevreden zijn over de openbare ruimte, kan niet worden gezegd of hun visie op bewonersparticipatie samenhangt met hun beleving van de openbare ruimte.

De ene gemeentemedewerker staat zeer open voor participatie (teamleider *Realisatie en Beheer*), de ander is juist terughoudend (wijkmanager). Twee corporatiemedewerkers (wijkbeheerder en interim-wijkconsulent) opteert voor complementariteit tussen de professionals en bewoners, de derde voor consultatie (projectleider *Wijkontwikkeling*). Wel valt op, dat beide professionals die zich dagelijks bezighouden met het beheer van de openbare ruimten (teamleider *Realisatie en Beheer* en de wijkbeheerder bij *BrabantWonen*), meer openstaan voor bewonersparticipatie daarbij.

7 DE BEWONERS AAN HET WOORD

7.1 Inleiding

In dit zevende hoofdstuk wordt ingegaan op deelvraag b van dit onderzoek. Met andere woorden: de visie van de bewoners van Aawijk Zuid op participatie bij het beheer van de openbare ruimte en de factoren die hierbij een rol spelen. Bij het verwijzen naar een bewoner is zijn of haar fictieve naam gebruikt. Alle bewoners zijn van Nederlandse afkomst. Uit de fictieve naam is af te leiden of de bewoner een man of vrouw is. De overige persoonlijke kenmerken staan achter de naam vermeld. De leeftijd in jaren. De gezins- en werksituatie in de vorm van afkortingen. Bij twijfel over de betekenis van deze afkortingen, kunt u de uitwerking nog eens nalezen in tabel 7.1. Figuur 7.1 is een kaart van Aawijk Zuid met daarin aangegeven waar de geïnterviewde bewoners wonen. De kaart maakt inzichtelijk waar de bewoners wonen en het aanbod aan openbare ruimte in hun nabije woonomgeving.

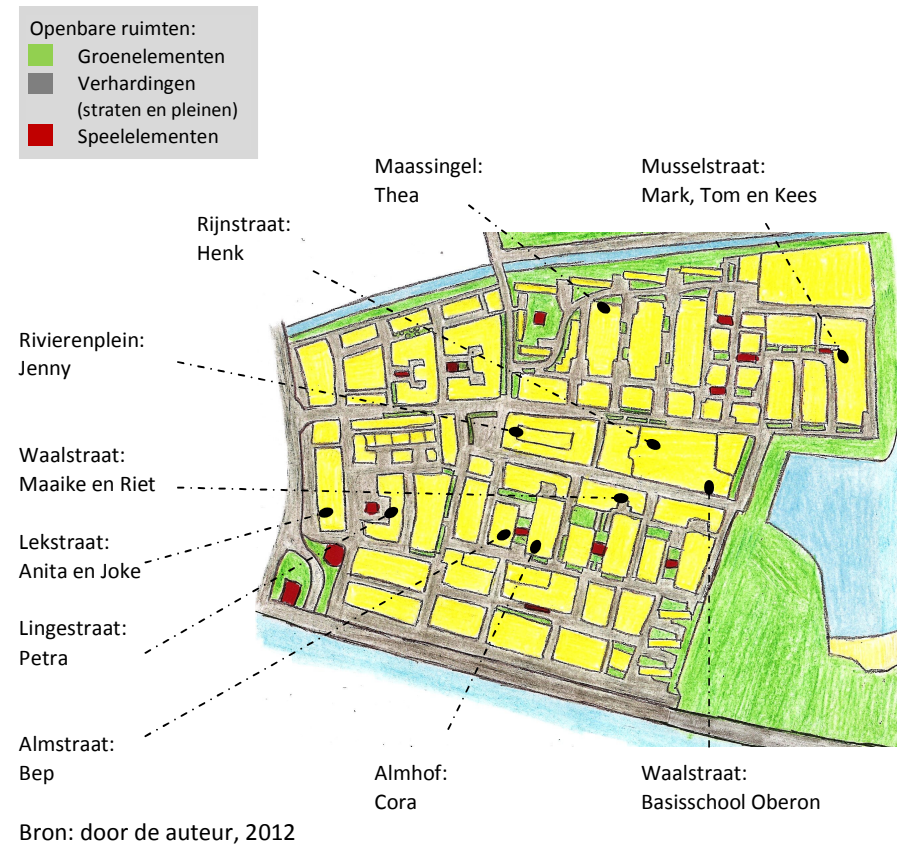
Allereerst bespreekt paragraaf 7.2 hun beleving van de openbare ruimten. Vervolgens gaat paragraaf 7.3 in op de wijze waarop zij willen participeren bij het beheer van de openbare ruimte. Paragraaf 7.4 gaat in op de factoren die de gewenste mate van participatie verklaren. Tot slot bespreekt de conclusie het antwoord op de deelvraag en reflecteert op de resultaten.

Tabel 7.1 Uitwerking afkortingen persoonlijke kenmerken bewoners

Uitwerking afkortingen			
Gezinssituatie		Werksituatie	
Samenwonend met kind(eren)	S+K	Werkend	W
Samenwonend	S	Niet-werkend	NW
Alleenstaand met kind(eren)	A+K		
Alleenstaand	A		

Bron: gebaseerd op hoofdstuk drie en vier van dit onderzoek

Figuur 7.1 geïnterviewde bewoners in Aawijk Zuid

7.2 Beleving van de openbare ruimte

7.2.1 Huidige situatie

Na het analyseren van de interviews werd duidelijk, dat de meningen van de bewoners uiteenlopen. In sommige gevallen zelfs tegenstrijdig. De één is zeer tevreden over de openbare ruimten. De ander is juist kritisch.

Beheer

Volgens een aantal bewoners onderhoudt de gemeente de openbare ruimten netjes. Henk (66, S, NW) woont in de Rijnstraat en ziet de gemeente regelmatig met de veegwagen voorbijgaan. Mark (30, S+K, W), Tom (35, S+K, W) en Kees (38, S+K, W) vinden de openbare ruimte schoon en veilig. Ze zijn dik tevreden, zoals ze dat zelf zeggen.

Maaïke (82, A, NW) en haar buurvrouw Riet (75, S, NW) vinden dat de gemeente juist vaker en beter onderhoud moet doen. Voornamelijk het onkruid rondom bomen, lantaarns en prullenbakken (zie figuur 7.2 a t/m c). Ook beklagen zij, dat de gemeente na het maaien het losse gras niet opruimt. “Dat gras laten ze maar liggen. Het waait overal heen. Kinderen lopen het naar binnen”, zegt Maaïke zichtbaar geïrriteerd.

Ook Cora (42, A+K, W) ergert zich aan het onderhoud van de gemeente: “Heb ik net m’n ramen gezeemd, komen ze met die bladblazer aanzetten. Ze blazen het overal heen, maar opvegen, ho maar. Kan ik m’n ramen weer zemen!”

Bep (65, A, NW) is van mening dat de gemeente te weinig onderhoud verricht. Volgens haar staan de bosjes veel te hoog. Zij zegt goed te merken dat de gemeente bezuinigt op het onderhoud. Joke (40, S+K, W) ziet het ook. “Sinds de bezuinigingen is het een bende in de openbare ruimte.”

Ontwerp

Thea (55, S+K, W) is van mening dat de openbare ruimten erg stenig zijn. Volgens haar kent Aawijk Zuid te weinig groen. Qua onderhoud is zij dik tevreden, maar het ontwerp laat wel te wensen over, vindt zij.

De veertien kinderen uit groep vijf en zes van Basisschool *Oberon* zijn het unaniem met elkaar eens. De openbare ruimten in de wijk zijn saai. Volgens hen is er niets voor kinderen van hun leeftijd. Als 10-jarige zijn ze te oud voor die “wipkippen en kleine glijbanen”. Anita (43, S+K, W) beaamt dit probleem.

Ook Cora (42, A+K, W) is het met hen eens. Haar zoon is te oud voor de speeltuin. “Als hij samen met vriendjes in de speeltuin hangt, worden ze weggestuurd door een moeder met jonge kinderen. Maar waar moeten ze heen? Er is hier niks voor kinderen van zijn leeftijd.” De speeltoestellen op het strand of de wildspeelplek bij de Oosterplas zeggen de kinderen wel leuk te vinden. Helaas mogen ze van hun ouders daar niet zonder toezicht naartoe, vertellen ze beteuterd.

Figuur 7.2 Onkruid

a. Bij de prullenbak

b. Bij de lantaarn

c. Bij de boom

Bron: door de auteur, 2012

Zwerfafval en hondenpoep

Een aantal bewoners beklagt zich over het vele zwerfafval en de hondenpoep die regelmatig op de stoep, in het gras of rondom de speelvoorzieningen liggen. Zo klagen de kinderen over de vele papiertjes en hondenpoep. “De mensen moeten niet zomaar alles neergooien, maar de gemeente moet vaker schoonmaken.” Hoewel zij toegeven ook wel eens wat op de grond te gooien.

Henk (66, S, NW) geeft ook aan last te hebben van de vele hondenpoep. Al lopende door de Rijnstraat op weg naar buurtcentrum *De Stolp* of het Rivierenplein ziet Henk regelmatig hondenpoep in het gras.

Parkeeroverlast

Volgens Bep (65, A, NW) is de openbare ruimte op het moment een “puinhoop”. Hiermee doelt ze niet alleen op het slechte onderhoud van het groen. Ook het parkeren is een probleem. “’s Avonds en in het weekend parkeren ze de auto’s maar op de stoep of voor een invalide parkeerplaats.” Cora (42, A+K, W) ondervindt dezelfde parkeeroverlast. Zij woont één straat van Bep vandaan.

Jongerenoverlast

Jenny (78, S, NW) woont op het Rivierenplein. Ze voelt zich veilig en ervaart weinig overlast van jongeren. Henk (66, S, NW) woont in de Rijnstraat. Dat is vlakbij Jenny. Net als zij heeft hij weinig last van jongeren. Jenny ziet wel jongeren dikwijls blikjes op straat gooien. Maar veel last heeft zij er niet van, want de gemeente komt elke vrijdag met een vuilniszak het afval pikken.

Maaïke (82, S, NW) is wel erg boos over de troep die kinderen en jongeren achterlaten op het Rivierenplein. “Ze gaan naar de C1000 en dan gooien ze dat plastic zo op de straat. Die kinderen flikkeren alles maar neer.”

Vooral Petra (36, S+K, W), Joke (40, S+K, W) en Anita (43, S+K, W) ervaren veel overlast van jongeren. Joke vertelt geërgerd: “Hier op het Lingeplein laten ze een bende achter van blikjes en sigarettenpakjes. Ze pissen op de glijbaan. Lekker hoor, en daar moeten onze kinderen ’s middags weer op zitten. Dat dacht ik niet hè? Of om vijf uur ’s nachts aan het voetballen.” “En als je er wat van zegt, dan krijg je nog ruzie ook. Of je ramen worden ingegooïd”, voegt vriendin Anita toe. Anita vertelt verder: “Er worden dingen vernield en ze dealen. Sinds ze uit

De Bartjes en Eikendonk hier zijn komen wonen, is het echt achteruitgegaan.” Ook de kinderen ondervinden jongerenoverlast. Volgens hen maken zij de openbare ruimten onveilig voor kleine kinderen. Vaak liggen er glasscherven rondom de speeltoestellen. Ook scheuren de jongeren hard met hun auto voorbij waardoor veilig oversteken wordt bemoeilijkt. Petra (36, S+K, W) bevestigt het verhaal van de kinderen: “De jeugd houdt hier tot diep in de nacht racewedstrijden. Je kunt de politie bellen, maar eerdad die er is, zijn ze al weg!” Volgens de kinderen wordt het een stuk veiliger als politieagenten vaker langskomen.

7.2.2 De ideale openbare ruimte

Alle geïnterviewde mannen zijn tevreden over de openbare ruimte. Als zij het voor het zeggen hadden zou hun ideale openbare ruimte er niet anders uitzien dan nu het geval is: schoon en veilig. Bep (65, A, NW) zou het wel anders aanpakken. Zij ergert zich aan het huidige parkeergedrag van de bewoners. Haar ideale openbare ruimte biedt dan ook voldoende parkeerruimte voor de auto’s.

Thea (55, S+K, W) is medeorganisatrice van het project *Buurten in Beweging*. Zij is juist fel tegen meer parkeerruimte. Thea vindt het spijtig dat het groen steeds meer wordt opgeofferd voor auto’s en hondenuitlaatplekken. Als natuurliefhebber ziet zij graag wat meer groen in de wijk. “Een groenstrook moet je koesteren. Het is een geweldige ontmoetingsplek. Het is een plek voor creativiteit en solidariteit. Mensen staan daar niet bij stil.”

Ook Jenny (78, S, NW) wil wel wat meer groen in de wijk. “Ik ben niet ontevreden hoor,” zegt ze er snel achteraan. “Ik houd gewoon van bomen en planten. Hoe meer, hoe beter. Groen brengt leven in een wijk.” Naast meer groen mogen er van Jenny wel meer speeltoestellen en bankjes in de wijk komen. Als gepensioneerde heeft ze veel vrije tijd. Ze is graag buiten. Regelmatig maakt ze een wandeling. Wanneer ze uitrust op een bankje, vind ze het leuk om naar de spelende kinderen te kijken.

Wat betreft de kinderen, Cora (42, A+K, W), Petra (36, S+K, W), Joke (40, S+K, W) en Anita (43, S+K, W) mogen de openbare ruimten wel leuker worden voor de oudere kinderen in het bijzonder. Er zijn genoeg speeltuintjes voor de kleine kinderen. Nu nog iets voor de oudere kinderen. De moeders komen met verschillende ideeën: een clubhuis, een glijbaan, een boomhut, een voetbalveld (figuur 7.3). Cora denkt aan een voetbalveldje of een picknicktafel waarop ze kunnen zitten. Petra, Joke en Anita zien een tafel of bankje niet zitten. Volgens hen trekken deze ook hangjongeren aan. Zij zien liever een voetbalveld met een afsluitbaar hek eromheen. Op deze manier kunnen de kinderen veilig spelen, worden de hangjongeren geweerd en blijft de openbare ruimte schoon.

De kinderen uit groep vijf en zes hebben hun ideale openbare ruimte getekend. Veel geziene ideeën zijn een boomhut of een clubhuis. Plekken waar ze gezellig bij elkaar kunnen komen, lichten ze tijdens het interview toe. Verder zien de jongens graag een voetbalveld, de meiden rekstokken en schommels.

7.3 Wijze van participatie

Bijna alle geïnterviewden vinden dat bewoners best wat meer zouden kunnen doen wat betreft het beheer van de openbare ruimte. Jenny (78, S, NW) vindt het zelfs een heel goed idee van de gemeente en woningcorporatie om bewoners meer te betrekken bij het beheer. Volgens Bep (65, A, NW) kunnen bewoners in ieder geval hun eigen stoep bijhouden. "Dat is een kleine moeite", vindt Bep. De vraag is: willen de bewoners dat ook?

Volgens het merendeel van de bewoners zitten hun buurtbewoners echt niet te wachten op participatie bij het beheer van de openbare ruimte. Zo vertelt Henk (66, S, NW), dat het over het algemeen erg tegenvalt met de betrokkenheid van bewoners bij de openbare ruimte. "De gemeente verricht prima onderhoud, maar de bewoners maken er echt een zootje van. Ik denk daarom niet dat ze willen helpen", zegt hij. Ook Cora (42, A+K, W) verwacht niet veel enthousiasme voor participatie.

Wanneer een buurtbewoner verzuimt zijn afval op te ruimen, dan spreken Henk (66, A, NW), Bep (65, A, NW) en Maaïke (82, A, NW) diegene daarop aan. Jammer genoeg krijgen zij regelmatig een grote mond of middelvinger als antwoord. Henk begint te vertellen over wat hij twee weken voor het interview heeft meegemaakt:

"In één van die flats woon ik. Verderop in de straat is iemand aan het verbouwen. Elke keer gooit ie z'n rotzooi bij ons in de containers. Hij is te bedonderd om het naar de stort te brengen. Nou past het afval van de huurders er niet meer in en dat ligt er allemaal naast. (...) Toen ik het een keer zag, heb ik hem erop aangesproken. Krijg ik gelijk een grote mond en 'waar bemoei je je mee?' Toen heb ik die zakken opgepakt en bij hem in de tuin gezet. Maar ja, dat haalde niet uit, hij deed het daarna weer. Toen was ik het zo zat. Ik heb die zakken zo leeggegooid in z'n tuin! Nu doet ie het niet meer".

Zoals deze man zitten de meeste bewoners in elkaar, aldus Henk. Hij verwacht dan ook niet veel geïnteresseerden voor participatie.

Figuur 7.3 De ideale openbare ruimte getekend door kinderen

Bron: kinderen uit groep vijf en zes van Basisschool Oberon, 2012

Jenny (78, S, NW) ruimt het liever zelf op dan steeds een grote mond te krijgen. Wel is ze positief over de bereidheid tot participatie onder haar buurtbewoners. Haar directe burens zijn erg zuinig op de openbare ruimte. Ook haar overbuurvrouw is zeer betrokken. “Ze werkt de hele week, maar toch maakt ze elke zondag tijd vrij om afval te prikken uit de plantsoenen.”

Ook Mark (30, S+K, W), Tom (35, S+K, W) en Kees (38, S+K, W) denken dat er mensen bereid zijn te participeren bij het beheer. Volgens hen zijn de bewoners van Aawijk Zuid zeer betrokken bij de openbare ruimte. Zo ruimen elke week een aantal flatbewoners het zwerfval op dat jongeren achterlaten op de parkeerplaatsen langs de Oosterplas. Volgens een roulerend schema is elke bewoner eens in de zoveel maanden aan de beurt.

Zelf vinden ze het echter niet nodig om de gemeente te helpen met het onderhoud van de openbare ruimte. Dat kan de gemeente prima zelf. Tijdens de straatspeeldag op 27 mei hebben ze wel vuilniszakken vastgeplakt aan de lantaarns (figuur 7.4). De kinderen hoefden zo niet ver te zoeken naar een prullenbak voor hun snoeppapiertjes en pakjes drinken. Ze vinden een schone en veilige straat namelijk zeer belangrijk voor hun opgroeiende kinderen.

Bewoners kunnen wel zelf met ideeën komen voor het ontwerp van de openbare ruimte. Kees vertelt: “Samen met nog wat andere bewoners hier uit de Musselstraat hebben wij vorig jaar een verzoek ingediend voor een speelplaats met zandbak. Dit heeft de gemeente goedgekeurd op voorwaarde dat wij zelf het zeil netjes op de zandbak doen. Anders krijg je last van kattenpoep. Nou goed, dat doen we dan hè?”

Hoewel Jenny (78, S, NW) bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte een goed idee vindt, ziet ze het zelf niet zitten. Ook Thea (55, S+K, W) vindt het een zeer goed idee om bewoners meer te betrekken bij hun woonomgeving. Toch zit zij er zelf niet te op wachten. Van de geïnterviewde bewoners zijn er maar weinig die aangeven zelf te willen participeren bij het beheer van de openbare ruimte. Het idee van bewonersparticipatie op zich vinden ze prima. Zo ook Cora (42, A+K, W). Het idee van participatie vindt ze prima, maar zelf is zij niet happig. Cora reageert daarop heel stellig.

Zij wil absoluut niet participeren. Cora legt uit:

“Ik voel me zeker verantwoordelijk voor de openbare ruimte. Dat zou iedereen moeten zijn. (...) Mensen denken allemaal ik, ik, ik. (...) Iedereen moet gewoon zijn eigen rotzooi opruimen. Dan is er niets aan de hand.” (...) “Als ik even geen prullenbak zie, dan doe ik het in mijn jaszak en neem ik het mee naar huis. Dat leer ik mijn zoon ook. Het is wel een stukje opvoeding waar je als ouder verantwoordelijk voor bent.”

Voornamelijk Petra (36, S+K, W), Joke (40, S+K, W) en Anita (43, S+K, W) en de kinderen zijn daadwerkelijk bereid te participeren bij het beheer. Als lid van het *Lingeplein Comité* zijn de drie dames al meerdere keren naar de gemeente gestapt met ideeën voor een speeltuin. Nu zijn ze in gesprek met *BrabantWonen* om de wijk op te fleuren door vier blinde gevels te schilderen. Wat betreft onderhoud vertelt Joke dat ze de stoep sowieso al zelf bijhoudt. Petra gaat verder: “Wij zetten ons al in voor de openbare ruimte. Maar we kunnen best één keer per maand een opruimdag organiseren hoor. Ik weet zeker dat de bewoners die hier in de buurt wonen dan met ons meedoen.”

De kinderen vinden het heel leuk om te participeren bij het beheer van de openbare ruimte. Eén van hen oppert het idee om met elkaar een schoonmaakclubje op te richten. Alle kinderen worden lid van deze club en maken met elkaar de openbare ruimte schoon. “Dat is nog gezellig ook”, zegt ze.

Figuur 7.4 Vuilniszakken aan de lantaarns (Musselstraat)

Bron: door de auteur, 2012

7.4 Verklarende factoren

Cora (42, A+K, W) voorspelt maar weinig animo voor participatie onder de buurtbewoners. Zij verwacht reacties als: “Ik betaal niet voor niets belasting aan de gemeente”, “Ik betaal genoeg huur en houdt de tuin netjes bij. De rest is voor de gemeente”, of “Als hondenbezitter betaal ik hondenbelasting, laat de gemeente van dat geld de hondenpoep zelf maar opruimen”. Volgens Bep (65, A, NW) zijn dat allemaal excuusjes. Ze hebben er gewoon geen zin in, concludeert ze. Ook Henk (66, A, NW) denkt er zo over.

Maaïke (82, A, NW) en haar buurvrouw Riet (75, A, NW) zijn sceptisch wat betreft de belangstelling voor participatie. “De betrokkenheid in de wijk is hier ver te zoeken. Vroeger maakte iedereen de stoep schoon. Nu kijken mensen niet eens meer om naar hun eigen tuin. Laat staan de stoep. Ja, de tijden zijn veranderd”, aldus Maaïke.

Uit eigen ervaring kan Thea (55, S+K, W) zeggen dat het tegenwoordig erg moeilijk is om bewoners te activeren. Volgens haar was Aawijk Zuid vroeger echt een betrokken buurt. Het stond bekend als actieve wijk. De laatste jaren is daar de klad in gekomen.” Volgens Thea hebben mensen nu een heel andere kijk op de maatschappij dan vroeger. Zij verklaart:

“Vijftig jaar geleden was het normaal dat je de stoep aanveegde en het onkruid weghaalde. Nu maakt men zich daar niet meer druk om. Daarbij hoefden de vrouwen vroeger alleen maar voor het huishouden te zorgen. Het was geen probleem om de stoep even mee te nemen. Nu zijn er veel gezinnen waarbij de man én vrouw moet werken. Zij hebben echt geen tijd om in het weekend het plantsoen te schoffelen als ze ook nog een gezin hebben om voor te zorgen.”

Maaïke (82, A, NW), Riet (75, A, NW), Jenny (78, S, NW), Bep (65, A, NW) en Henk (66, A, NW) zeggen zelf niet meer in staat te zijn dergelijke verantwoordelijkheden uit te voeren. Zij zijn daar gewoon te oud voor. Jenny licht toe: “Ja als ik jonger zou zijn had ik het erg leuk gevonden. Maar ja, ik ben 78 en dan kun je dat niet meer doen hè? Nee, hoe graag ik ook zou willen. Ik moet overdragen aan de jongere generatie.” Jenny (78, S, NW) denkt dat het ook een

stukje karakter is. “De één staat er wel voor open, de ander niet. De één ergert zich aan het afval en raapt het op. De ander laat het liggen, omdat het toch niets uithaalt. Mensen verschillen”, concludeert Jenny.

Cora (42, A+K, W) zit niet te wachten op meer verantwoordelijkheden. Vanwege haar lichamelijke gesteldheid is ze niet in staat te participeren. Zij is namelijk diabetespatiënt, vertelt ze. Daarnaast werkt zij een aantal dagen in de week. Als alleenstaande moeder staat zij ook nog eens alleen voor de opvoeding van haar zoontje. “Ik vind het een prima initiatief hoor, maar ik kan het niet.”

Hoewel Thea (55, S+K, W) het een zeer goed idee vindt om bewoners wat meer bij hun woonomgeving te betrekken, zit zij er zelf niet te wachten dat de gemeente bij haar aanklopt. “Ik ben al zeer actief. Ik doe al dertig jaar vrijwilligerswerk hier in de wijk. Ik organiseer samen met een vriendin sinds drie jaar het project *Buurten in Beweging* bij de Oosterplas. Ik schrijf voor de *Wijkkrant Oost*. Hoe kan ik me nu nog meer inzetten voor de wijk? Ik ben ook nog een echtgenote en moeder met verplichtingen”.

Volgens Mark (30, S+K, W), Tom (35, S+K, W) en Kees (38, S+K, W) is het heel simpel: “Participeren? Waarom zouden we dat doen? De gemeente verricht prima werk. Het is hier schoon en veilig. Nee hoor, onze hulp is niet nodig.”

7.5 Conclusie

Dit zevende hoofdstuk gaf inzicht in de visie van bewoners uit Aawijk Zuid op bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimten in hun wijk. Interviews zijn gehouden onder dertien volwassenen bewoners van verschillende leeftijden en veertien basisschoolkinderen. Verschillende bewoners denken dat hun buurtgenoten niet zitten te wachten op participatie. Ze zijn niet zo betrokken bij de openbare ruimte. Men maakt zich niet meer zo druk om de openbare ruimte als vroeger en veel vrouwen werken tegenwoordig. Het onderhoud van de openbare ruimte zien zij als een taak van de gemeente of woningcorporatie. Daarbij betalen we niet voor niets belasting en huur.

Dit zijn uitgesproken vermoedens die niet kunnen worden bevestigd of ontkracht. Gezegd kan worden, dat niemand onder de geïnterviewden bovenstaande argumenten aandraagt als reden om niet te participeren.

Kees, Mark en Tom willen zeker ideeën aandragen voor het ontwerp van de openbare ruimte. De uitvoering ervan en het onderhoud is een taak van de gemeente. Er is geen noodzaak om hen te helpen of het over te nemen. De gemeente houdt de openbare ruimte namelijk prima bij. De kinderen uit groep vijf en zes van Basisschool Oberon vinden het een leuk idee om met elkaar één keer per maand de openbare ruimte schoon te maken. Petra, Joke en Anita willen zowel ideeën aandragen als eens per maand zwerfafval prikken.

Jenny, Maaïke, Riet, Cora en Henk zitten niet te springen om te participeren bij het beheer van de openbare ruimte. Jenny, Maaïke, Riet en Henk geven aan te oud te zijn om het onderhoud van de openbare ruimte op zich te nemen. Dit om verschillende redenen. Cora zegt lichamelijk niet in staat te zijn. Thea zegt zich al genoeg in te zetten voor de wijk. Zij wil niet participeren het beheer van de openbare ruimte, omdat ze haar beschikbare tijd met haar gezin wil doorbrengen.

Kijkend naar de overeenkomsten en verschillen tussen bewoners, blijkt dat alle bereidwillige volwassenen thuiswonende kinderen hebben. Het zijn kinderen, jongvolwassenen of bewoners van middelbare leeftijd. De bewoners die niets voelen voor participatie zijn een stuk ouder en hebben op twee na geen thuiswonende kinderen meer. Thea blijkt hierop een uitzondering te zijn. Ze is 55 jaar en heeft thuiswonende kinderen. In tegenstelling tot de andere bewoners met thuiswonende kinderen, is het gezin juist datgene waarom zij geen behoefte heeft aan participatie. Cora is weliswaar nog jonger en heeft een thuiswonend kind, toch is zij niet bereid te participeren. Zij is er lichamelijk niet toe in staat.

Opmerkelijk is dat elk van de niet-bereidwillige bewoners enkel refereert naar participatie bij het onderhoud. De bereidwillige volwassen bewoners verwijzen zowel naar het onderhoud als het herinrichten van een openbare ruimte. Weten de niet-bereidwillige bewoners niet wat beheer precies inhoudt? Of zijn zij tevreden over het ontwerp waardoor ze participatie daarbij niet nodig achten?

Voorafgaand aan het interview is uitgelegd wat precies onder beheer wordt verstaan. Dat kan dus niet de oorzaak zijn. Maar ook het tweede vermoeden gaat niet op. De ene bewoner is namelijk wel tevreden, de ander niet. De oorzaak van deze overeenkomst blijft onduidelijk.

Wat is de betekenis van bovenstaande onderzoeksresultaten voor de praktijk van bewonersparticipatie? In hoeverre komt de visie van de professionals overeen met die van de bewoners? In het volgende en tevens laatste hoofdstuk van dit onderzoek wordt hierop ingegaan. Een terugkoppeling vindt plaats tussen de theorie en de gevonden onderzoeksresultaten.

8 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

8.1 Inleiding

Sinds de invoering van het Besluit Beheer Sociale Huurwoningen (BBSH) is naast de gemeente ook de woningcorporatie verantwoordelijk voor het beheer van de openbare ruimte. Woningcorporaties zijn verplicht hun huurders erbij te betrekken. Anno 2012 staat de openbare ruimte onder druk. Gemeenten en corporaties zijn gedwongen te bezuinigen op hun budget. Zoekende naar nieuwe efficiënte vormen van beheer wordt de behoefte aan bewonersparticipatie des te groter. Dit onderzoek bekijkt de wijze waarop bewoners kunnen participeren en de factoren die daarbij een rol spelen. Aandacht gaat uit naar de visie van zowel professionals als bewoners op bewonersparticipatie bij het beheer.

In de voorgaande hoofdstukken is de theorie en de empirie besproken betreffende het beheer van de openbare ruimte en bewonersparticipatie daarbij. Het empirische gedeelte is toegespitst op de wijk Aawijk Zuid in 's-Hertogenbosch. Dit laatste hoofdstuk koppelt de theorie aan de gevonden onderzoeksresultaten. Paragraaf 8.2 geeft de conclusies weer, onderverdeeld in enerzijds de professionals en anderzijds de bewoners. Daarna worden deze visies met elkaar vergeleken. Zoals in hoofdstuk vier is verantwoord mogen de onderzoeksresultaten niet worden gegeneraliseerd. Toch zijn ze wel degelijk waardevol voor toekomstig onderzoek of beleid. Paragraaf 8.3 reflecteert op de onderzoeksresultaten, het proces en de gebruikte onderzoeksmethoden. Tot slot doet paragraaf 8.4 aanbevelingen voor toekomstig onderzoek en beleid.

8.2 Conclusies

8.2.1 Professionals

Motieven voor bewonersparticipatie

Alle geïnterviewde professionals zijn voorstander van bewonersparticipatie. In lijn met het *Kenniscentrum Stedelijke Vernieuwing* (KEI, 2012) en Van Marissing (2008) zijn de geïnterviewde professionals van mening dat bewonersparticipatie het woongenot van de bewoners verhoogt. Enerzijds wordt de openbare ruimte beter onderhouden indien bewoners meehelpen met het onderhoud. Anderzijds

sluit het ontwerp beter aan bij de behoeften van de bewoners indien bewoners meedenken over de herontwikkeling van de openbare ruimte. Volgens meerdere professionals resulteert bewonersparticipatie in minder beheerskosten voor de professional. De openbare ruimte blijft schoner. Verondersteld wordt dat betrokkenheid bij de openbare ruimte resulteert in een betere omgang met. Daarbij is minder mankracht nodig, omdat bewoners dit opvullen. Bergmans' (2010) veronderstelling is daarmee bevestigd.

Wijze van bewonersparticipatie

Ondanks verschillende motieven die pleiten voor bewonersparticipatie, zijn een aantal professionals terughoudend tegenover bewonersparticipatie, wat Matthews (1999) en Fischer (2003) al vaststelden. Een drietal opteert voor zelfbeheer op een klein schaalniveau als de speeltuin in de straat. Hoewel wordt gevreesd voor afbreuk bij verhuizing of het verslappen van de aandacht op de lange termijn. Op een groter schaalniveau is en blijft de gemeente in ieder geval verantwoordelijk voor het beheer. Zoals Schreurs (2011) ook concludeert, zijn de professionals geneigd vast te houden aan hun oude en bekende manier van werken. De professional neemt het initiatief en laat bewoners desgewenst meepraten over wat zich afspeelt in de wijk en meedenken bij projecten. De bewoner consulteert op afroep en de gemeente neemt uiteindelijk de beslissing. Twijfels over de intenties en capaciteiten domineren de voordelen die bewonersparticipatie kan bieden.

8.2.2 Bewoners

De resultaten in dit onderzoek stroken met de recente resultaten van onderzoeksinstituut *Alterra* (Westerink e.a., 2012). Structureel onderhoud zien bewoners als een taak van de gemeente. Er is wel een aantal bewoners bereid aanvullend onderhoud uit te voeren. Zo geven meerdere bewoners aan de stoep zelf bij te houden. Drie bewoners en de veertien kinderen zijn bereid eens per

maand afval te prikken. Diezelfde drie bewoners plus drie anderen zijn van mening zelf ideeën aan te kunnen dragen voor het ontwerp van de openbare ruimte. De zes overige bewoners vinden het idee van bewonersparticipatie prima, maar zitten er zelf niet op te wachten. Poelmans' (2009) statement dat bewoners het vooral belangrijk vinden dat de professionals naar hun ideeën luisteren en er ook wat mee doen, is in dit onderzoek dus deels bevestigd.

De verwachte adviserende rol voor de bewoner blijkt voor ongeveer de helft van de geïnterviewde bewoners op te gaan. Een aantal daarvan zegt ook maandelijks afval te willen prikken. De kinderen eveneens. Volgens de theoretische participatieverdeling zou er dan sprake zijn van coproductie. De gemeente is verantwoordelijk voor het groot onderhoud. Bewoners voor het aanvullend onderhoud door structureel afval te prikken. De stelling van Ter Veen (2012) dat bewoners geen of minder behoefte hebben aan structurele participatie is daarmee ontkracht. De overige bewoners vinden het wettelijk vastgesteld recht van inspraak voldoende. Er is daarom geen eenduidig participatieniveau aan te wijzen. Toch zijn er een aantal patronen te ontdekken die hierna worden besproken.

Demografische en sociaaleconomische kenmerken van de bewoner

Uit dit onderzoek is gebleken, dat de oudere bewoners minder welwillend tegenover bewonersparticipatie staan dan de kinderen, jongvolwassen en middelbaren. Volgens Luken (2008) zou dit komen doordat ouderen zich minder verantwoordelijk voelen ten opzichte van anderen. Dit is niet bevestigd. Het merendeel van de ouderen geeft aan er lichamelijk niet toe in staat te zijn. Deze uitkomst is nadelig voor het algemene draagvlak onder de bewoners van Aawijk Zuid, omdat deze wijk relatief meer ouderen huisvest ten opzichte van andere Bossche wijken en het landelijk gemiddelde.

In tegenstelling tot wat De Bruyn (1997) beweert, staan juist degenen die minder tijd tot hun beschikking (de werkenden) meer open voor participatie dan de mensen met weinig werk gerelateerde verplichtingen (de gepensioneerden). Er is echter één uitzondering hierop. De vrijwilligerswerker geeft aan al zoveel te doen voor de wijk. Zij wil ook nog tijd overhouden voor haar gezin. In tegenstelling tot wat Mulder en Hooimeijer (1999) suggereren, beïnvloedt in dit geval het hebben

van kinderen de behoefte aan participatie juist negatief. Echter, kijkend naar degenen die wel bereid zijn tot participatie, blijkt dat deze mannen en vrouwen allemaal thuiswonende kinderen hebben. Door eens per maand op te ruimen of ideeën aan te dragen voor een leuk ontwerp, willen zij hun steentje bijdragen aan een schone, veilige en aantrekkelijke openbare ruimte voor hun kinderen. Aawijk Zuid kent echter relatief weinig gezinnen met thuiswonende kinderen ten opzichte van andere Bossche wijken en het landelijk gemiddelde.

Hoe de relatie is tussen afkomst en bewonersparticipatie blijft in dit onderzoek onbeantwoord. Onder de geïnterviewde bewoners is er namelijk niemand van allochtone afkomst. Dit is niet verwonderlijk. Ruim 85% van de bewoners uit Aawijk Zuid is van Nederlandse afkomst. Ondanks meerdere bezoeken aan het buurtcentrum *De Stolp* is daar geen enkele keer een allochtone bewoner gezien. Onder andere in de Lingestraat, waar relatief veel wonen allochtonen, is daarom een flyer verspreid met daarin het verzoek tot deelname aan een interview. Zoals gezegd is de respons op deze flyer nul. Wat betreft de allochtone bewoners is dit vermoedelijk vanwege dezelfde redenen als Bolt en Van Kempen (2002) opgeven waarom zij niet willen participeren bij het beheer van de openbare ruimte: er is sprake van een taalbarrière, ze zijn het niet gewend mee te werken aan dergelijke onderzoeken of zijn wantrouwig omdat de overheid erbij betrokken is.

Gebruik, beleving en de rol van de professional bij het beheer

Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat tevredenheid over de openbare ruimte de behoefte aan participatie negatief beïnvloedt, ontevredenheid beïnvloedt dit niet of juist positief. Volgens enkele tevreden bewoners houdt de gemeente de openbare ruimte prima bij. De openbare ruimte is schoon en veilig voor hun kinderen. Dus waarom zouden ze meehelpen met het onderhoud of het van de gemeente overnemen? Zoals Van der Pennen en Van Marissing (2008) stellen, zijn bewoners inderdaad geneigd achterover te leunen als de professional het beheer naar tevredenheid uitvoert.

Het merendeel van de bewoners is echter ontevreden. Er is te weinig groen en er zijn te weinig speelvoorzieningen voor oudere kinderen. Daarnaast wordt geklaagd over jongerenoverlast op en rondom het Lingeplein, de vele hondenpoep en het zwerfafval in de openbare ruimte. De stelling van Visschers

(2007) dat ontevreden bewoners meer behoefte hebben aan participatie is deels bevestigd. Een aantal geeft aan bereid te zijn om eens per maand schoon te maken en mee te willen denken over het ontwerp van de openbare ruimten in hun woonomgeving. Volgens sommigen ergeren een aantal bewoners van de flat langs de Oosterplas zich aan het zwerfaval dat jongeren achterlaten op de parkeerplaatsen. Zij maken daar volgens een roulerend schema elke week schoon. Ontevredenheid leidt dus inderdaad tot participatie. Aan de andere kant zijn er meerdere ontevreden bewoners die aangeven niet te willen participeren, op welke wijze dan ook. In dit geval domineren de leeftijd, de lichamelijke gesteldheid van de bewoner en de factor tijd.

Volgens Hulsebos (2011) en het voormalig Ministerie van VROM (2005) zijn bewoners meer bereid tot participatie indien zij de openbare ruimte als het verlengstuk van hun woning beschouwen. Onenigheid is over de vraag wanneer bewoners dit doen. Deze discussie is echter niet van belang in dit onderzoek. De focus ligt in de relatie tot bewonersparticipatie.

Gezegd kan worden dat geen van de bewoners dit ter sprake heeft gebracht tijdens het interview. Het is niet duidelijk of dit dan ook geen rol speelt bij hun behoefte aan participatie, of dat bewoners de openbare ruimte vanzelfsprekend als het verlengstuk van hun woning beschouwen en het daarom niet noemen. Mogelijke factoren die niet door de bewoner zelf tijdens het interview ter sprake zijn gebracht, is niet naar gevraagd om hun visie niet te sturen. Dat nu geen inzichtelijke uitspraken kunnen worden gedaan, is niet ten nadelen van de kwaliteit van dit onderzoek. Mocht het namelijk toch een rol spelen, dan kennelijk geen dominante.

Opmerkelijk is dat niemand van veertien basisschoolkinderen bekend is met het project *Proper Jetje jr.* (zie hoofdstuk vijf), terwijl zij wel allemaal aangeven eens per maand afval te willen prikken en een aantal van hen ook tot de doelgroep behoort (10 tot en met 12 jaar). Dat er sprake is van reactiviteit is onwaarschijnlijk. Volgens Luken (2008) zijn kinderen namelijk minder snel geneigd sociaal wenselijke antwoorden te geven dan volwassenen. Wellicht is het de benaderingswijze van de gemeente dat de onbekendheid van *Proper Jetje jr.* verklaart. Het benaderen van kinderen voor het project geschied middels een

brief in de brievenbus. Doorgaans bereikt een poststuk een kind pas als de ouder heeft bepaald dat het veilig, interessant en/of in het belang is van zijn kind. Daarbij spreekt een brief niet tot de verbeelding van kinderen. Een brief is dan ook niet de meest geschikte methode om het initiatief onder de aandacht van kinderen te brengen.

8.2.3 De visies vergeleken

Bewonersparticipatie en de rol van de professional

Hoewel maatschappelijke processen als horizontalisering, virtualisering en economische bezuinigingen pleiten voor bewonersparticipatie, en het toepassen ervan kan leiden tot een hoger woongenot en minder beheerskosten, blijken beide partijen voorzichtig te zijn.

Over het algemeen houden de professionals vast aan hun gebruikelijke werkwijze. Bewoners mogen desgewenst consulteren, maar uiteindelijk beslissen zij zelf. Een drietal professionals nuanceert bewonersparticipatie naar schaalniveau. Voor openbare ruimten op een groot schaalniveau is de professional verantwoordelijk. Bewoners mogen wel meedenken. Op een klein schaalniveau draagt de bewoner de volledige verantwoordelijkheid.

Uit dit onderzoek is gebleken, dat geen van de bewoners open staat voor zelfbeheer op welk schaalniveau dan ook. Structureel onderhoud zien zij als een taak van de gemeente. De helft van de bewoners, vaders en moeders met thuiswonende kinderen, zijn wel bereid ideeën aan te dragen voor het ontwerp van de openbare ruimte wanneer zij dit nodig achten. Een aantal daarvan is ook bereid eens per maand afval te prikken in verband met het vele zwerfaval. De andere helft vindt participatie niet nodig, zit daar niet op te wachten of is kennelijk tevreden met het recht van inspraak dat zij nu hebben.

Opmerkelijk genoeg spreekt niemand van de geïnterviewden over de bijdrage van de woningcorporatie. Zowel de professionals als de bewoners beschouwen het beheer van de openbare ruimte voornamelijk als een taak van de gemeente. Ondanks dat woningcorporaties wettelijk gezien medeverantwoordelijk zijn, blijkt dat er in de praktijk niet toe te doen. Er is op dit gebied nauwelijks sprake van een samenwerking tussen de gemeente en de woningcorporatie.

Het schaalniveau van de openbare ruimte

Een belangrijk verschil tussen professionals en bewoners is het schaalniveau waarover zij spreken. Uit dit onderzoek komt naar voren dat zij spreken over een verschillend schaalniveau wat betreft de beleving van de openbare ruimte en bewonersparticipatie bij het beheer ervan. De professionals baseren hun visie op de openbare ruimte in het algemeen. Zij hebben oog voor de hele wijk. Alleen wanneer zij spreken over specifieke situaties specificeren zij de openbare ruimten. Bewoners oriënteren zich hoofdzakelijk op hun directe woonomgeving. Zij praten over de openbare ruimte in hun straat of over plaatsen waar zij frequent komen. Wanneer bewoners hun standpunt betreffende bewonersparticipatie toelichten, refereren zij voornamelijk naar de dichtstbijzijnde speeltuin of plein. De professionals praten over het Rivierenplein enerzijds en alle overige openbare ruimten anderzijds.

Uit het onderzoek blijkt ook dat verschillende openbare ruimten verschillende belangen hebben voor verschillende bewoners. Bewoners met thuiswonende kinderen refereren voornamelijk naar een speeltuin of plein. Ouderen richten zich voornamelijk op het groen en het trottoir.

Visies op beheer en bewonersparticipatie

De professionals en bewoners hebben uiteenlopende visies op wat beheer precies inhoudt. De professionals spreken overwegend over meedenken bij het herontwikkelen van de openbare ruimte. Vermoedelijk omdat zij het structurele onderhoud nog steeds als hun taak zien in verband met het zorgdragen voor het algemene belang en de veiligheid van bewoners. De bewoners praten hoofdzakelijk over eventuele participatie bij het onderhoud. Dat maar weinig bewoners spreken over eventuele participatie bij het herontwikkelen van de openbare ruimte kan twee oorzaken hebben: Bewoners weten niet wat beheer precies inhoudt, of zij zijn tevreden over het ontwerp, waardoor zij niet denken aan participatie daarbij. Voorafgaand aan het interview is uitgelegd wat precies onder beheer wordt verstaan. Dit zou dus niet de reden hiervoor kunnen zijn. Ook is uit dit onderzoek gebleken dat zowel bewoners die ontevreden zijn als tevreden bewoners al meedenken over het ontwerp en hun ideeën bij de gemeente neerleggen, of aangeven hiertoe bereid te zijn. Klaarblijkelijk is er een positieve samenhang tussen het meedenken tijdens de ontwerpfase en de

bereidheid tot participatie bij het beheer, zoals de interim-wijkconsulent al aangaf tijdens zijn interview en het KEI (2012) ook voorspelde. Waarom de overige bewoners niet spreken over participatie bij het ontwerp blijft onduidelijk.

Daarnaast geven bewoners en professionals een verschillende betekenis aan het begrip bewonersparticipatie. Bewoners spreken in termen van verantwoordelijkheid. “Dat is niet mijn verantwoordelijkheid.” “Iedereen moet zijn verantwoordelijkheid nemen.” “Dat is de verantwoordelijkheid van de gemeente.” “Ik voel me zeker verantwoordelijk voor de openbare ruimte.” Dit zijn voorbeelduitspraken van bewoners gedaan tijdens de interviews. De bewoners praten over *wij* (bewoners) en *zij* (gemeente en woningcorporatie). Bij de professionals staat juist het samen denken of doen centraal. Zij spreken niet in termen van verantwoordelijkheid, maar over participatie. Zolang professionals en bewoners niet dezelfde taal spreken kan het lastig zijn om draagvlak voor bewonersparticipatie te genereren en vervolgens samen het beleid overeen te komen.

De context van de wijk Aawijk Zuid

Dit onderzoek laat zien dat Aawijk Zuid nog niet rijp is voor bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimten. De wijk huisvest veel ouderen en weinig gezinnen met thuiswonende kinderen dat het draagvlak voor participatie negatief beïnvloedt. Daarbij heeft woningcorporatie BrabantWonen het overgrote deel van de huurwoningen in haar bezit. De corporatie neemt geen noemenswaardige rol in het beleid betreffende de openbare ruimte. Bovendien hebben de professionals nog geen tot weinig ervaring met bewonersparticipatieprojecten bij het beheer van de openbare ruimte. Bang voor nadelige gevolgen van het onbekende houden zij vast aan hun gebruikelijke werkwijze.

8.3 Aandachtspunten

8.3.1 Onderzoeksontwerp, -methoden en -proces

De case studie naar Aawijk Zuid

Dit onderzoek is verricht in de beginfase van bewonersparticipatie bij het beheer. Het is gebaseerd op één case, namelijk een wijk gelegen in een grote gemeente. Dat brengt twee beperkingen met zich mee. Enerzijds kan de noodzaak tot effectief beheer kleiner zijn dan bij kleinere gemeenten. Grote gemeenten hebben over het algemeen meer materiële én immateriële middelen tot hun beschikking dan kleinere gemeenten. Dit geeft hen meer mogelijkheden. Anderzijds zijn de onderzoeksresultaten niet algemeen geldend voor alle Nederlandse gemeenten. Gemeenten verschillen qua beleid, middelen, omvang, stedenbouwkundig karakter etc. Toch is dit laatste niet per se een beperking. Juist vanwege deze verschillen dient de professional altijd rekening te houden met de situationele context. Door dieper in te gaan op één specifieke case is dit onderzoek daarom van groot praktisch nut en hebben zowel kleine als grote gemeenten daarom baat bij de beleidsaanbevelingen in paragraaf 8.4.

Kwalitatieve onderzoeksmethoden

Semigestructureerde interviews met open vragen bevorderen de kwaliteit van het onderzoek ten opzichte van enquêtes en gestructureerde interviews, omdat de respondent niet in een bepaalde richting wordt gestuurd. Aan de andere kant kunnen algemene vragen resulteren in abstracte antwoorden en is het moeilijker in te schatten wanneer de geïnterviewden op hetzelfde of iets anders doelen.

Naast het afnemen van semigestructureerde interviews zou dit onderzoek het initiatief van *BrabantWonen* om met de gemeente bewoners te betrekken bij de aanpak van het Lingeplein op de voet volgen. Al tijdens het overleg tussen verschillende professionals werkzaam in Aawijk Zuid, liep dit initiatief vast. Dit onderzoek heeft daarom niet kunnen toetsen hoe bewoners daadwerkelijk reageren of handelen wanneer de gemeente of woningcorporatie bij hen aanklopt. Het blijft de vraag of bewoners bij hun standpunt blijven of dat ze uiteindelijk meer of minder openstaan voor participatie dan zij in eerste instantie dachten. Dit onderzoek kan hierop geen antwoord geven en biedt daarmee

minder inzicht in de haalbaarheid van bewonersparticipatie bij het beheer dan het aanvankelijk ambieerde. Echter, omdat mensen geneigd zijn sociaal wenselijke antwoorden te geven (Luken, 2008), kan het volgende worden verondersteld: Bewoners die aangeven niet bereid of in staat te zijn tot participatie, zullen dit als het erop aankomt ook niet doen. Als er een kleine kans in had gezeten, hadden zij dit vast en zeker aangegeven.

Verder is het onwaarschijnlijk dat de bereidwillige bewoners afhaken. Deze bewoners hebben in het verleden al verschillende initiatieven genomen en uitgevoerd, en doen dat op dit moment ook. Denk aan het organiseren van een straatspeeldag, het straat- of wijkfeest, de rommelmarkt, en de ideeën die ze aandragen voor een nieuw Lingeplein of hebben aangedragen voor het speeltuintje in de Musselstraat.

Respons en non-respons

De professionals zijn in eerste instantie persoonlijk benaderd tijdens de bijeenkomst het Buurtlaboratorium. Gevraagd is of zij openstaan voor een interview en ik hen in de toekomst hiervoor mag benaderen. Alle benaderde professionals hebben hiertoe ingestemd. Daarbij hebben een aantal professionals aanvullende medewerking aangeboden waar dankbaar gebruik van is gemaakt: een wijkronde van de wijkagent meelopen, te voet een rondleiding door Aawijk Zuid verzorgd door de wijkbeheerder bij *BrabantWonen* en per fiets een rondleiding door de wijkmanager van Aawijk Zuid.

Wat betreft de bewoners zijn verschillende benaderingswijzen toegepast. Van de 120 huishoudens die een flyer in de brievenbus hebben ontvangen, is er geen enkele bewoner die daarop heeft gereageerd. Evenals geen ouder van de Basisschoolkinderen op de brief die zij hebben ontvangen. De secretaris van het *Lingeplein Comité* en het schoolhoofd van Basisschool *Oberon* zijn per e-mail benaderd. Beiden verleenden hun medewerking.

Middels persoonlijke benadering tijdens bewonersinitiatieven en in het buurtcentrum *De Stolp* zijn diverse bereidwillige bewoners gevonden. Verreweg de hoogste respons op het interview is gerealiseerd via de eigenaresse van het buurtcentrum, die voor mij diverse bewoners heeft benaderd. Binnen de responsgroep is een verscheidenheid aan bewoners waardoor het risico op alleen bereidwillige of juist niet-bereidwillige bewoners is ingeperkt. Aan de andere kant zorgt deze verscheidenheid voor een lage respons per type bewoner. Zo zijn er geen allochtone bewoners onder de respondenten. Toevalligheden of afwijkende visies binnen een bepaalde bewonersgroep zijn daarom niet uit te sluiten. Hierdoor mogen de conclusies op basis van demografische en sociaaleconomische kenmerken niet worden gegeneraliseerd.

De respons onder de bewoners ligt veel lager ten opzichte van de professionals. Enerzijds omdat het verspreiden van flyers achteraf gezien geen geschikte methode is. Anderzijds omdat professionals meer baat hebben bij de resultaten van het onderzoek. Het onderwerp sluit aan bij hun dagelijkse werkzaamheden. Bovendien hebben de professionals de intentie bewoners te betrekken bij de aanpak van het Lingeplein. Vermoedelijk hebben zij dezelfde vragen als die in dit onderzoek worden behandeld. Hoewel persoonlijke benadering zeer intensief en tijdrovend is, is dit wel de beste methode om een zo hoog mogelijke respons te verkrijgen. Achteraf had meer focus moeten liggen op een persoonlijke benaderingswijze.

8.3.2 Onderzoekresultaten

Het schaalniveau van de openbare ruimte

Zoals in de conclusies is aangegeven, spreken de bewoners over verschillende openbare ruimten. Spreken over dezelfde of over verschillende openbare ruimten, beïnvloedt de uitkomsten van het onderzoek. Gebleken is immers, dat tevredenheid over de openbare ruimte de behoefte aan participatie negatief beïnvloedt, ontevredenheid niet of juist positief. Wanneer een bewoner geen schoon en veilig buurtplein voor ogen heeft, maar een plein dat wordt gekenmerkt door zwerfafval en vernielingen veroorzaakt door rondhangende jongeren, had hij dus een andere visie kunnen hebben.

Strikt genomen kunnen de visies van de bewoners daarom niet met elkaar worden vergeleken. Toch zijn de gevonden onderzoeksresultaten wel degelijk waardevol. Zo geven de oudere bewoners aan te oud te zijn om te participeren bij het beheer. Een andere bewoner geeft aan zich al in te zetten voor de wijk en geen tijd meer heeft om te participeren bij het beheer. Ongeacht de openbare ruimte en hun beleving daarvan, hun visie zal onveranderd blijven.

Of het beter zou zijn geweest één specifieke openbare ruimte te kiezen is discutabel. Enerzijds wordt het risico uitgesloten dat bewoners spreken over verschillende openbare ruimten. Anderzijds is het onderzoeksgebied dan zodanig ingezoomd dat de mogelijke responsgroep aanzienlijk krimpt en de representativiteit van het onderzoek juist afneemt voor wat de openbare ruimte in het algemeen. Hoewel de representativiteit ook juist kan toenemen door te focussen op één specifieke openbare ruimte. In hoofdstuk twee van dit onderzoek is namelijk vastgesteld dat dé openbare ruimte niet bestaat. Daarbij is gebleken dat verschillende openbare ruimten verschillende belangen hebben. Differentiatie naar verschillende openbare ruimten zou daarom de representativiteit van de onderzoeksresultaten ook kunnen bevorderen, mits er voldoende respons is.

De betekenis van de begrippen beheer en bewonersparticipatie

Een discutabel punt in dit onderzoek is de betekenis die de respondenten geven aan de begrippen beheer en bewonersparticipatie. Beheer bestaat uit het bedenken en uitvoeren van een ontwerp ten behoeve van herontwikkeling, het opstellen van een onderhoudsbeleid en het uitvoeren ervan. Onduidelijk is of alle bewoners en professionals dezelfde betekenis hieraan geven. Als dit niet zo blijkt te zijn, is het de vraag of de geïnterviewde anders tegenover bewonersparticipatie staat dan wanneer deze beheer en/of bewonersparticipatie een andere betekenis had gegeven.

Om discussie te vermijden was het beter geweest om het begrip beheer niet enkel voorafgaand aan het interview te definiëren, maar ook de vragen over bewonersparticipatie op te splitsen in enerzijds participatie bij de herontwikkeling van de openbare ruimte en anderzijds bij het onderhoud ervan.

Wat betreft bewonersparticipatie is zowel onder de professionals als bewoners geen eenduidig participatieniveau aan te wijzen. De vijf participatieniveaus zijn daarom te star, zoals ook het voormalig ministerie van VROM (2005) aangeeft. Bovendien bestaat het beheer uit meerdere facetten waar vermoedelijk niet elke respondent zich van bewust is. Daarbij vereisen verschillende type openbare ruimten elk hun eigen manier van beheer. Het was misschien beter geweest om uit te gaan van verschillende verantwoordelijkheden, zoals bewoners ook deden, in plaats de verschillende participatieniveaus.

Bewonersparticipatie en de rol van de professional

Dat niemand van de geïnterviewde bewoners en professionals, waaronder ook corporatiemedewerkers, spreekt over de rol van de woningcorporatie dwingt dat de overheid en woningcorporaties opnieuw te kijken naar de positie van de woningcorporatie. Achter gezien was het beter om gemeenten en corporaties niet aan te merken als de professional, maar los te koppelen van elkaar. Zij zijn weliswaar beide professionele partijen maar hebben kennelijk andere belangen ten aanzien van de openbare ruimte. Echter, deze kennis was niet op voorhand bekend. Toch heeft deze generalisering geen nadelige gevolgen voor de resultaten van dit onderzoek. Gekeken is naar onderlinge verschillen en overeenkomsten. Uit de analyse is gebleken, dat het niet uitmaakt of de professional bij de gemeente of de woningcorporatie werkt, maar wel de functie die hij of zij daar heeft (zie hoofdstuk zes).

8.4 Aanbevelingen

8.4.1 Onderzoeksaanbevelingen

Onderzoeksontwerp en methoden

Zoals gezegd geeft dit onderzoek minder inzicht in de haalbaarheid van bewonersparticipatie dan het oorspronkelijk ambieerde. Het toepassen van cross-sectioneel onderzoek geeft niet alleen meer inzicht in de haalbaarheid van bewonersparticipatie, maar ook de effectiviteit ervan. Bovendien bevordert dit de validiteit van het onderzoek. Er zijn op dit moment een tiental projecten in Nederland waar bewonersparticipatie bij het beheer plaatsvindt. Het vergelijken van de resultaten van bewonersparticipatie met het beoogde doel ervan geeft

inzicht in de haalbaarheid van bewonersparticipatie. Wanneer blijkt dat bewonersparticipatie daadwerkelijk voordelen oplevert voor zowel professionals als bewoners staan zij wellicht meer open voor participatie.

De effectiviteit van bewonersparticipatie hangt samen met de instrumenten die worden ingezet om participatie te realiseren: de gemeentelijke website of sociale media als Facebook, of traditionele instrumenten als een inloopavond in het buurtcentrum. Welk instrument bereikt welke bewoner? Welk instrument past het beste bij het doel dat met participatie wordt beoogd? Een onderzoek naar verschillende instrumenten kan een tussenstap zijn of parallel lopen aan het onderzoek naar de haalbaarheid van bewonersparticipatie.

Het schaalniveau van de openbare ruimte

Hoewel dit onderzoek al is toegespitst op openbare ruimten met een buurtfunctie, behoeft dit nog verder te worden gespecificeerd. Bewoners hebben verschillende visies op bewonersparticipatie bij verschillende openbare ruimten, hebben voornamelijk oog voor de openbare ruimten in hun straat en degenen die in hun belang zijn. Vervolgonderzoek kan ingaan op het belang van verschillend type openbare ruimten voor de gewenste wijze van bewonersparticipatie van bewoners, daarbij rekening houdend met verschillen tussen bewoners op basis van hun demografische en sociaaleconomische kenmerken. Op deze manier kan per openbare ruimte een doelgroep worden aangesteld waarop professionals zich het beste kunnen richten, willen zij het draagvlak onder bewoners vergroten.

De begrippen beheer en bewonersparticipatie

Omdat er onduidelijkheid is over de exacte inhoud van beheer en bewonersparticipatie daarbij, kan vervolgonderzoek zich richten op de relatie tussen verschillende verantwoordelijkheden binnen het beheer en de gewenste wijze van bewonersparticipatie. Het niveau van bewonersparticipatie specificeren naar verschillende onderdelen van beheer sluit uit of bewoners uiteenlopende visies hebben op participatie bij verschillende onderdelen van beheer. Dit geeft meer inzicht in de complexiteit van bewonersparticipatie en zorgt ervoor dat bewoners en professionals dezelfde taal spreken.

Bewonersparticipatie en de rol van de professional

Veelal treden woningcorporaties samen met de gemeente op als de professional tegenover de non-professionals, de bewoners. Zo heeft *BrabantWonen* voor de aanpak van het Lingeplein in Aawijk Zuid eerst de gemeente benaderd om vervolgens samen bewoners erbij te betrekken. Toch blijkt uit de interviews dat er geen sprake is van enige samenwerking tussen hen, omdat zij kennelijk verschillende belangen hebben bij de openbare ruimte. Vervolgonderzoek kan zich richten op de verschillende belangen die gemeenten, woningcorporaties en bewoners hebben betreffende het beheer van de openbare ruimte en de relatie tot hun visie op bewonersparticipatie. Door onderzoek te doen naar een andere verhouding tussen de gemeente, de woningcorporatie en de bewoner kan vanaf een hoger niveau worden gekeken naar beheer, dan zich te beperken tot bewonersparticipatie bij gemeente- en/of corporatiebeleid. Dit kan nieuwe mogelijkheden bieden voor effectief beheer, wat in deze tijd van grootschalige bezuinigingen de prioriteit heeft.

8.4.2 Beleidsaanbevelingen

Bezuinigingen pleiten voor meer bewonersparticipatie bij het beheer. Investerings blijven uit. Effectief uitvoerend onderhoud heeft de prioriteit. Toch spreken de professionals voornamelijk over meedenken. Focus als professional meer op bewonersparticipatie bij het onderhoud dan enkel op het meedenken bij herontwikkelingen of nieuwe plannen. Echter, het is niet makkelijk om bewoners bereid te krijgen hierbij te participeren. Dit onderzoek toont dat bewoners het onderhoud veelal als taak van de gemeente zien. Om toch draagvlak voor bewonersparticipatie hierbij te creëren volgen drie aanbevelingen.

Houdt ten eerste rekening met de doelgroep van verschillende openbare ruimten. Uit dit onderzoek is gebleken dat verschillende bewoners andere belangen hebben bij verschillend type openbare ruimten. Match dus de juiste doelgroep bij elk type openbare ruimte.

Laat bewoners vervolgens het belang inzien van hun participatie door ze bewust te maken van de onderhoudskosten en hoe hun bijdrage deze kunnen verlagen. Toon bewoners hoeveel tijd, geld en energie het opruimen van de openbare ruimte kost. Wellicht gaan zij dan ook bewuster met de openbare ruimte om en denken zij twee keer na voordat zij hun afval op de grond gooien.

Tot slot, kom bewoners tegemoet. In het Brabants Dagblad van 12-06-2012 schrijft Van der Meijden, dat als bewoners en ondernemers enkel in de binnenstad de bloembakken, -schalen en -torens zelf onderhouden, de gemeente dit jaar € 40.000 kan besparen en volgend jaar nog eens € 37.000. Ervan uitgaande dat bewonersparticipatie ook in Aawijk Zuid leidt tot minder beheerkosten, zou een belastingverlaging of huurverlaging niet alleen een middel kunnen zijn om bewoners over de streep te trekken, ook om hen te belonen voor hun inzet. Een aantal geïnterviewde bewoners verwacht namelijk dat hun buurtgenoten niet zitten te wachten op participatie, omdat zij belasting of huur betalen. Hoewel dit onderzoek het niet heeft kunnen bevestigen.

Een aantal professionals vreest voor afbreuk bij verhuizing of op de lange termijn. Om dit risico in te perken is het belangrijk om duidelijk te maken wie welke positie heeft binnen het participatieproces en welke rechten en plichten daarmee gepaard gegaan. Sta als professional open voor bewonersinitiatieven en hun manier van werken. Het is immers hun woonomgeving die centraal staat. Daarbij geldt bij een minder-overheid-en-meer-bewonersbeleid, dat de overheid daarmee ook minder sturing mag of moet geven. Maak daarom concrete afspraken en neem deze op in een contract waaraan beide partijen zich binden om een machtsstrijd en discussie te voorkomen. Partijen kunnen op dit contract terug vallen wanneer de ander verzuimt zijn verplichtingen na te komen. Duidelijke afspraken waarin beide partijen zich kunnen vinden, vormen de basis voor een goede samenwerking en schept wederzijds vertrouwen. Dit vertrouwen bevordert de samenwerking bij andere projecten en de structurele uitwisseling van kennis en ervaring. Juist in tijden van bezuinigingen is een duurzame samenwerking essentieel om de kwaliteit van de openbare ruimte te behouden of te verbeteren en zo het woongenot van bewoners te bevorderen.

LITERATUUR EN BRONVERMELDING

Geschreven bronnen

- Aalst, I. van & E. Ennen (2002), *Openbare ruimten: tussen activiteit en attractiviteit*. Zeist: A-D Druk B.V.
- Argioli, R., Dijken, K. van, Koffijberg, J., Bolt, G., Kempen, R. van, Beckhoven, E. van, Engbersen, G. & R. Engbersen (2008), *Bloei en verval van vroeg-naoorlogse wijken*. Den Haag: Nicis Insitute.
- Baars, W. (2008), *Handboek Projectmanagement, versie 1.2 - mei 2008*. Website: www.projectmanagement-training.nl, geraadpleegd op 14-10-2012.
- Berns, S.W., Celik, H., Michiels, B.F. & M. Schenk (2010), *Financiële effecten crisis bij gemeentelijke grondbedrijven*. Website: www.rijksoverheid.nl, geraadpleegd op 25-01-2012.
- Bergmans, M.F.H. (2010), *Groen B.V.: Samenwerking bij aanleg en beheer van groene openbare ruimte in de stad*. Utrecht: Universiteit van Utrecht, Master thesis.
- Blokland, T. (2008), *Ontmoeten doet er toe: Een essay*. Rotterdam: Vestia.
- Bolt, G. & R. van Kempen (2002) *Wonen in multiculturele steden. Tussen souterrain en dakterras: Wonen als motor voor maatschappelijke kansen*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Brabants Dagblad, (2012), *Openbaar groen, een makkelijke bezuinigingspost*. Door: Beers, M. van & M. van Helvoirt, 11-06-2012.
- Brabants Dagblad, (2012), *Den Bosch bezuinigt op bloementorens*. Door: Meijden, D. van der, 12-06-2012.
- Brinkerhoff, D.W. & J.M. Brinkerhoff (2011), *Public-private partnerships: Perspectives on purposes, publicness, and good governance*, *Public administration and development* 31, pp. 2-14.
- Brunt, L. & L. Deben (2001), *De ijle zone. Het stedelijke wonen onder druk*. Amsterdam: DGVH/NETHUR Partnership.
- Bryman, A. (2008), *Social Research Methods*. Oxford: University Press. Third Edition.
- Buijs, A.E. & R.B.A.S. Van Kralingen (2003), *Het meten van beleving. Indicatie van bestaande indicatoren en meetmethoden*. Wageningen: Alterra, onderdeel van de Universiteit Wageningen.
- CBS Statline (2010), *Centraal Bureau voor de Statistiek*. Website: www.cbs.nl, geraadpleegd op 23-02-2012.
- Clark, W.A.V. & F.M. Dieleman (1996), *Households and Housing: Choice and Outcomes in the Housing Market*. New Jersey: CUPR Press.
- Coenen, F., Peppel, R. van de & J. Woltjer (2001), *De evolutie van inspraak in de Nederlandse planning*. In: *Beleidswetenschap*, 15(4), pp. 313-332.
- Dale, van (2012), *online woordenboek*. Website: www.vandale.nl, geraadpleegd op 16-02-2012.
- Dieleman, A. (1986), *Een buurt binnenstebuiten. Den Bosch-Oost onder het vergrootglas*. In: *Marge*, 10(9), pp. 345-367.
- Duyvendak, J.W. & A. Krouwel (2001), *Interactieve beleidsvorming: voortzetting van een rijke Nederlandse traditie?* In: Edelenbos, J., en Monnikhof, R., *Lokale interactieve beleidsvorming. Een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*, pp. 17-32. Utrecht: Lemma.
- Edelenbos, J. & R.A.H. Monnikhof (2001), *Interactieve beleidsvorming en de kwaliteit van het beleid: Een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*. Utrecht: Lemma B.V. (TUD).
- Elander I. & M. Blanc (2001), *Partnerships and democracy: a happy couple in urban governance?* In: H.T. Andersen & R. van Kempen (eds), *Governing European Cities: Social fragmentation, Social exclusion and Urban Governance*, pp. 93-124.

- Emmen Revisited (2004), De winst van 5 jaar Emmen Revisited. Projectburo.
- Fischer, F. (2003), *Citizens, Experts, and the Environment: The Politics of Local Knowledge*. Durham, Sc: Duke University Press.
- Gemeente Breda (2011), Bestuursvoorstel College B&W Breda, Participatieprogramma beheer openbare ruimte.
- Gemeente 's-Hertogenbosch (2007), Toelichting Bestemmingsplan. Website: www.s-hertogenbosch.nl, geraadpleegd op: 26-07-2012.
- Gemeente 's-Hertogenbosch (2008), Samen voor 'n schoon 's-Hertogenbosch. Presentatie gehouden door Wethouder Jetty Eugster op woensdag 08-10-2008.
- Gemeente 's-Hertogenbosch (2009), Jaarverslag 2008. Website: www.s-hertogenbosch.nl, geraadpleegd op: 24-07-2012.
- Gemeente 's-Hertogenbosch (2011), Actualisering Welstandnota 2011. Hoofdstuk 8, beschrijving Welstandsgebieden.
- Gemeente 's-Hertogenbosch (2012a), Hondenuitlaatvoorzieningen. Website: www.s-hertogenbosch.nl, geraadpleegd op 09-06-2012.
- Gemeente 's-Hertogenbosch (2012b), Buurtmonitor. Website: www.s-hertogenbosch.buurtmonitor.nl, geraadpleegd op 15-06-2012.
- Gemeente Hengelo (2008), Beelden van de openbare ruimte. Pocketversie Beheercatalogus. Hengelo: gemeente Hengelo, sector Wijkzaken.
- Godfroy, A.J.A. & B. De Jager (1997), Besturen en toezicht houden in de volkshuisvesting. Website: www.bestuurskunde.be, geraadpleegd op 21-03-2012.
- Jacobs, M. & M. Kievits (2007), Meerwaarde door combinatie van twee verschillende PPS-vormen. Website: www.opp.nl, geraadpleegd op 06-02-2011.
- Karsten, L. (2003). Children's use of public space: the gendered world of the playground. In: *Childhood*, 10 (4), pp. 457-473.
- KEI (2012), Motieven voor bewonersparticipatie. Kenniscentrum stedelijke vernieuwing. Website: www.kei-centrum.nl, geraadpleegd op 26-01-2012.
- Kohn, M. (2004), *Brave new neighborhoods: The privatization of public space*. New York: Routledge.
- Konijnenbelt, W. (1999), Van wie is de openbare ruimte? Bestuurlijk-juridische aspecten van beheer en gebruik van openbare ruimten in de stad. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau. In: *De stad op straat*, pp. 95-104.
- Kuster, J., Huber, E., Lippmann, R., Schmid, A., Witschi, U. & R. Wüst (1989), *Handbuch Projektmanagement*. Springer, 2^e druk.
- Low, S. (1996), Spatializing Culture: The Social Production and Social Construction of Public Space in Costa Rica, *American Ethnologist*, 23 (44), pp. 861-879.
- Luesken, M. (2009), Een onverdeeld succes! Een onderzoek naar de mogelijkheden van succesvolle gedeelde ruimte. Breda: Nederlandse Hogeschool voor Toerisme en Vrije tijd, Bachelor scriptie.
- Luken, T. (2008), De (on)mogelijkheid van nieuw leren en zelfsturing. In: Meijers, F. & Kuijpers, M. (red.). *Loopbaanontwikkeling tussen oud en nieuw leren*, pp. 127-151. Antwerpen & Apeldoorn: Garant.
- Mannaerts, A.J.J., Keuss, P.J.G & G. ten Hoopen (1990), *Omgevingspsychologie. Psychonomische publikaties (2)*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Marissing, E. van (2008), *Buurten bij beleidsmakers: Stedelijke beleidsprocessen, bewonersparticipatie en sociale cohesie in vroeg-naoorlogse stadswijken in Nederland*. Zeist: A-D Druk.
- Melik, R.G. van (2008), *Changing public space, The recent redevelopment of Dutch city squares*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Michels, A.M.B. & A.J. Meijer (2003), Horizontalisering van bestuur: een vraag om nieuwe vormen van publieke verantwoording. *Bestuurswetenschappen*, vol. 37(4), pp. 329-347.
- Mortelmans, D., V. van Assche & W. Ottoy (2002). *Fijngehakt en voor u opgediend: tieners en vrije tijd*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen & Jeugdendienst Stad Antwerpen.
- Müller, T. (2012), *Actief burgerschap in Drentse dorpen*. Rotterdam: SEV.

- NORC, Nationaal Openbare Ruimte Congres (2011), De kracht van de openbare ruimte. Thema: Publieke ruimte; gedeelde verantwoordelijkheid! Website: www.nationaalopenbareruimtecongres.nl, geraadpleegd op 11-01-2012.
- Nozeman, E. & J. Fokkema (2008), Handboek projectontwikkeling: Een veelzijdig vak in een dynamische omgeving. Voorburg: Neprom.
- Orum, A. M. & Z. P. Neal (2010), Common Ground? Reading and Reflections on Public Space. New York: Routledge.
- Paes, M.J.H. (2008), Wijkgezondheidswerk: een studie naar 25 jaar wijkgericht werken aan gezondheid in Den Bosch-Oost. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Participatiewiki (2012), Participatieladder. Website: www.participatiewiki.be, geraadpleegd op 02-03-2012.
- Participatiekaart (2012), Overzichtskaart van participatieprojecten in Nederland. Website: www.participatiekaart.nl, geraadpleegd op 02-03-2012.
- Pennen, T. van der & E. Bosch (2010), Ruimte voor bewoners? Een bundel over participatie met een casestudy over wijkvernieuwing. TU Delft: Onderzoeksbureau OTB.
- Pennen, T. van der & E. van Marissing (2008), Onvoorspelbaar maar ook onmisbaar. In: Van wijken weten: Beleid en praktijk in de stedelijke vernieuwing. Amsterdam: IOS PRESS.
- Poelmans, M. (2009), Burgerparticipatie, een slimme overheid is op mondige burgers voorbereid. In: Burgerlink 2010: Kiezen voor e-participatie, Den Haag.
- PPS (2000), How to turn a place around? New York: Project for Public Spaces.
- Schreurs, E. (2011), Bewonersparticipatie in de netwerksamenleving: Over effectieve betrokkenheid van burgers bij bewonersparticipatie en de meerwaarde van sociale media. Nijmegen: Radboud Universiteit, Master thesis.
- Tabb, W.K. (2001), Privatization and Urban Issues: A global perspective, Monthly Review: An Independent Socialist Magazine, 52(9), pp. 33-42.
- Tesselhoff, M. (2007), Woningbouwcorporaties over de grens. De verzelfstandiging van de woningcorporatiesector en de strijdigheid met de maatschappelijke doelstellingen. Twente: Universiteit van Twente, Master thesis.
- Veen, M. ter (2012), Jongeren zijn onmisbare gesprekspartners bij wijkvernieuwing. Website: www.participatiebeweging.nl, geraadpleegd op 30-08-2012.
- Verhoeven, I. (2010), Wij weten het beter: Spanningen tussen eigenzinnige burgers en politiek. In: Brave burgers gezocht: de grenzen van de activerende overheid, I. Verhoeven & M. Van Ham (red.), 2010. Amsterdam: Van Genneep.
- Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2007). Het ontwerpen van een onderzoek. Utrecht: Lemma.
- Vlek, P.J., Oosterhout, A.A. van, Rust, W.N.J., Berg, S.H.C. Van den & T.R.F. Chaulet (2009), Investeren in vastgoed, grond en gebieden: Financiële theorie en praktijkvraagstukken. Management Producties bv., 1^e druk.
- VROM (2005), Ruimte van ons allemaal, participeren in beheer van de openbare ruimte. Den Haag: Ministerie van VROM.
- VROM (2009), Publieke ruimte: naar een nieuwe balans tussen beeld, belang en beheer. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Walzer, M. (1986), Pleasures and costs of urbanity. Dissent, 33(4), pp. 470-475.
- Westerink, J., Salverda, I., Jagt, P. van der & B. Breman (2012), Burgerkracht bij krimp! Wat kunnen en willen bewoners doen in het beheer van de openbare ruimte? Wageningen: Alterra, onderdeel van de Universiteit Wageningen.
- Wijkkrant Oost (2010), De wijk waar de zon opkomt. Maart, 2010, 11(51).
- Wijkkrant Oost (2012), De wijk waar de zon opkomt. Mei/Juni, 2012, 13(63).
- Wolting, B. (2006), PPS en gebiedsontwikkeling. Den Haag: SDU Uitgevers.
- Zouridis, S. & Boogers, M. (2001). Publieke sturing en regulering in de virtuele wereld. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Zukin, S. (1995), The cultures of cities. Cambridge: Blackwell Publishers Inc.

Interviews

*** Professionals ***

Hoofd afdeling *Beheer Openbare Ruimte*, gemeente 's-Hertogenbosch, 02-05-2012.

Interim-wijkconsulent van o.a. Aawijk Zuid, woningcorporatie *BrabantWonen* ('s-Hertogenbosch), 04-05-2012.

Projectleider *Wijkontwikkeling* van o.a. Aawijk Zuid, woningcorporatie *BrabantWonen* ('s-Hertogenbosch), 24-05-2012.

Wijkbeheerder van o.a. Aawijk Zuid, woningcorporatie *BrabantWonen* ('s-Hertogenbosch), 30-05-2012.

Wijkmanager van o.a. Aawijk Zuid, gemeente 's-Hertogenbosch, 24-04-2012.

*** Bewoners ***

Anita (43 jaar, Nederlands, samenwonend en kind(eren), parttime baan), Lekstraat, 02-07-2012.

Basisschool Oberon, de veertien kinderen van groep vijf en zes van Basisschool Oberon, Waalstraat, 06-06-2012.

Bep (65 jaar, Nederlands, alleenstaand, gepensioneerd), Almstraat, 08-06-2012.

Cora (42 jaar, Nederlands, alleenstaand en kind(eren), parttime baan), Almhof, 08-06-2012.

Henk (66 jaar, Nederlands, samenwonend, gepensioneerd), Rijnstraat, 02-05-2012.

Jenny (78 jaar, Nederlands, samenwonend, gepensioneerd), Rivierenplein, 11-06-2012.

Joke (40 jaar, Nederlands, samenwonend en kind(eren), parttime baan), Lekstraat, 02-07-2012.

Kees (38 jaar, Nederlands, samenwonend en kind(eren), fulltime baan), Musselstraat, 27-05-2012.

Maaïke (82 jaar, Nederlands, samenwonend, gepensioneerd), Waalstraat, 11-06-2012.

Mark (30 jaar, Nederlands, samenwonend en kind(eren), fulltime baan), Musselstraat, 27-05-2012.

Petra (36 jaar, Nederlands, samenwonend en kind(eren), parttime baan), Lingestraat, 02-07-2012.

Riet (75 jaar, Nederlands, samenwonend, gepensioneerd), Waalstraat, 11-06-2012.

Tom (35 jaar, Nederlands, samenwonend en kind(eren), fulltime baan), Musselstraat, 27-05-2012.

Thea (55 jaar, Nederlands, samenwonend en kind(eren), vrijwilliger), Maassingel, 11-06-2012.

Gesprekken

*** Professionals ***

Intakegesprek Aawijk Zuid (2012), Gesprek tussen Urbanapps, woningcorporatie *BrabantWonen* en de gemeente 's-Hertogenbosch. Gesproken over de leefbaarheidsproblematiek in Aawijk Zuid, 20-03-2012.

Buurtlaboratorium (2012), Bijeenkomst georganiseerd door Urbanapps op initiatief van woningcorporatie *BrabantWonen*. Aanwezigen waren medewerkers van de gemeente 's-Hertogenbosch, woningcorporaties *BrabantWonen* en *Zayaz*, de politie Brabant-Noord en Welzijnswerk *Divers*. Gesproken over de leefbaarheidsproblematiek in Aawijk Zuid, 12-04-2012.

Opbouwwerker *Divers* (2012), stichting Welzijnswerk *Divers*. Gesproken over de projecten in Aawijk Zuid gericht op de openbare ruimte waarbij *Divers* is betrokken, 02-05-2012.

Wijkagent in Aawijk Zuid, (2012), Politie Brabant-Noord. Meegelopen tijdens één van de wekelijkse wijk rondes. Gesproken over de leefbaarheidsproblematiek in Aawijk Zuid, 02-05-2012.

*** Bewoners ***

Secretaris van het *Lingeplein Comité* (2012), emailcorrespondentie in mei/juni 2012. Gesproken over het *Lingeplein Comité* en hun activiteiten.

Figuren

Figuur 1.1	Aawijk Zuid, 's-Hertogenbosch.....	10
	Bron: door de auteur, 02-05-2012.	
Figuur 1.2	Onderzoeksopzet.....	16
	Bron: door de auteur, 02-05-2012.	
Figuur 2.1	Levenscyclus openbare ruimte.....	21
	Bron: bewerkt door de auteur, gebaseerd op Baars, 2008; Nozeman & Fokkema, 2008; Wolting, 2006; Kuster, 1989.	
Figuur 3.1	Levensfase.....	32
	Bron: Clark & Dieleman, 1996.	
Figuur 5.1	Begrenzing Aawijk Zuid, 's-Hertogenbosch.....	49
	Bron: door de auteur, 2012.	
Figuur 5.2	Bouwperiodes in Aawijk Zuid.....	51
	Bron: door de auteur, 2012.	
Figuur 5.3	Jaren '30 koopwoningen in de Borneostraat, Aawijk Zuid.....	51
	Bron: door de auteur, 02-05-2012.	
Figuur 5.4	Jaren '50 huurwoningen in de Leyhof, Aawijk Zuid.....	51
	Bron: door de auteur, 02-05-2012.	
Figuur 5.5	Jaren '60 huurwoningen in de Leyhof, Aawijk Zuid.....	51
	Bron: door de auteur, 02-05-2012.	
Figuur 5.6	Nieuwbouw versus jaren '30 in de Javastraat, Aawijk Zuid.....	51
	Bron: door de auteur, 02-05-2012.	
Figuur 5.7	Aawijk Zuid naar type openbare ruimte.....	53
	Bron: door de auteur, 2012.	
Figuur 5.8	Hondenuitlaatroutes in Aawijk Zuid.....	53
	Bron: bewerkt door de auteur, gebaseerd op Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012a.	

Figuur 5.9	Stenige straten in Aawijk Zuid..... 55 5.9 a Demerstraat, bron: door de auteur, 25-06-2012. 5.9 b Runstraat, bron: door de auteur, 25-06-2012.	Figuur 6.1	Onduidelijke grenzen en stenige straten..... 64 6.1 a Lingestraat, bron: door de auteur, 24-05-2012. 6.1 b Runstraat, bron: door de auteur, 25-06-2012. 6.1 c Demerstraat, bron: door de auteur, 24-05-2012.
Figuur 5.10	Verlaten openbare ruimten in Aawijk Zuid..... 55 5.10 a Leyhof, bron: door de auteur, 09-03-2012. 5.10 b Musselstraat, bron: door de auteur, 24-05-2012.	Figuur 7.1	Overzichtskaart van geïnterviewde bewoners in Aawijk Zuid..... 69 Bron: door de auteur, 2012.
Figuur 5.11	Parkeerproblemen in Aawijk Zuid..... 55 5.11 a Demerstraat, bron: door de auteur, 24-05-2012. 5.11 b Javastraat, bron: door de auteur, 02-05-2012. 5.11 c Scheldestraat, bron: door de auteur, 24-05-2012.	Figuur 7.2	Onkruid..... 70 7.1 a Bij de prullenbak, bron: door de auteur, 11-06-2012. 7.1 b Bij de lantaarn, bron: door de auteur, 11-06-2012. 7.1 c Bij de boom, bron: door de auteur, 11-06-2012.
Figuur 5.12	Zwerfafval in Aawijk Zuid..... 55 5.12 a Lingeplein, bron: door de auteur, 24-05-2012. 5.12 b Burg. Lambooybrug, bron: door de auteur, 25-06-2012. 5.12 c Lingeplein, bron: door de auteur, 24-05-2012.	Figuur 7.3	De ideale openbare ruimte getekend door kinderen..... 72 Bron: kinderen uit groep vijf en zes van Basisschool Oberon, 2012.
Figuur 5.13	Voorbeeldprojecten bewonersparticipatie..... 57 5.13 a Klussenproject, bron: Wijkbeheerder <i>BrabantWonen</i> , 2012. 5.13 b Groene vingers te leen, bron: Wijkbeheerder <i>BrabantWonen</i> , 2012.	Figuur 7.4	Vuilniszakken aan de lantaarns in de Musselstraat..... 73 Bron: door de auteur, 27-05-2012.
Figuur 5.14	Buurten in Beweging..... 59 5.14 a De wildspeelplek, bron: door de auteur, 10-06-2012. 5.14 b Spinning, bron: door de auteur, 10-06-2012.		
Figuur 5.15	Straatspeeldag in de Musselstraat..... 59 5.15 a Springkussen, bron: door de auteur, 27-05-2012. 5.15 b Afsluiting Musselstraat, bron: door de auteur, 27-05-2012.		
Figuur 5.16	Rommelmarkt en wijkfeest rondom het Lingeplein..... 59 Bron: door de auteur, 03-06-2012.		
Figuur 5.17	Speeltuin in de Celebesstraat..... 59 Bron: door de auteur, 24-05-2012.		

Tabellen

Tabel 2.1	Gebruiksfuncties van openbare ruimten met een buurtfunctie.....	21
	Bron: bewerkt door de auteur, gebaseerd op Blokland, 2008; Van Melik, 2008; Van Aalst & Ennen, 2002; VROM, 2005.	
Tabel 2.2	Niveau van beheer naar locatie en soort element.....	23
	Bron: Gemeente Hengelo, 2008.	
Tabel 3.1	Begripsbepaling.....	27
	Bron: bewerkt door de auteur, gebaseerd op Van Dale, 2012.	
Tabel 3.2	Verschillende niveaus van participatie.....	29
	Bron: bewerkt door de auteur, gebaseerd op het model van Edelenbos & Monnikhof, 2012.	
Tabel 4.1	Bewonersparticipatie en motieven van professionals.....	44
	Bron: gebaseerd op paragraaf 3.3 van dit onderzoek.	
Tabel 4.2	Verklarende factoren voor de behoefte van bewoners aan participatie.....	45
	Bron: gebaseerd op paragraaf 3.4 van dit onderzoek.	
Tabel 4.3	Overzicht van geïnterviewde professionals in Aawijk Zuid.....	46
	Bron: gebaseerd op de interviews met professionals, 2012.	
Tabel 4.4	Overzicht van geïnterviewde bewoners in Aawijk Zuid.....	47
	Bron: gebaseerd op de interviews met bewoners, 2012.	
Tabel 5.1	Vergelijking van bewoners Aawijk Zuid, 's-Hertogenbosch en Nederland.....	53
	Bron: Gemeente 's-Hertogenbosch, 2012b; CBS Statline, 2012.	
Tabel 7.1	Uitwerking afkortingen persoonlijke kenmerken bewoners.....	69
	Bron: gebaseerd op hoofdstuk drie en vier van dit onderzoek, 2012.	

BIJLAGEN

A. Observatieschema

Observaties									
Algemeen				Bewoner			Openbare ruimte		
Datum	Dag	Dagdeel	Weer	Geslacht	Afkomst	Leeftijd	Functie / Intensiteit	Toelichting	
09-03-2012	Vrijdag	Ochtend	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Twee werknemers van het Meldpunt Openbare ruimte.	
14-03-2012	Woensdag	Middag	Matig	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.	
20-03-2012	Dinsdag	Middag	Matig	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.	
22-03-2012	Donderdag	Middag	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein.	
12-04-2012	Donderdag	Middag	Matig	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein en onder de Burg. Lambooybrug.	
20-04-2012	Vrijdag	Middag	Slecht	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein.	
24-04-2012	Dinsdag	Middag	Matig	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Vier spelende kinderen in de Celebesstraat en twee op het Lingeplein, niemand verblijft in de overige openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein.	
02-05-2012	Woensdag	Middag	Slecht	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein.	
04-05-2012	Vrijdag	Ochtend	Matig	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein.	
14-05-2012	Maandag	Middag	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.	
19-05-2012	Zaterdag	Ochtend Middag	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.	
24-05-2012	Donderdag	Ochtend Middag	Zeer goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooraf ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Laag Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren, rustig qua passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein en onder de Burg. Lambooybrug.	

Datum	Dag	Dagdeel	Weer	Geslacht	Afkomst	Leeftijd	Functie / Intensiteit	Toelichting
27-05-2012	Zondag	Ochtend Middag	Zeer goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooral gezinnen met kinderen	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Druk verkeer op het Rivierenplein en in de Sumatrastraat. Afval naast de containers op het Rivierenplein. Enkele spelende kinderen in de Musselstraat i.v.m. de <i>Straatspeeldag</i> . Niemand verblijft in de openbare ruimten. Enkele passanten.
30-05-2012	Woensdag	Ochtend	Zeer goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooral ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.
03-06-2012	Zondag	Middag	Slecht	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Hoog	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de speeltuin, op het plein of trottoir. Tientallen bewoners verblijven op of passeren het Lingeplein i.v.m. <i>Wijkfeest en rommelmarkt</i> . Aanhoudende regen.
06-06-2012	Woensdag	Middag	Slecht	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.
08-06-2012	Vrijdag	Ochtend Middag	Matig	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooral ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.
10-06-2012	Zondag	Middag	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooral ouderen en gezinnen met kinderen	Verkeersruimte / Laag Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren, rustig qua passeren. Afval naast de containers op het Rivierenplein. Druk bij en rondom de Oosterplas i.v.m. <i>Buurten in Beweging</i> . Niemand verblijft in de overige openbare ruimten.
11-06-2012	Maandag	Ochtend	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren, rustig qua passeren. Afval naast de containers op het Rivierenplein. Voetballende kinderen en hangjongeren onder de Burg. Lambooybrug. Niemand verblijft in de overige openbare ruimten. Slechts enkele passanten.
22-06-2012	Vrijdag	Ochtend	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooral ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten.
01-07-2012	Zondag	Middag	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooral ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Laag Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren, rustig qua passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein en de Burg. Lambooybrug.
02-07-2012	Maandag	Avond	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Hoog	Voornamelijk parkeren en passeren. Vier spelende kinderen in de Celebesstraat en twee op het Lingeplein, niemand verblijft in de overige openbare ruimten.
09-07-2012	Maandag	Middag Avond	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Hoog	Voornamelijk parkeren en passeren. Aantal spelende kinderen in de Celebesstraat, niemand verblijft in de overige openbare ruimten.
12-07-2012	Donderdag	Middag Avond	Matig	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Vooral ouderen en middelbaren	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Niemand verblijft in de openbare ruimten. Zwerfafval rondom het Lingeplein.
20-07-2012	Vrijdag	Avond	Goed	Mannen en vrouwen	Overwegend Nederlands	Alle leeftijden.	Verkeersruimte / Hoog Verblijfsruimte / Laag	Voornamelijk parkeren en passeren. Afval naast de containers op het Rivierenplein. Voetballende kinderen en hangjongeren onder de Burg. Lambooybrug. Niemand verblijft in de overige openbare ruimten.

Bron: door de auteur, 2012

B. Codeerschema's interviews

Visie professionals				Visie volwassen bewoners			
Beleving van de openbare ruimte				Beleving van de openbare ruimte			
Huidige openbare ruimte?		Ideale openbare ruimte?		Huidige openbare ruimte?		Ideale openbare ruimte?	
Positief		Ruimte voor speelsheid	Wijkmanager, G	Positief		Voldoende groen	Thea; Jenny
Parkeergedrag	Wijkmanager, G; Interim-wijkconsulent, BW	Schoon	Wijkbeheerder, BW; Interim-wijkconsulent, BW	Schoon	Kees; Mark; Tom; Jenny; Henk	Schoon	Kees; Mark; Tom; Joke; Petra; Anita
		Duidelijke grenzen	Wijkmanager, G	Veilig	Kees; Mark; Tom	Genoeg parkeerruimte	Bep
		Veilig	Wijkbeheerder, BW; Interim-wijkconsulent, BW	Weinig jongerenoverlast	Jenny; Henk	Veilig	Kees; Mark; Tom; Joke; Petra; Anita
Negatief		Genoeg parkeerruimte	Wijkmanager, G	Negatief		Voorzieningen voor ouderen	Jenny
Hondenpoep	Teamleider R&B, G; Wijkbeheerder, BW; Wijkmanager, G	Speelvoorzieningen voor kinderen van alle leeftijden	Interim-wijkconsulent, BW	Hondenpoep	Joke; Jenny; Riet; Henk	Speelvoorzieningen voor kinderen (van alle leeftijden)	Cora; Joke; Petra; Anita; Jenny
Zwerfafval	Teamleider R&B, G; Wijkbeheerder, BW; Wijkmanager, G	Ontmoetingsplaats voor jongeren en volwassenen	Interim-wijkconsulent, BW	Zwerfafval	Joke; Maaïke; Riet		
Weinig groen	Wijkbeheerder, BW; Wijkmanager, G; Interim-wijkconsulent, BW	Flexibel ontwerp	Teamleider R&B, G; Wijkmanager, G	Jongerenoverlast	Joke; Anita; Petra		
Jongerenoverlast	Teamleider R&B, G;	Hondenuitlaatroutes	Teamleider R&B, G	Slecht onderhoud	Bep; Maaïke; Riet		
Weinig parkeerplaatsen	Wijkmanager, G	Voor elk wat wils	Projectleider Wijkontwikkeling, BW	Parkeeroverlast	Cora; Bep		
Onduidelijke grenzen	Wijkmanager, G			Illegale afvaldump	Cora; Bep		
Weinig voorzieningen voor ouderen	Interim-wijkconsulent, BW			Weinig speelelementen voor oudere kinderen	Cora		
Weinig speelelementen voor oudere kinderen	Interim-wijkconsulent, BW			Weinig groen	Thea		
Illegale afvaldump	Wijkbeheerder, BW			Weinig bankjes	Jenny		
Bron: Interviews onder professionals, 2012				Bron: Interviews onder bewoners, 2012			

Visie professionals				
Betrokkenheid van bewoners bij de openbare ruimte		Bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte		
In hoeverre zijn bewoners betrokken bij de openbare ruimte?		Gewenste wijze van bewonersparticipatie?		
Niet, omdat ze...		Meepraten op een groot schaalniveau	Interim-wijkconsulent, BW; Projectleider <i>Wijkontwikkeling</i> , BW	
Hun eigen verantwoordelijkheid niet zien	Projectleider <i>Wijkontwikkeling</i> , BW; Wijkmanager, G	Zelfbeheer op een klein schaalniveau	Teamleider <i>R&B</i> , G; Wijkbeheerder, BW	
		Geen zwerfafval achterlaten	Interim-wijkconsulent, BW; Projectleider <i>Wijkontwikkeling</i> , BW	
Gedesinteresseerd zijn	Teamleider <i>R&B</i> , G; Wijkbeheerder, BW	Problemen melden als deze zich voordoen	Interim-wijkconsulent, BW; Projectleider <i>Wijkontwikkeling</i> , BW	
Genoeg aan hun privé problemen hebben	Wijkbeheerder, BW	Projectmatig en structureel	Interim-wijkconsulent, BW; Wijkbeheerder, BW	
Hun eigen belang voorop stellen	Wijkmanager, G	Bewoners nemen het initiatief, indien wenselijk krijgen zij hulp van professionals	Interim-wijkconsulent, BW;	
Niet het initiatief durven te nemen	Wijkmanager, G	Zelfbeheer: bewoners richten zelf de wijk in	Directeur, G (volgens Wijkmanager, G)	
Het vuil niet zien	Wijkmanager, G	Reageren en aanspreekbaar zijn	Projectleider <i>Wijkontwikkeling</i> , BW	
Zich niet bewust zijn van de kosten	Teamleider <i>R&B</i> , G	Structureel zwerfafval prikken	Projectleider <i>Wijkontwikkeling</i> , BW	
Geen tijd hebben	Wijkbeheer, BW			
Te oud zijn	Wijkbeheer, BW			
Wel, omdat ze...		Voordelen van bewonersparticipatie?		Nadelen van bewonersparticipatie?
N.v.t.		Hoger woongenot	Interim-wijkconsulent, BW; Wijkmanager, G	Afbreuk bij verhuizen Interim-wijkconsulent, BW; Wijkbeheerder, BW
		Lagere beheerkosten	Interim-wijkconsulent, BW; Wijkmanager, G	Geen oog voor het algemeen belang Teamleider <i>R&B</i> , G; Wijkmanager, G
		Meer betrokkenheid bij de wijk	Wijkmanager, G	Aandacht verslapt op de lange termijn Teamleider <i>R&B</i> , G
		Betere onderhoudsstaat	Wijkmanager, G	
		Meer vertrouwen in de overheid	Wijkmanager, G	
		Minder tijd nodig voor het beheer	Wijkmanager, G	
Bron: Interviews onder professionals, 2012				

Visie volwassen bewoners						
Betrokkenheid van bewoners bij de openbare ruimte			Bewonersparticipatie bij het beheer van de openbare ruimte			
<i>In hoeverre zijn bewoners betrokken bij de openbare ruimte?</i>			<i>Gewenste wijze van bewonersparticipatie?</i>			
Niet, omdat ze...			Stoep schoonmaken		Bep	
Daar geen zin in hebben	Henk; Bep		Iedereen moet zijn eigen rotzooi opruimen		Maaike; Riet; Bep; Cora; Henk	
Al belasting en/of huur betalen	Cora; Maaike		Ideeën aandragen voor een (nieuw) ontwerp		Kees; Mark; Tom	
Minder waarde hechten aan de openbare ruimte dan vroeger	Thea; Bep; Jenny		Structureel afval prikken		Petra; Anita; Joke	
Verschillen qua karakter	Jenny					
Wel, omdat ze...			<i>Verklarende factoren wel behoefte aan participatie?</i>		<i>Verklarende factoren geen behoefte aan participatie?</i>	
Structureel afval prikken	Kees; Mark; Tom; Henk, Jenny		Het is een kleine moeite	Bep	Geen tijd (druk met gezin)	Cora; Thea
Hechten waarde aan een schone openbare ruimte	Cora; Thea; Henk		Mensen zijn zelf verantwoordelijk voor hun rotzooi	Maaike; Riet; Bep; Cora; Henk	Te oud	Henk; Bep; Maaike; Riet; Jenny
Vrijwilligers boerderij de Oosterhoeve	Kees; Mark; Tom		Zelf weet je het best wat je wilt	Kees; Mark; Tom	Lichamelijk niet in staat (diabetes)	Cora
Bewoners organiseren wijkfeesten	Bep; Kees; Mark; Tom; Petra; Anita; Joke		Belangrijk dat het schoon en veilig is voor kinderen	Kees; Mark; Tom; Petra; Anita; Joke	Gemeente verricht prima onderhoud, hulp is niet nodig	Kees; Mark; Tom
Bewoners aanspreken op hun gedrag	Henk; Bep					
Bron: Interviews onder professionals, 2012						

C. Flyer

DE OPENBARE RUIMTE IN UW BUURT

**“MIJN KINDEREN MOETEN VEILIG KUNNEN SPELEN.”
“IK ERGER ME REGELMATIG AAN DAT ZWERFAFVAL.”**

**ALS BEWONER HEEFT U VAST WEL EEN MENING OVER
HET PLEINTJE, DE SPEELTUIN OF DE STOEP IN UW BUURT.**

LAAT UW MENING HOREN!

**IK BEN MARIËLLE ROUBOS. SAMEN MET DE GEMEENTE
DEN BOSCH EN WONINGCORPORATIE BRABANTWONEN DOE IK
ONDERZOEK NAAR DE OPENBARE RUIMTEN IN UW BUURT.
GA MET MIJ IN GESPREK!**

**Mail uw naam, adres en telefoonnummer naar:
MIJNOPENBARERUIMTE@GMAIL.COM
en dan maken we samen een afspraak.**

D. Email schoolhoofd Basisschool Oberon

Betreft: Tekenopdracht leerlingen t.b.v. Master thesis onderzoek

Geachte heer, mevrouw,

Mijn naam is Mariëlle Roubos en ik studeer op dit moment af voor de mastergraad van Stadsgeografe. Mijn afstudeeronderzoek is gericht op de rol van bewoners bij het beheer van de openbare ruimten in hun woonomgeving. De beleving van deze openbare ruimte speelt daarbij een belangrijke rol. Naast volwassenen wil ik ook graag kinderen betrekken bij mijn onderzoek. Openbare ruimten als parken, pleintjes en speeltuinen vormen een belangrijk onderdeel van de dagelijkse leefomgeving van kinderen.

Om meer inzicht te krijgen in wat kinderen willen als het gaat om de openbare ruimten in hun directe woonomgeving, en te bepalen in hoeverre ze zich bewust zijn van wat zij kunnen doen om deze schoon en netjes te houden, wil ik vragen om de medewerking van Basisschool de Oberon.

Het idee is om de leerlingen van groep vijf en zes te vragen hun ideale openbare ruimte te tekenen. De vraag aan hen is: als je zelf mag bepalen wat er in of op een park of plein komt te staan, hoe zou deze er dan uit zien?

Nadat zij hun tekenopdracht hebben voltooid, zou ik graag klassikaal vragen hoe zo'n openbare ruimte schoon kan blijven en hoe zij daaraan kunnen bijdragen. Op deze manier worden de kinderen op een creatieve en interactieve wijze zich meer bewust van hun woonomgeving en hun verantwoordelijkheid daarvoor.

Is het mogelijk binnen het lesprogramma en staat Basisschool de Oberon er ook voor open om op korte termijn in overleg met de desbetreffende leerkracht de kinderen van groep vijf en zes hiervoor te benaderen? Zo ja, hoe kan ik dan het beste contact opnemen met de leerkracht?

Bij voorbaat dank.

Met vriendelijke groet,

Mariëlle Roubos
Master student 'Urban Geography',
University of Utrecht

E. Brief ouders kinderen groep vijf en zes Basisschool Oberon

De openbare ruimte in uw buurt

“Mijn kinderen moeten veilig kunnen spelen.”

“Ik erger me regelmatig aan dat zwerfafval.”

Mijn naam is Mariëlle Roubos en ik studeer op dit moment af voor de mastergraad van Stadsgeografe. In samenwerking met de Gemeente 's-Hertogenbosch en woningcorporatie BrabantWonen doe ik onderzoek naar de openbare ruimten in uw buurt. De beleving van de bewoners speelt daarbij een belangrijke rol. De Gemeente 's-Hertogenbosch en woningcorporatie BrabantWonen zijn nauw betrokken bij dit onderzoek opdat zij de kwaliteit van uw woonomgeving zeer belangrijk vinden.

Ik zal kort toelichten waarom uw kind deze brief heeft meegekregen. Openbare ruimten als parken, pleintjes en speeltuinen vormen een belangrijk onderdeel van de dagelijkse leefomgeving van uw kind(eren). Om meer inzicht te krijgen in wat kinderen belangrijk vinden als het gaat om de openbare ruimten in hun directe woonomgeving, heb ik de kinderen van groep 5 en 6 van Basisschool Oberon, waaronder dus uw zoon/dochter, gevraagd hun *droomomgeving* te tekenen. Vandaag ben ik de klas binnengelopen om de tekeningen op te halen. Uw kind(eren) hebben mij vol enthousiasme vertelt wat ze hebben getekend. Daarnaast heb ik hen gevraagd hoe deze *droomomgeving* schoon kan blijven en hoe zij zelf daarmee kunnen helpen.

Naast de mening van uw kind wil ik graag uw mening horen. Als bewoner, maar ook als bezorgde ouder heeft u vast wel een mening over het pleintje, de speeltuin of de stoep in uw buurt.

Help mij meer inzicht te krijgen in uw dagelijkse woonomgeving en draag daarmee bij aan het verbeteren van uw buurt! Laat daarom uw mening horen en ga met mij in gesprek!

Wat moet u doen?

Mail uw naam, adres en telefoonnummer naar: MIJNOPENBARERUIMTE@GMAIL.COM en dan maken we samen een afspraak.

F. E-mail correspondentie secretaris van het Lingeplein Comité

Betreft: Gesprek over het Lingeplein Comité en de openbare ruimten in Aawijk Zuid

Beste [REDACTED]

Mijn naam is Mariëlle Roubos, ik ben 23 jaar en studeer op dit moment af als Stadsgeografe. Mijn afstudeeronderzoek gaat over het beheer van de openbare ruimten in Aawijk Zuid. Voor mijn onderzoek ben ik regelmatig te vinden in de Aawijk. Ik heb ondertussen ook gesproken met de Wijkmanager en de Beheerder van de openbare ruimte binnen de gemeente Den Bosch. Verder heb ik contact gehad met verschillende consultants van BrabantWonen. Het Lingeplein comité is meerdere malen gevallen als het gaat om bewoners die actief zijn in de wijk. Onder andere om die reden zou ik graag met u een gesprek aan willen gaan om te horen wat het Lingeplein comité zoal doet met betrekking tot de openbare ruimten in de wijk. Daarnaast ben ik benieuwd naar uw mening als wijkbewoner over de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimten in de wijk.

Is het mogelijk om op korte termijn met u af te spreken? Ik ben redelijk flexibel in het maken van een afspraak. U kunt reageren via dit mailadres of mij bellen op [REDACTED].

Alvast bedankt en met vriendelijke groet,
Mariëlle Roubos

Hallo,

Momenteel zijn wij erg druk met de voorbereiding van onze jaarlijkse rommel/jaarmarkt op zondag 3 juni, dus voor die tijd gaat helaas niet meer lukken om een afspraak te plannen, wel ben je van harte uitgenodigd om op deze dag een kijkje te komen nemen, wij van het comité zijn op deze dag herkenbaar aan onze gele t-shirts.

Mocht je graag toch eerst de afspraak willen maken zal dit pas half juni worden. Ik zal even kijken welke dagen dit evt. zou kunnen omdat we allen met ons werk zitten, ik laat jou dit nog weten.

Wat betreft de inrichting van de openbare ruimten, wij zijn ook bezig met een project van de verwonderstraat ([REDACTED]). Zij is ook aanwezig met een kraam op ons terras op zondag 3 juni. Het zou dus wel heel leuk zijn als je op deze dag een kijkje komt nemen dan val je gelijk met je neus in de boter en zie je ook precies wat we onder andere organiseren. Het is zondag 3 juni op en rondom het Lingeplein. Rommelmarkt is van 11.00 tot 17.00 uur, wij zijn daar al rond 06.00 uur.

(...)

Graag wil ik met je een afspraak maken voor een kort interview, misschien wel handig om dit met de overige comitéleden te doen omdat ik vanwege verhuizing per oktober het comité ga verlaten. We hebben een afspraak staan op 2 juli om 19.00 uur op mijn adres, dit is een korte bijeenkomst met [REDACTED] (kunstenares van de Verwonderstraat) zij gaat deze wijk d.m.v. muurkunst (project 4 seizoenen) op bepaalde gevels laten aanbrengen. Omdat dit natuurlijk ook onder openbare ruimte valt is het misschien prettig om jou hierbij ook uit te nodigen.

Dus bij deze nodigen wij jou van harte uit op maandag 2 juli om 19.00

Met vriendelijke groet,
[REDACTED] BC Lingeplein e.o.

Bewoners gevraagd. Per direct beginnen!

Een onderzoek naar bewonersparticipatie bij het beheer van openbare ruimten

---